

Ізюм 2022

Щоденники окупації

Війна вривається у наше життя без запрошення. Вона руйнує не тільки будівлі. Вона руйнує затишок, мрії, спокій і забирає життя. Це страшний жорстокий іспит. Історія окупації одного маленького міста на сході України у цій книзі. Історія відчаю і виживання. Історія подолання страху і перемоги світла навіть у самі темні часи.

Авторка сама була учасницею тих подій і поділилася своєю історією.

Наталія Ізюмська

Ізюм 2022

Щоденники окупації.

Перед тим як розпочати, я хочу зауважити, що розповідаю саме свою історію. Історію окупації Ізюму. А таких історій більше 20 тисяч. Саме стільки ізюмчан залишалося в місті на початок окупації. Чиясь історія згасла у перші ж дні, хтось не витримав, чиясь долю завершили силоміць. Кожен пройшов свій шлях. Я хочу розповісти про свій досвід. Про свої відчуття. Отже, починаю.

23 лютого 2022

Моя подруга і я маємо велику проблему. Ми не знаємо, куди поїхати у квітні. Каппадокія? Єгипет? Ми ніяк не можемо вирішити! Я хочу літати на повітряній кулі, а Оля - пірнати з аквалангом. Я вмовляю її, що у Каппадокії є солоне озеро Туз, а вона хоче дивитися на рибок у Червоному морі. Та там же є Червона річка (у Каппадокії)! Вона взагалі червона від глини... але ж - Червона! Отже, тиждень суперечок, а ніяк ще не вирішили. Ну що ж... До квітня ще є час.

Я викладаю англійську. Надаю приватні уроки. Діти приходять до мене додому, під час уроку у нас завжди чай з печивом, а коли учень прибігає одразу після школи, то можна ще й тарілочку супу, бо голодний.

У мене свій власний будинок, невеличкий, але тут є піч! Звичайна дровяна піч, яка не залежить ані від електрики, ані від газу, тільки дрова. Як смачно запекти картопельку на золі! Ще в мене є невеличка крамниця на центральному ринку. Ми з колишнім чоловіком починали торгувати у далекому 1998. Тоді це був єдиний прибуток. Я ще вчилася і англійська була скоріше як хобі (та можливість закріпити те, що я вивчила в інституті), ніж справжня робота. Зараз я займаюся з дітьми, а в крамниці працює моя люба матуся. Після 8 уроків за день в мене масаж двічі на тиждень. І манікюр раз на місяць. Щасливе життя!

Мій зайчик, мій любий синочок- студент першого курсу. Він успішний, задоволений навчанням студент. Хоча мій син вище мене на зріст, але ж це мій гарнющій хлопчик, для мене - завжди зайченя. Він у Харкові зараз. Хоча оголосили карантин і він вчиться online, додому не захотів приїхати. Звісно, я сумую. Але я буду у Харкові наступного тижня і ми побачимося.

Мій чоловік готує вечерю на кухні. У мене останній урок. Хлопчик читає та перекладає текст, а я слухаю його та вишиваю. Ох!!! Вишивка- це моя пристрасть. Я розпочала нову картину - троянду. 18 відтінків червоного, від темно- рожевого до кольору стиглої вишні. Але красива. Мій будинок повністю у моїх картинах (діти кажуть, що вони наче в картинній галереї.) Я ще й вишиваю на замовлення.

Отже, хлопчик читає, я слухаю і вишиваю. Ромчик готує вечерю. Дома тепло і затишно. Чи може бути якимось інакше?

І раптом хлопчик питає:

- А як Ви гадаєте, війна буде?

- Та яка війна? На що та війна! І з ким? З росією? Та чи вони там зовсім подуріли? У мене кума в росії. Та купа родичів і подруг. Чай пий, бо охолоне. Тобі ще оладків чи печива?

- Оладків. А можна з варенням?

- Звісно. Яблучне чи полуничне?

- Ой, полуничне, будь ласка.

Чудовий, затишний вечір.

Отже, через тиждень у Харків. На 1 березня записалася на манікюр. Так, і замовила ліки для Рекса, обіцяли привезти до 8 березня. Потім сходимо до ветеринару після прийому ліків, бо щось у мого собаки хутро біля хвоста висипалося.

Ввечері телефоную синочку.

- Ой, мам, я зайнятий!! Давай вже завтра. Мені треба доповідь підготувати.

- Гарзд, любий. На добраніч!

Як я люблю такі тихі, затишні вечори! Мої кішки забігли додому, смачно поласували рибкою і муркочуть на батареї. Я навіть чую їх муркотіння. Завтра цікаві уроки. Ох, і треба ж ще буде насмажити оладків! Діти більше полюбляють оладки ніж печиво.

Але це вже завтра.

Початок.

І

24 лютого

Дзвінок о п'ятій ранку. Це Ірина з Харкова.

- Над нами літаки. Харків почали бомбити.

Іра - моя подруга, яка з чоловіком утримує притулок для тварин, в них живуть старі, сліпі собаки, коти, старий вовк, приблизно 50 тварин. І Ірина перша сповіщає мене, що почалася війна. Їх почали бомбити.

Я дзвоню синові:

- Негайно збирайтеся та їдьте в Ізюм!

- Мамо, не бійся. Я потім передзвоню. Ми вже збираємося.

А потім знову дзвінок від сина.

- Мамо, зараз повітряна тривога. На Харків скидають бомби.

Я підстрибую, наче пружина.

Страх холодною грудкою засів у шлунку. Я бігаю як несамовита курка по хаті.

Як це бомблять? Кого?? Мого синочка? Та його однокурсників? Харків? Росія бомбить Харків, в якому розмовляють російською? Світ з'їхав з глузду?

Страшні кадри в новинах. "Снаряд розірвався в центрі міста". "Бомба зруйнувала школу". "Обстріл цивільних будинків". "Поранені опинилися під завалами".

Ні. Це не в моєму житті. Це не в моїй країні. Це кадри з фільму жахів. Хто при здоровому глузду буде бомбити цивільні квартали, школи, університети, лікарні? Задля чого? Там що, у кожній школі особиста загроза для кожного громадянина росії? Чи кожен мешканець є смертельно небезпечним для них?

Я телефоную подругам з Харкова. Оля з сім'єю в підвалі. В їх квартирі винесло вікна. Люба з малими дітками у ванній. Вони не встигли добігти до бомбосховища, обстріл почався, і вони повернулися додому. Оксана з дітьми у підвалі. І я чую постріли, вибухи під час дзвінка.

Стоп. Що це? Це світ втратив розум? Чи, можливо, я? Може, в мене слухові галюцинації? Як може розбитися на шматки мой затишний, теплий світ, який був ще вчора ввечері? Я засинала в одній реальності, а прокинулася у іншій.

Я знову телефоную синові. Він та його дівчинка зібрані та чекають на автобус, який вивезе з Харкова. Оголошена евакуація.

Мені треба щось негайно робити. А не бігати по хаті. Бо я і справді збожеволію. Отже, що в мене є з їжі? Нічого. Переді мною задача - скупитися. Купити їжу.

Які страшні черги у супермаркетах!!! Я розумію, що в супермаркет я не встигла. Але ж є маленькі крамнички! В одній я купую крупи, в іншій цукор і борошно, у третій чай та каву, корм для котиків, для мого собаки. Я бігаю декілька разів. І бачу страшенні черги біля аптек, біля банкоматів. Проходячи повз крамниць я бачу пусті полиці. І всі перелякані. У кожного страх у очах, тремтять руки.

Але... не всі. Дзвінок одній подрузі.

- Як ти?

- Ой, не можу розмовляти, ми в дорозі.

І друга. І третя. І ще одна. Так поспішали, що не взяли з собою бабусю. Літня жінка, проблеми з тиском та серцем. Не встигли заїхати.

На моє запитання "Куди ж ви їдете?" Чую голос чоловіка "Не кажи, куди! Не вистачало, щоб причепилися! Хай самі вибираються."

І відповідь подруги:

- Ой! Світ за очі! Самі не знаємо куди!

Я оглядаю те, що принесла. Здавалося, так багато, а насправді не дуже. Крамнички зачинилися о 12. Прийдеться ще побігати завтра. Я знову телефоную синові:

- Мам, чекаємо. Як тільки сядемо, я тебе наберу

Ох... Що робити? Я божеволію від новин. Коли я чимось зайнята, хоч трохи відволікаюсь.

Я беру свого песика Рекса і ми йдемо до лісу. Рекс від радощів стрибає і біжить поперед мене. Наша улюблена стежка. Наша річка. Наш ліс. Шурхіт листя під ногами. Я тільки зараз помітила, що тепло. Дійсно, яка гарна погода. Легкий теплий вітерець. Спокійна тиха річка. Качечки у очереті. Рекс знайшов паличку, та хоче щоб я з ним погралася.

Я кидаю палицю, і він з радістю крутить хвостом і приносить. І знову. І знову...

Ми гуляємо понад річкою з того часу, як Рекс був малим щеням. Ми знайшли його на вулиці і з того часу він мій вірний товариш на усіх пробіжках, у будь яку погоду, на будь яку відстань. Ми знаємо кожну стежку, кожне дерево. В нас є улюблене місце на березі річки. Туди ми й йдемо. Як спокійно тут... На диво тепло. І спокійно. Дивлячись на річку я заспокоююсь. Невже це можна зруйнувати? Цю гармонію? Цей спокій? Навіщо?

В мене план дій.

1. Забрати сина (і якщо захоче, то і дівчинку) в Ізюм. Ізюм маленьке місто, нащо воно кому потрібне? Тут спокійно.

2. Докупити їжу.

3. Не панікувати! Тримати себе у руках і не бігати, як скажена курка.

Важко не панікувати та керувати думками. Коли страх за сина сильніший, ніж за себе. Тільки б чути його голос! Тоді б я була спокійна!

О! Дзвінок! Синочок! Мабуть, вже їдуть. Цікаво, куди?

- Мам, автобус зламався. Та все одно з Харкова не виїхати. Дороги обстрілюють.

І весь мій спокій розбивається вщент.

II

Як багато гайворіння!!! Боже, невже існує така кількість ворон??? Неначе темна велика хмара вони кружляють чорною зграєю над містом. Їх моторошне каркання лунає понад будинками, понад садами. Вони сідають на дерева, і дерева стають чорними від такої кількості вороння. А коли вони злітають, гілки як пружини підіймаються за ними і шум їхніх крил заглушає усі інші звуки. Знову ця темна пташина хмара перелітає з одного місця на інше, та кружляє, кружляє над містом, закриваючи небо, закриваючи сонце. Передвісники нещастя та смерті тисячною зграєю зібралися в Ізюмі. Вони нікого не бояться. Наглі, чорнокрилі, вишукують здобич. Їх каркання таке голосне, і таке моторошне...

Я не знаю який день тижня. Який день лютого. Всі дні злилися в один. Другий день війни. Третій. Четвертий.

Я сплю з телефоном у руках. Мені потрібно чути голос сина. Що вони живі. День складається з повідомлень. "Мам, ми у черзі за продуктами." "Ми у черзі за водою". "Обстріл. Ми біжимо у метро". Вони проводять ніч там. До ранку вони просиділи на тонкій ковдрі під стіною. Дуже багато людей. Котики, собаки, діти, малеча. Дітки засинають та підлозі на ковдрах. Станція метро стала притулком для сотень мешканців.

Вранці син повертається додому вранці. Виснажений, втомлений, змерзлий.

- Мам, я буду спати.

- А якщо тривога?

- Хай. Не можу. Я хочу просто спати

Скільки ще буде ця війна!!! Скільки ж її можна витримати! Я купую все, що можу знайти. Знайшла картоплю, масло, олію. Ой! А як же мило, шампуні та засоби жіночої гігієни? Зовсім забула. Є ще магазин в районі Нижнього міста. Там живе моя подруга Ніна. Я відвідую її і пригощаю пачкою чая. І теж беру на прогулянку до лісу.

- Коли це закінчиться?

- Ой, хоча б скоріше! В мене діти теж у Харкові, серце за них крається, як вони там.

Ми розмовляємо, йдемо повз річки, я приводжу її до мого улюбленого місця. Тут місце мого спокою та сили. Яка тиша в лісі. Цей страх, цей неспокій, який пронизав усі вулиці, не дійшли сюди. Навіть стіни домів замерли в очікуванні.

- А ти помітила, що в місті немає військових? І поліції теж нема?

Так... Коли страшні події розпочалися у 2014, в Ізюмі було дуже багато танків і військової техніки. Деякі бовдури знімали це на телефон та викладали в інтернет. А зараз дійсно, жодного солдату. Жодного танку. Нас що, просто кинуть і не будуть захищати? Усе місто напризволяще? Від цих думок мороз по шкірі. Я не буду думати про це зараз. Я подумаю потім.

А трохи пізніше на мене чекав сюрприз. Всі крамниці пусті. Повністю. Нічого немає. Пусті полиці.

- А коли ж товар привезуть?

- А звідки вам його привезуть?

Дійсно, безглузде питання. Під Харковом війська, біля Ізюму теж.

- Хто не встиг - той запізнився!

Досить панікувати. Це ж все не надовго. Це все закінчиться і в магазинах знову буде повно товару.

Ох! А мій товар! Я геть забула! Треба ж вивести товар з ринку. Я біжу, але ринок зачинений. Всі ворота замкнені. Я не можу зайти на територію.

Раптом ввечері зникає газ. "Одним влученням ракети зруйновано газопровід. Російські війська вже в Куп'янську". Все місто і села залишаються без газу і без опалення.

Моя люба старенька піч на звичайних дровах рятує нас. В нас тепло! І можна готувати на дровах.

І тут до мене прибігає знайома з чоловіком. Їй холодно у себе у квартирі, бо немає опалення. А вона згадала, що у мене піч. До війни вона не завжди віталася зі мною, а чоловік ніколи не вітався взагалі. Але зараз вона перелякана і плаче. І вона не встигла купити їжу. Взагалі нічого. У Олесі декілька магазинів і вона торгувала, не було часу бігати по магазинам. Отже вони голодні і холодні шукають притулку. Ці царські особи дійсно перелякані. У очах страх і паніка. Страх у голосі,

у рухах ще й сльози в очах. Добре. Я ж бігала, скуплялася на двох. Гадаю, вистачить на чотирьох.

Неприємності не змушують чекати на себе, чомусь все й одразу.

Наступного дня зникла вода. Ми встигли набрати відра, каструлі і тазики. І змінилася різко погода, випав сніг. І температура впала до - 15. І по всьому місту люди без опалення, без газу і без води.

Я кажу сама собі " Це не може бути надовго. Скоро полагодять. У місті більше 20 тисяч мешканців. Нас не можуть залишити без тепла, без газу і без води".

Вечір. Я пірнаю у медитацію. Всіх попереджають, щоб мене не чіпали. Навушники у вуха, вибираю в інтернеті медитацію миру та захисту - і я у паралельному світу. Я ж вивчала трансерфінг реальності! Я ж прослухала і прочитала цю книгу, усі частини декілька разів! Треба уявити, що бажання вже виповнилося. Повністю уявити. Зі звуками та ароматами. Зануритися в нього. Відчути. І я візуалізую свій мирний затишний світ.

Я ж знаю закон Всесвіту. В моєму житті є тільки те, що я дозволила або притягнула своїми думками. І як в моєму затишному мікросесвіті з'явилася війна? Я ж вже професіонал і вмію контролювати думки. Я ж навчилася!

По - перше, те, що відбувається не могло прийти в мої думки. В жодному навіть жахливому сні мені не приходив навіть хвістик думки про війну. Я не вірила в війну взагалі. Я й гадки не мала, що буду збирати сніг, щоб полити мої квіти (а їх вдома близько 70 горщиків). Спочатку задля квітів, а потім для себе. Що розталий сніг не смачний і брудний, і його краще не пити. Але ж води немає! І ми збираємо сніг, і з каструлі снігу виходить всього одна чашка води. Якій людині прийде це в голову?

По друге. Їжа. Що це? Я не можу купити їжу , щоб хоть щось поїсти у центрі Європи у 21 сторіччі? Як це?

По третє. Війна- це щось жахливе. Це те, що показують у фільмах. У тих страшних чорно - білих фільмах. Це те, про що мені розповідала прабабуся. І мій прадідусь. Який дійшов до Берліна. А інший загинув біля Курської Дуги. Війна - це ті страшні оповідання. Як в річці вода була червоною від крові. Як фашисти бомбили. Як шлях на Крем'янець був вкритий трупами. Але ж це було давно! І зюм вже був у війні. А зараз цивілізація, людяність та прогрес - гасла нового світу. Як моє зручне життя може притягнути таке жахіття? Щось не сходиться.

Тільки потім, через деякий час, я зрозуміла що є сили сильніші, ніж трансерфінг реальності. Є сили більш могутні, та більш руйнівні, ніж мої молитви та медитації. Ці сили байдужі. Вони просто чистять Землю. Жорстоко та наосліп. І як би я не молилася, як би не просила, як би не заперечувала, війна прийшла у моє місто . У моє затишне життя.

Всі мої візуалізації, трансформації, медитації розбилися вщент об війну. На маленькі уламки. Як би я не хотіла... Війна не спитала. Вона прийшла. І я виявилася безсилою.

Березень.

I

Ні. Це не тиждень. Всього - навсього тиждень війни. Але за цей тиждень я прожила ціле нове життя. Я божеволіла. Вмирала від страху. Молилася. Впадала у відчай. Не вірила.

I телефон був завжди у моїй руці.

- Мамо! Уявляєш, я кутив біля вікна, бо оголосили тривогу і снаряд попав у Будинок Культури біля нас! Там всі вікна винесло, а мене хвилиною від вибуху відкинуло від вікна майже до стіни!

Що??? Мій синочок курить??? ЩО???!!! Мого синочка вибуховою хвилиною відкинуло від вікна???

- Якби не Будинок, ми б більше постраждали. Він прийняв удар на себе.

По вулицях їздять танки. Російські солдати вриваються у квартири. I я за 150 км ніяк не можу допомогти своєму хлопчикові.

Ромчик ходив до военкомату долучитися у тероборону. Ще один чоловік під военкоматом. Вони тарабанили в усі вікна, поки нарешті двері трохи відчинилися і їх запитали:

- Що треба?

- Записатися у тероборону.

-Мисливці? Рушниці є?

- Ні.

- Тоді йдіть. Зброї немає.

Вони почухали потилиці.

- Тоді вила точити залишається

Біля ринку продають молоко та м'ясо з села. А ринок зачинений. Ми стоїмо у черзі за м'ясом. I я чую, як хтось розповідає, що йому сказали, що хтось бачив у Ізюмі український БТР. Може, і армія підійде, бо росіяни вже в Куп'янську.

Моя сестра прийшла до мене зварити щось поїсти та погрітись. Вона зараз ще доглядає свою колишню свекруху. Ох... як же ж та ненавиділа мою сестру! I як раділа, коли вони розлучилися і її син одружився з дівчиною з "інтелегентної сім'ї, а не з цією... негідною мого сина". I зараз ця нелюбима перша невістка доглядає Наталю Михайлівну. Друга невістка не з'являлася. Наталя Михайлівна пересувається по квартирі на милицях. В неї поламане стегно і ключиця. Вона не виходить на вулицю і не спускається з четвертого поверху. Вона фізично не може це зробити. Люди склали пічки з цеглин біля під'їздів, збирають дрова і готують на вулиці. Носять воду з криниць. Наталя Михайлівна не принесе. I не назбирає дрова. Отже моя сестра готує для неї.

- Олю, будь ласка, сходи у аптеку та купи мені знеболювальне.

- Аптеки пусті. В них нічого немає.
- Як немає?
- Немає. В перші ж дні все розкупили.
- А сходи у гастроном, та купи трохи ковбаси.
- У магазинах теж пусто.
- Що ти верзеш? Як пусто? Вони ж завжди товар підвозять.
- Ми в оточенні. Звідки вам привезуть? Їжте те, що я вам принесла. Смачного. ... Ой, а ось же ваші ліки. Ціла сумка. А ось і знеболювальне.
- Поклади! Хай лежить . Про всяк випадок!
- Наталя Михайлівна! На вулиці війна. Вам 84 роки. Який випадок вам ще потрібен???

Ми знайшли де брати воду. Стоїмо у черзі. Розмовляють дві бабусі:

- Навіть якщо нас захоплять, ну що вони нам зроблять? Ми ж всі розмовляємо російською. А путін же казав, що він проти бандерівців та нацистів. Отже, нас не чипатимуть. Та будемо жити , як у радянському союзі! Нам ще пенсії підвищать!!!

Тупі дурні баби. Ви вже без газу і без води стоїте в черзі до колодязю, а мрієте про радянські пенсії.

Зв'язок стає гіршим і гіршим. Я ледве чую, та дзвінок постійно зривається. Але нарешті новина!!! Російська армія відступила від Харкова! Нарешті! Ось тепер я засну.

3 березня

Ні.Я не можу заснути. Ми чуємо гуркіт літака. Він наближається. Що це? Літак низько над містом. Ми чуємо довгий свист і потім звук вибуху. Це ... нас почали бомбити? Дім здригається. Хоча це не поруч. Літак віддаляється, а потім ми чуємо гуркіт знов. І знову бомба. Знову здригається будинок. І ось тепер прийшов справжній страх. Нас бомбять. Як у фільмі. Але це не фільм! Це ми! Ми, у своїх домівках, у своєму місті, де немає солдат, немає техніки, є тільки люди, які бачили людей, які бачили БТР. Нас нікому захистити. Наше місто настільки маленьке, що літак встигав скинути одну бомбу за раз. Він кидав одну бомбу, пролітав на швидкості за місто, а потім повертався, і кидав другу. Зранку ми бачимо, що немає найстарішої школи. Школа № 4. Вона пережила революцію, фашистів, а рашистів не пережила. Вона зруйнована. І через дорогу пошкоджений дах, верхній поверх та стіна будівлі в центрі міста. Я там жила. Квартира, яку я винаймала, на четвертому поверсі, без стіни і без вікон. Ліворуч немає верхнього поверху. Школа і житловий будинок.... Про жертви нічого не кажуть. Але ми дізнаємося страшну звістку. Російські танки вже на правій стороні міста, на іншому березі

Річка Дінець розділяє місто на дві частини. І одна частина вже окупована. І от з тієї частини б'ють по нам.

Ввечері ми закриваємо штори, вмикаємо маленький світильник. Яке щастя, що я можу розмовляти з сином. Його голос як тоненька ниточка, з'єднує нас. Мене трусить. Будь яка їжа стає грудкою у шлунку. Здається, мені не вистачає повітря. Я виходжу з дому на ганок. Морозне холодне повітря огортає мене.

Які темні ночі!!! Здається, я ще ніколи не бачила такої темряви!!! Вона густа, вона щільна, не видно неба, не видно зірок, нічого. Густа, наче жива темрява огортає і тільки звуки можуть доноситися. Що це? Це знову каркання? Ворони каркають вночі? Невже? У цій суцільній темряві чути тільки каркання ворон. Їх десь дуже багато. Така густа, наче патока темрява, сліпа темна ніч, така темна, що не видно навіть руки, коли підносиш її до очей. Наче, вона жива. Вона насунулась на місто, поглинула його, накатила на домівки, на пагорби, на ліс, загнала усіх у сховища. "Тепер я тут володарка. Мій час настав. Тепер я буду панувати." І як хвиля накатує каркання. Голосне, іржаве, моторошне. Це - голос темряви. І думка: "Це голос смерті."

II

А потім почався обстріл міста. Район біля мосту називається Нижній город. Його знищували першим. Ми дізналися, що таке фосфорні бомби. Бомба у будинок гуртожитку. Згоріло все, з першого поверху до п'ятого. Чорна спалена будівля. Багатоповерхівка, на першому поверсі продуктовий магазин "Посад". Теж фосфорна. Будинок субсидії - звичайна бомба. Залишилися лише кути. На вулицях скло. Цеглини. Пластик. Шифер з дахів. Постріли ближче і ближче до нас. Снаряд в АТБ біля ринку. Вибух на кладовищі. Що???? Вони кинули бомбу на кладовище? Фосфорна в будинок навпроти ринку. Снаряди у аптеку. У центр ринку. Будинки розлітаються, злітають дахи, вилітають вікна.

А потім відбулося те, чого я не могла уявити ніколи. Мародери кинулися у розбиті крамниці, у розбиті квартири. Магазин побутові техніки біля ринку, де вибухом винесло вікна, саме туди натовп, не дивлячись на обстріли, на уламки снарядів, побіг витягати побутову техніку. На своїх спинах несли пральні машини, холодильники, пічки. Хтось падав уражений снарядом, а інші бігли, переступаючи через нього.

Коли снаряд зруйнував огорожу ринку та зніс стіну магазину Олесі... Вона намагалася вигнати мародерів. Її вдарили так, що вона вилетіла з магазину. А потім ще раз. Вона сиділа на землі і вже не плакала, а хрипіла, і дивилася, як виносять товар.

В місті не було поліції. Не було армії. І все, що трималося тільки на страху бути покараним, вилізло назовні. Громили магазини і виносили, що могли винести. Мій магазин обікрали один з перших. Він закривався ролетами, їх виламали і винесли все, що там було. Навіть зрізали лінолеум.

Звісно, не всі. Хтось спостерігав за цим з жахом і кричав: "Люди, схаменіться!!!" Але повна безкарність зірвала усі маски.

Під обстрілами, під снарядами хтось просив зупинитися, а хтось не міг зупинитися. Цей смак легкої наживи залив очі і закрив вуха. І люди, звичайні люди, перетворилися на шакалів.

А потім бомбили завод. І попали у електричну станцію. Густий, чорний дим закрив півнеба. І зникло світло. І зв'язок.

Отже. Ми без газу. Без води. Без електроенергії. Без зв'язку.

Що це навколо мене? Куди я потрапила? Може, я втратила розум? Як це те, що відбувається навколо мене, може бути реальністю??? Це якесь марення божевільного, бо це не може бути реальністю. Випалені будівлі. Зруйновані домівки. Люди з дикими хижими очима. Снаряди над хатою. Свист бомб. Це тепер моя нова реальність? Я не хочу такого!!! Я хочу назад, в моє колишнє життя! Де я їздила двічі на рік на море. Де я бігаю вранці по лісу з Рексом. Де в мене чудові заспокійливі медитації. Де я розмовляю по телефону коли заманеться!!! Я не хочу жити в ЦЬОМУ жахитті.

Тепер біля кожного під'їзду викладена піч. Декілька пічок. Ті, хто раніше готували в мультиварках, мікрохвильовках, приєднуються до тих, в кого цього не було, вчать складати пічки та готувати на вогнищі. І які всі брудні!!! Сажа та попел падає на одяг, на обличчя, на руки. А води не наносиш забагато. Та й дрова теж важко рубати і приносити. Бензин тепер коштує 100 гр за

літр. Отже всі пиляють звичайними пилками. І напиляти дрова та наносити воду для їжі ще можна, а от для прання - це вже важко. Я дивилася фільм про блокадний Ленінград. Теж саме. Але ж тоді були фашисти... А зараз - рашисти. Де ті бабусі, які мріяли про великі пенсії? Ох, я б їм би зараз розповіла, про їх "савецькій саюз" і про їх пенсії.

III

Щоб не збожеволіти, я на дворі пиляю дрова. Ромчик рубає, я пиляю. Над нами літають снаряди. І по напрямку снарядів ми гадаємо, звідки він летить. Цей - з-за річки, що з району вокзалу. Цей - з-за річки, що з району мосту, а цей - з району санстанції. Отже, вони стоять повністю понад річкою.

- Нас же мають рятувати. Нас же повинні вивезти.

- Ти їдь. А я залишуся. І Рекса візьми, його лікувати треба, а від цих обстрілів йому зовсім погано. А кішки, бачиш, заховалися під ліжком і вони легше переносять.

Дійсно, Рекс дуже боїться. І його стан ще гірший. Я підходжу і гладжу свого собаку. Його серце калатає зі швидкістю кулемета. Він прилипає до моїх ніг і заглядає своїми добрими очима в мої. В них стільки довіри, стільки любові, і надія на мене. Хутро висипалося вздовж спини. Але ні ліків, ані вітамінів немає. Я не встигла навіть в звичайну аптеку. І на початок війни у нас на двох з Ромчиком дві таблетки парацетамолу і одна таблетка анальгину. Немає корму для тварин. Немає їжі для людей. Немає ліків. І повернулися морози. Зараз, вдень, -15. Коти лежать біля стін, де йде тепло від пічки.

І тут пішли чутки, що оголошено зелений коридор. Хоча у повідомленнях цієї інформації немає. "За офіційними джерелами інформації Україна зелений коридор не надавала!" Спочатку до мене прибігає мама. На площі стоять автобуси для евакуації. Але небагато. Отже швидше. Спочатку я біжу до автобуса, Рекс зі мною. "А з собакою можна?" Люди дивлять на нас

- Який собака? Тут людям місто мало. Літні люди, або мами з дітьми. Боже... та це ж хвора собака. Ні, з такою собакою не можна.

Наче все розуміючи, Рекс тулиться до моїх ніг і заплющує очі. Він дрожить і просто прилипає до мене.. Здається, я відчула його думки: "Не кидай.."

І ми повертаємося додому. Рекс весело стрибає переді мною і зазирає у очі, облизує руки.

Прибігає Олеся. В них машина. Але в неї котик і кішка. "Поїхали!" Звісно, без собаки. І я ... начебто хтось відкрив за мене рота і вимовив: "Я залишуся у моїй хаті. У мене є піч, і дрова, і їжею запаслася. Доки стоїть моя хата, я буду тут."

Дурний язик!!! Що він меле??? Як я могла таке вимовити! Мені ж страшно!

І тоді Олеся каже:

- Я у тебе буду жити. Я залишуся з тобою.

Вона закидає мені своїх котів, і вдруге приходять з валізами.

Уламок снаряду розміром більше, ніж моя долоня, вдарився об абрикосу. Мої сусіди швидко збираються, віддають нам ключі від погребу, свої запаси води та їжі, просять наглядати за хатою.

Але ми бачимо, що саме на ту дорогу, через яку виїздили люди, саме там, де було оголошено зелений коридор, летять снаряди. Пізніше ми дізналися, що автобуси, машини нещадно обстрілювали. Ірина, яка вивозила двох собак - була поранена. Собаки загинули. Вони сиділи біля вікна, Ірина за ними, і завдяки цьому, вона залишилася жива. Молоде подружжя (я знала Віту) попали під обстріл. Їх машину знесло з дороги вибухом, уламок під час обстрілу попав дівчині у живіт. Вона померла. Чоловік поранений. В іншу машину з родиною влучив снаряд і всі загинули.

Після того, як всі хто хотів виїхати, були обстріляні, взяли за наш район. Обстріли хвилями проходили по нашому місту. І ця хвиля дісталася нас. Район художньої школи, приватний сектор. Снаряди руйнували саме наш район. Ми схопили ковдри і побігли до сусідського підвалу. І саме в цей момент снаряд розірвався у сусідів на городі. Металевий паркан скрутило, як туалетний папір. У будинку вище вибило вікна, та знесло дах. Нас захистив гараж. Тільки хвиля від вибуху пройшла через тіло. Страшно задзвеніло у вухах, мені здалося, що я на деякий час оглохла. І час завмер. Відчуття хвилі через м'язи, через кістки, через легені. Наче все у повільному русі. Олеся відкриває рота і щось каже, сльози течуть з її очей, а я нічого не чую. Вона тягне мене у сховище і ми сидимо там.

І через деякий час мене починає трусити. Та яка ж я дурна!!! Та хіба можна залишитися у цьому пеклі!!! Через собаку! Ой! А як же собака? І коти, чи вони у хаті?

Ми чуємо вибухи. Тріск. Це ракета попала у хату недалеко, і знесло половину. Обстріл продовжується до півночі. А потім ми бачимо світло скрізь двері. Що це? Може, вже почалася ядерна війна, і тому таке саяво? Ми виходимо з укриття. Над нами зависла якась ракета. Вона дуже повільно рухається, її саяво таке яскраве. І поруч летить дрон. Світло, наче вдень.

Моя хата ціла. Але від вибухів винесло двері. І всі коти, з усієї вулиці в моїй хаті. Це було їх сховище під час бомбардування. Олеся зі своїм чоловіком у підвалі, а ми з Ромчиком встановлюємо двері. У будинку дуже холодно. І незвичайна тиша. Морозна страшна тиша.

Двері причепили. Розпалили пічку.

- Йди у погріб. Я сам впораюсь.

Але... я не хочу. Мені там ще гірше. Наче в могилі. Наче ти вже похований. Мені не вистачає повітря, я задихаюся там.

Як страшно... Який дикий тваринний страх. Від якого хочеться бігти, якнайдалі бігти від цієї небезпеки. Але куди бігти? Зелений коридор обстріляли. Нас обстрілюють. Мене трусить. Просто тремтять м'язи під шкірою. І не вистачає повітря. Я натираю обличчя, руки, вуха снігом. Я не витримаю. Я збожеволюю. Нерви натягнуті як струни, і панічний жах йде з середини.

І.. опа.. з мене спали мої штани. За кілька годин я схудла так, що з мене спали мої улюблені

штанці.

Я не розумію - нащо? Нащо нас нищити? Нащо вбивати місто, в половину якого росіяни вже увійшли? Яка ціль? В нас немає армії, немає зброї, нас нікому захистити. Що ми можемо зробити проти бомб, снарядів, гармат, "градів", "смерчів", "ураганів", якими поливають наше місто. Наша найбільша зброя - це мисливські рушниці. Проти літаків. Проти гармат. Особливо, коли бомб та гармат більше, ніж мешканців. Вони просто нищать нас. Що це за згря садистів, скажених маніяків, які просто нищать місто вулицю за вулицею?

Я бачила відео, в якому чоловік лягав під танк і танк від'їзжав. Але потім я бачила на власні очі, як танк давив будку з собакою. Я бачила машини, роздавлені танком, разом з людьми. Немає в них жалю. І немає співчуття. Є тільки задоволення маніяка, якому надали владу. Вони насолоджуються своєю владою. Тимчасовою грою у бога Смерті - сьогодні вони вирішують скільки вб'ють і коли, і де. І ці вбивства наповнюють почуттям гордості, почуттям безмежної влади.. Вбивати, коли на твій танк, на твій літак, на твою гармату може відповісти тільки мисливська рушниця. Саме тут вони вбивали беззахисне місто.

Потім я дізналася, в новинах росії розповіли, що в Ізюмі були танки і завод, що виробляв зброю.... Танки??? А..... на Крем'янці стояли танки з другої світової війни. А завод виробляв запчастини для зброї при радянському союзі. До вторгнення там варили скло. Беззахисне мирне місто вбивали цілеспрямовано. На нас практикували тактику "випаленої землі."

IV

Події розгортаються занадто швидко. Все змінилося різко та неочікувано. Начебто нас вирвали з однієї реальності і закинули в іншу. Ця нескінченна ніч закінчилася. Як тихо!!! Поки тихо. Обстріл, довгий та жорстокий, завершився. Знову зійшло сонце, таке яскраве, по справжньому весняне. Але повітря морозне. Я беру Рекса і ми виходимо з двору.

- Не ходи до лісу, - попереджає Ромчик. - Вони й по лісу стріляли. Раптом там щось не розірвалося.

Ми йдемо вздовж вулиці. І жах, холодніший ніж мороз, огортає і мене, і Рекса. Яма, куди прилетів снаряд, в глибину два метри. Половини сусідньої хати немає. Здорова дірка в даху художньої школи. Поруч у квартирах вилетіли вікна. Дома без дахів. А далі - далі люди на землі. Один чоловік лежить посеред площі, інший - під лавою, он - під ялинкою, а ось - біля ларьків. Обстріл почався о п'ятій вечора і багато людей були на вулиці. Вони намагалися втекти, ховалися під ялинками, тікали з площі. І померли. Мертві люди на вулиці. Калюжі крові, вже замерзлі, біля них. Мозок відмовляється вірити своїм очам. І я не можу відвернутися. Рекс біжить додому. Я йду далі. Он чоловіки копають могилу біля під'їзду. А поруч сидить жінка, вона не плаче, тихенько стогне, а поруч - на землі труп чоловіка.

Хтось тикається чимось теплим та мокрим у мою руку. Я від жаху підскакую. На мене дивиться великий собака. Лабрадор. Красивий, з добрими очима, товстенький. Він замерз і мабуть вже голодний.

- Господарі поїхала вчора, а його залишили, - чую голос. - Учора був зелений коридор, от вони й

поспішали.

Мабуть, теж як і мені сказали, що з собаками не беруть.

Собака біжить до чоловіка на голос. А ось красуні - хаскі з блакитними очима. Вони граються біля під'їзду, забігають, гавкають під квартирою, та вибігають знов. А он де - три маленьких мопсики. Вони збилися купкою та виють вголос. Їхні великі очі ще більші, вони наповнені жахом та відчаєм. Вони не розуміють, чому ще вчора вони спали на ліжечках під ковдрочками та їли смаколики з рук господарів, а зараз сидять на вулиці без ковдрочок. І їхніх людей немає.

Ротвейлери, вівчарки, хаскі, добермани, сенбернари - красунчики, домашні улюбленці, члени родини в минулому, бігають по вулиці, біжать до людей, а потім сідають, закидають голову та виють. Голосно, протяжно, з відчаєм від безсилля.

А потім знову обстріл. Гармати стріляє через річку по Крем'янцю. Чорний дим піднімається вгору і полум'я. Попали в будинок. І знову постріл. Вибух. Дим і полум'я.

Я озираюсь. Навколо трупи. Розбиті будинки. Пошкоджені дахи. Люди біля під'їздів копають могили. Плач та стогін. Вий собак. Отже.... війна, сліпа та безжалісна, яку я бачила тільки у фільмах, зараз тут.

V

Так, ну ось... Олеся, її чоловік, я та Ромчик, дві мої кішки, дві Ромчика, дві Олесини та Рекс. Ах, ще два равлика. Ми живемо разом. Олеся не встигла запастися їжею, і те, що я купувала на двох, ділимо на всіх. Равликам найпростіше. Або капустаний листочок, або шматочок моркви - і вони ситі. З котами важче. Але найважче Рексу - тепер варимо нашу кашу і на нього.

Я печу перепічки з розсолу консервованих огірків або томатів, замість хліба. Як тепер хочеться хліба! І цукерок... І тістечка.. Ми передивилися запаси їжі. Треба скоротити. Бо пройшло всього три тижні, а немає половини і невідомо скільки це протягнеться. Отже, вранці чай, вдень суп, ввечері каша або макарони з консервованими овочами. І поки є борошно - пеку перепічки.

Кожного дня прилітає літак. Два круги над містом. Дві бомби. Гармата починає стріляти о другій годині ночі, через кожні 15 хвилин. Ми спимо одягнені, біля дверей рюкзаки з водою, та документами. Судячи з напрямку снарядів - наші за Крем'янцем, в районі села Кам'янка. Але ж у самому місті немає військових! А нас обстрілюють цілодобово. "Гради" літають над містом. Бідний Крем'янець б'ють постійно. Вони цілять у телевізійну вишку, руйнують все навколо неї, але вишка стоїть.

Олеся дізналася, що біля ринку на перехресті є телефонний зв'язок. Але, чесно кажучи, після трупів на вулиці мені страшно виходити за хати. Телефон вимкнений, щоб не сідав акумулятор, бо ніяк зарядити. Але... в останнє я дзвонила синові ще 5 березня. А ось день народження мого синопка, 14 березня. Йому 18 рочків. Я хочу привітати.

- А трупи ще лежать?

- Звісно. Де вони дінуться? Знайомі трупи поховали, а тих, кого не знають, лежать, поки родичі не знайдуть. А ти не дивися.

"Знайомі трупи"... Це ж треба було їх опізнати... Отже, ми вибігаємо. Біжимо понад будинками, ховаємося під балкони, за кіоски. Постріл - заховалися, тиша - швиденько добігли до іншої схованки. А ось і дорога, яку треба перебігти, і швидко, бо на дорозі ніде сховатися. Постріли - сховалися на зупинці, а потім бігом до перехрестя.

Так. Там стоять люди. На перехресті. Коли починається обстріл - або присідають, або ховаються за ларьками. Ми трохи чекаємо, та приєднуємося до них.. Я набираю, але мені пише, що мій номер не зареєстрований у мережі. Потім зривається, потім знов зривається. Потім абонент поза мережею. Потім знову обстріл і ми ховаємося.

І ось нарешті !!!! З десятої спроби пішли гудки.

- Мамо!!! Мамо, де ти пропала! Ти жива?? Я думав, ти померла!!

- З днем народження, синочку! Зв'язку не було. Як ти, любий?

Але саме в цей момент снаряд свистить прямо над нами.

-Тікайте!

Ми всі чкурнули з перехрестя за кіоск.

Не так я уявляла день народження мого зайчика. Особливо його 18 років. Ми планували аквапарк, я хотіла замовити йому там день- народженьське меню. І ось, я щаслива, що додзвонилася. Під обстрілами, під вибухами я почула голос сина.

Поки я стою за кіоском, я озираюся. Спалений супермаркет, дірка в аптеці, чорні спалені будинки. Запах гару, розбите скло. І перелякані люди біля підвалів. Розпалене багаття, а біля нього - каструлі, сковорідки, чайники, відра. Складений хмиз та дрова. Чоловіки несуть гілку та розпилюють біля під'їзду. Під обстрілами гріють воду та варять їсти.. Спочатку ніхто не міг їсти. Це правда. Будь яка їжа ставала поперек горла. Але потім, я усвідомила це на собі, хоча я не відчувала голоду, але почалися запаморочення. Туман у очах і слабкість. А зараз потрібна фізична сила. Тягати дрова, носити воду і врешті решт, швидко бігати. Бо від твоєї швидкості іноді залежить життя. А потім організм став потребувати їжу. Шлункові байдуже на твій емоційний стан. Організм - розумна система. Вона включилася в режим виживання.

Ми біжимо додому. Від будинку до будинку. " Я не дивлюся на трупи! Я не бачу трупи!" з такими думками ми дістаємо дому.

І я сяю.. Дійсно, я сяю, бо я почула голос сина .

VI

У будинку Олесі є підвал. Люди з квартир перебралися туди. У квартирах холодно. Вибиті вікна в під'їздах, в квартирах. У Олесі також винесло вікна та балкон. У підвалі будують "буржуйки" щоб

грітися. Хтось приніс розкладушки, хтось матраци, хтось ковдри, хтось взагалі спить на підлозі. І це теж іспит. У кожного різна реакція на постріли. Когось нудить, у когось істерика, хтось плаче, хтось п'є "заспокійливий " алкоголь. Маленькі діти, тварини, старі люди, жінки, чоловіки - всі разом. І ... туалет. Води немає. Вода в унітазах в квартирах замерзла. Отже, каналізація відсутня... Відро у підвалі. І все.

Але є люди, які не можуть спуститися в підвал. У Тетяни мати паралізована. Тетяна сидить з нею. Вона вибігає нагріти воду та обкладає її грілками з гарячою водою. Але все ж таки її мама померла від переохолодження. Ховають у дворі.

Місто закрито. Нікого не пускають і не випускають. Завозу їжі немає. І всі передивляються свої запаси. У кого вони є. Ті, хто не встиг купити їжу до 24 лютого, той може розраховувати тільки на милосердя.

Ми з Олесею бігли через її подвір'я. І побачили, що продавчиня відчиняє двері крамниці. Маленька крамниця з продуктами між дворами. Ми побігли до неї.

- Продай щось поїсти! - кричить Олеся.

І через 10 секунд у магазині натовп. Продавчиня дає Олесі ящик печива.

- Бери, воно прострочене.

І кричить людям:

- Не хапайте, я так дам! Але тут вже все прострочене!

Ми пересипаємо печиво у пакет, і декілька падає на підлогу. І люди хапають з підлоги, їхні руки між нашими ногами, хапають все, що впало, смикають пакет.

Ми вилітаємо з цього магазину. Наче зомбі, люди тягнуть руки до ковбаси, до черствого хлібу, вони хапають усе, до чого можуть дістатися. І через 5 хвилин магазин пустий.

Усі люди знайшли дорогу до криниць. Перед двором, де є криниця, завжди натовп. У Івана повно людей. Його хата між багатопверхівками, і всі йдуть до нього. Його вода чиста, її можна пити, не потребує ані очищення, ані кип'ятіння. І Іван з потрісканими від морозу, завжди мокрими руками, з ранку до вечора наливає воду. Насос, який качає воду, працює цілий день.

- Не знаю, що далі буду робити. Насос працює на бензині. Бензин поки є, а де потім брати - гадки не маю.

- Так бензин зараз по 100 гр за літр!!! - вигукує хтось з натовпу.

- Ото ж.. Не знаю, що будемо робити.

Ніяких новин. Ми відрізані від світу. Фільм про блокадний Ленінград, з усім жахом, з усією дійсністю, розвернувся в нашому місті. Але зараз це не фільм. І ми не актори! Ми живі люди, які живуть за жадливим сценарієм. Ми знаємо, що росіяни за мостом. Вони будують понтон. Коли

добудують - зайдуть у місто. В Кам'янці наші війська. Через наше місто летять снаряди. І гармата!!! Ох, ця клята гармата!! Від кожного пострілу здригається будинок, стіни здригаються, цокотять чашки, падають книжки, підстрибує посуд. Але найгірше - це літак. Ніколи не знаєш, куди він скине бомбу. Він летить над містом, кидає одну, а потім робить коло і кидає іншу. І від цього звуку все завмирає всередині і голова сама собою втягується, мурашки по шкірі і мороз йде зсередини. Коли чуєш, як він наближається - волосся стає дибки і хочеться бігти, як загнана перелякана тварина. Але бігти нікуди.

До мене приходять подруги. Поки я готую їм чай (а зараз чай - це відвар з гілочок калини, малини та вишні) вони чекають на мене і ... засинають!!! В моїй хаті, біля пічки, від тепла.

Подруга Ніна принесла страшну звістку. У дві п'ятиповерхівки влучили бомби. Середні під'їзди склалися з п'ятого поверху до підвалу. Плити впали до самого сховища, де шукали захист мешканці. І завалило людей. Декого вбило. А дехто там живий!! Під завалами. Люди чують їх голоси, але не можуть лопатами та ломачами нічого вдіяти! Дитячі голоси, голоси жінок...

В тому будинку жила моя учениця. Вони з мамою слідували правилу " захист трьох стін". Вони ховалися у ванній. І разом загинули. А ще... Боже, там же жили мої друзі!! Їх магазин був біля мого! Вони продавали дитяче взуття! Саша Жихарев, його дружина Тетяна, їх молодша донька Маша. Саша хотів, щоб їх родина була разом і своїй старшій доньці купив квартиру в цьому ж будинку. Отже старша донька Лена, її чоловік, та дві її маленькі донечки - Саша 6 років, та Олеся 4 роки. Отже... батьки, діти та онуки.. Опинилися в підвалі під завалами. Люди намагалися копати... Доки чули голоси. Потім голосів ставало менше. А потім зовсім не було. Ті, хто був ближче до виходу, ближче до дверей, намагалися вилізти. Цей будинок розстрілювали. Окрім бомби, стріляли по квартирах, по під'їздах, по підвалу з танку, з танкового кулемету. І ті хто вижив після бомби,

пережили обстріл, намагався врятуватися, потрапляли під новий обстріл. Люди вилазили через вікно. Витягали поранених, були в крові, контужені.. Вони йшли, повзли потайки, щоб їх не помітили, казали, що біля четвертої школи буде автобус на евакуацію. Але , коли дісталися, побачили, що немає ніякого автобусу. І школи теж немає. І їхнім притулком став холодний підвал бібліотеки. Пізніше, коли той клятий обстріл припинився люди поспішили на допомогу, біля будинку знайшли двох молодих дівчат. Вони змогли вилізти з-під завалів, але були дуже поранені і втратили багато крові. До ранку вони померли. Врятувалися з того пеклу і померли від холоду та ран. Люди ходили і гукали, намагаючись витягти тих, хто живий... Але живих майже не залишилося.

І де ж тоді ховатися, якщо бомби пробивають підвал. Або яку смерть вибрати - швидко від бомби, чи довгу під завалами. Відчай. Страшенний відчай. За що?

Я проводжу свою подругу. І ми бачимо, як згряя великих собак щось їсть. Вони стоять щільним колом, а маленькі собачки сидять поруч, машуть хвостиками та чекають. " Ой! Невже хтось собак може погодувати? Які добрі люди!" Я проводжу її до ринку, а потім повертаюся додому. І знову бачу собачок.... Що ж вони їдять так довго? І тоді я бачу, як ротвейлер піднімає свою криваву пащу від того, що він їв. Облизується та відходить. Вони їли труп людини. Згряя собак розривала людське тіло на шматки. І від цього в мене просто підкосилися ноги. Але десь далеко голос підсвідомості волав голосно: " Не смій непритомніти! Збирайся в купу! Йди! Бо вони і тебе зжеруть!" І цей самий голос піднімає мене і тягне додому. Ні. Я не витримаю. Це занадто. Це просто неможливо витримати. Які щасливі ті, хто вже помер!

VII

Страх. Страх. Страх. Він проникає під шкіру і тремтять м'язи. Він проповзає в кожную нервову клітину, і тоді тіло або паралізоване, або хочеться бігти, бігти наосліп, куди завгодно. Від страху стучать зуби та не вистачає повітря. Намагаюся дихати, але повітря застряє десь у горлі. І обстріли... Гармати, " гради", літаки, артобстріл. Коли гармата не стріляє - надія, що в неї влучили й вона розірвалась вщент! Але через деякий час знову вибухи. Ми дивимося на небо, спостерігаємо за снарядами, та сподіваємося, що скоро це закінчиться, росіян відгонять, нас не здадуть. Але, судячи як літають літаки та гелікоптери, їх не збивають. Кожна бомба - пожежа. Пожежа біля нас, далеко від нас. Стовпи диму піднімаються вгору. Чиєсь життя сьогодні закінчилося.

Олеся та я на підвір'ї пиляємо дрова. Гуркіт наближається. Ми бачимо гелікоптери, їх два. Ось вони зовсім поруч. Але вони не летять далі, вони зависають над сусідньою хатою. На них літери "z", вони так низько та так близько, що ми бачимо морди пілотів! Вони піднімаються на 45 градусів, випускають ракети. Від їх гвинтів злітає черепиця з нашого сараю. Але... Лишенько, в них кулемети!! І ось один кулемет направляють прямо на нас! Олеся хапає мене та ми ховаємося за сараєм, за півсекунди перескочили у схованку. Автоматна черга по городу.

От же ж дурні!!! Стоїмо, рота роззявили!

Вони летіли так низько, що здавалося, вони відірвуть провода.

Серце стучить так, що я його чую.

А ще, на додачу до страху іноді різкий біль з'являється у шлунку. А їжі не так вже й багато. Як же хочеться хліба! Звичайного гарячого хліба. Останній раз ми їли хліб у лютому. Навіть ті, у кого є хлібопічки... непотрібні штуки зараз. Немає електрики. І в духовці не спечеш. Немає газу. Зараз я реально усвідомлюю, що нам загрожує голод. Люди живуть на тих запасах, що зробили у лютому. Люди збираються групами, складають усі свої запаси і ділять на всіх. Економно, бо ніхто не знає, коли це закінчиться.

Щоб обдурити голод, я п'ю гарячий чай. Без цукру. Бо цукор закінчився. Іноді від голоду паморочиться. І страшні думки : "А де потім брати їжу? Бо купити ніде! їжа ж закінчиться."

Смерть поруч з нами. Вона зовсім близько. Смерть у бомбах. Смерть у снарядах. У відсутності ліків. У відсутності їжі. І у холоді. Який холод, мороз у домівках! Смерть зараз володарка в нашому місті. І врожай її великий. Її жнива - нескінчена. Вона дихає своїм морозним подихом. Ти відчуваєш її міць, її силу. І немає від неї спасіння. І тоді страх вже йде зсередини, він селиться у серці , і вбиває бажання жити. Вбиває надію. Все дарма. Все, що робив. Заради чого жив - все дарма. Одна влучна бомба - і нічого немає. Сьогодні ти на землі, а вже завтра ти в ній. І відчай, такий сильний, охоплює повністю.

А вночі вий собак розноситься над містом. Спочатку завиває один собака, потім підхоплює інший і вся згряя виє протяжно..... довго.. сумно... І різні голоси зливаються в один.

VIII

Мій племінник працював на хлібозаводі. Його зміна була 23 лютого. Він залишився зі своєю дівчинкою та її сім'єю після нічної зміни на лівобережжі. Через міст. Тож ми не знали, що з ним. Спочатку могли дзвонити, а потім зв'язок пропав. " Абонент поза мережею досягнення" . Ми нічого не знали - чи живі вони, що з ними трапилося.. І ось якийсь чоловік приніс моїй сестрі листа від Максима! Вони живі! Телефона немає.

- Як немає? Розбив? Загубив?

- Ви ж розумієте, я йшов через міст, листа перевіряли. Він нічого не міг написати. Я їх сусід. Тут в мене мати живе. Я прийшов її навідати, тому приніс вам листа.

- А що там у вас?

Росіяни зайшли до них ще 5 березня. Там, де були у хатах пічки, виганяли людей і утворювали там штаб. Обшукували кожний будинок. Забирали їжу. Забирали машини, мопеди, гроші та коштовності. Ковдри, матраци, подушки, курей, поросят. Писали літеру з на гаражах, на воротах, на машинах - і те, де була ця літера - вважалося їхньою власністю.

До того будинку, де жили батьки дівчини, і де на той час жив і Максим, зайшли серед ночі. Всіх поставили біля стіни. Відкрили ляду від погребу, перевірили, що там. Забрали картоплю та тушенку.

- Двигайтесь! Плотнее стать! - пролунала команда.

Всі притислися і дивилися як солдати обшукують будинок.

- Я сказав плотнее!

- Нам що, у погріб стрибати?

- Скажу - прыгнешь. Рот закрой. Я здесь разговариваю.

Вони вивертали шафи, викидали речі. А коли знайшли телефони, то...

- Так. Эти два уничтожить.

Два телефони винесли на вулицю, поклали на дорогу, та проїхали по них БТР-ом. А два кращих телефони головний поклав собі у кишеню. А потім пішли. На що???? На що давити телефони?

- Щоб показати, які вони сильні. Ти кажеш, телефони... А ти не бачила, машини роздавлені танками? Машини разом з людьми?

- В новинах показували, що чоловік лягає під танк, та танк від'їжджає...

- То новини. А це життя.

Але моя сестра хвилюється за інше.

- Отже, через міст можна пройти?

- Так, але він дуже розбитий. І обережно. Там снайпер. Вже двох застрелили.

- Та я ж зможу піти та побачити сина?

- Можеш. Тільки обережно. Бери тільки документи і все. Ніякого телефону. Солдати обшукують та викидають телефон у воду.

Сестра швидко збирається. Вона зараз живе з мамою, вона та її молодший син. А її власна хата та іншому березі.

- Я бігом! Я побачу сина та назад!

Олеся застерігає:

- Будь обережна. Застрелили чоловіка моєї сусідки, коли він переходив через міст. Не кожен день стріляють, але стріляють.

Не дивлячись на всі застереження, сестра швидко збирається та біжить.

Кажуть, що є зв'язок на Крем'янці. Але ж саме туди цілять ...і з гармати.. і літаки... Але ж не завжди стріляють! Приблизно з першої до третьої, або до другої. Може в них обідня перерва?

Ромчик дуже проти!

- Ти що, не бачиш, що вони гатять саме по Крем'янцю? Куди ти підеш? Краще жива мама без зв'язку, але жива. Дома сиди!!!

Я обманюю, що йду до своєї мами, а сама біжу на Крем'янець. І молюся, щоб не стріляли.

Що це ??? Тут же був будинок моєї однокласниці - замість нього - яма. Яма глибиною 4 метри. І он яма. І ось посередині дороги. Будинки без вікон. Будинки без дахів. А ось місце, де жила моя подруга. Замість будинку - 4 кути. Її діти просили зробити їм будиночок на дереві. Залишилося тільки дерево з дитячим будиночком. Її домівка була такою чепурненькою - квіточки, газонна травичка, яку вона замовляла, затишні кімнати, велика простора кухня... І ось - чотири чорні обпалені кути.

Я йду і озираюсь з подивом і жахом. Аж ось - купа людей! Не одна я така божевільна. Є вцілілі будинки. І є зв'язок. Приблизно тут 20 людей, які дзвонять своїм близьким.

Декілька невдалих спроб, поки я почула голос сина.

- Мама! Як ви?

- Синочку !!! Як ви???

Боже, яке щастя, чути голос дорогої дитини! Їх обстрілюють, але працюють магазини, їх район цілий, Харків обстріляний, АЛЕ ЖИВИЙ.

- А як ви?

Що мені казати? Що в нас немає чого їсти? Що трупи лежать на вулиці? Що ми бігаємо в перервах між обстрілами? І місто засипане битим склом та цеглою.

- Синочку, в нас все нормально! Ми живі!

А потім починається обстріл і ми всі біжимо вниз з Крем'янцю. Але я встигла. Встигла почути голос сина.

Кожен день ми молимося, що це закінчиться. Що нас звільнять. Що не буде обстрілів. Але кожного дня літак нагадує, що нічого не скінчилося. По дві бомби. Інколи по 4. Літак вже не поспішає. Він може зробити два кола, і його гуркіт стоїть над містом. Куди кине сьогодні?

Телевішку гатять цілодобово, але вона стоїть. Розбиті вже всі споруди навколо, а вишка тримається.

Сусіди кажуть, що у п'ятиповерхівці, де живе Наталя Михайлівна, на п'ятому поверсі є зв'язок. І сестра пішла до сина.... І її вже немає два дні. Потім, ми дізналися, що міст перекрыли і нікого не пускали. Я беру гарячий суп, кашу, набираю банку кип'ятку і йду до Наталі Михайлівни. І подзвонити, звісно.

Двері старої незамкнені. Я заходжу та кличу її:

- Наталя Михайлівна!

І ось.... ні, це не вона. Ця купа одягу, і в ній маленька старенька, це що, та горда та незламна Наталя Михайлівна?? Це дійсно вона? Жінка, яка ніколи не згиналася, яка вважала себе вище за нас (мене та мою сестру) і шлюб її сина вважала великим позором для своєї родини. (" Де ти взяв цю простячку?")

- Я Вам принесла суп.

- Гарячий?

- Так. Ось, будь ласка.

І вона випиває суп прямо з банки. А потім плаче.

- Я вже третій день нічого не їм. Я кричала сусідам з вікна, просила, щоб принесли мені хоча б кип'ятку, але ніхто не приніс. Я не можу спуститися. Не можу набрати навіть води. Я вже гадала, що помру тут сама! Тебе Бог до мене прислав.... Ти ж не кинеш мене?

Але ж... я взагалі прийшла, щоб подзвонити синові. Цілком з егоїстичних намірів... В мене ж самої мало їжі. Але знову мій рот відкривається і я вимовляю:

- Ні, не кину. Я буду приносити вам їжу. Те, що собі буду готувати, те буду носити й вам. І кип'яток.

Що я верзу!!! Я й так свої харчі ділю на 4, і ще бабця! В неї дома так холодно. І вона така беззахисна. І дійсно, їй же ніхто, окрім моєї сестри нічого не носив. Вона ж і справді помре від голоду.

І є зв'язок на п'ятому поверсі. Можна не бігати на Крем'янець, а дзвонити звідси. І чути голос сина. Хоча б раз на добу. Одну хвилину. І можна жити далі.

Я кажу дома про бабусю.

- Ти всіх бабушок будеш годувати? Хто вона тобі? Колишня свекруха твоєї сестри? В нас так багато їжі, що ми можемо годувати чужих бабушок?

Та я й сама знаю. Але знову відкривається рот і я кажу:

- Я не відмовлю тому, хто звернеться до мене за їжею. Будь хто. Я не відмовлю у воді та у їжі.

Отже, те, що залишилося, тепер ділимо на п'ятьох.

ІХ

Ми спимо в одязі. Ми тільки можемо умиватися. Води мало. Як я хочу помити голову!!!! Але воду ми носимо також перебіжками. Стріляють - сховалися. Не стріляють - побігли. У Івана беремо питну воду. А ще ходимо в копанку. Там беремо воду для миття посуду. Жінка, в її огороді ця

копанка, відкрила хвіртку і всі набирають воду звідти. Всі ходять на її город, щоб набрати води.

Сьогодні в мене майже істерика. Я не можу так більше!! Я хочу купатися!!! Вб'ють - так вб'ють. Але я принесу воду! Я бігаю до копанки декілька разів. Олеся приєднується. Через обстріли майже не було черги за водою. І вона майже чиста. Вже 19 березня. Коли я купалася в останнє?

- А як попаде снаряд поруч, як ти будеш бігти?

- Швидко.

- Прям з душа? Рушник повісь хоть поруч.

Так, ми завжди в очікуванні, що зараз прилетить та треба буде тікати. Але і для страху є межа (ну, може не межа, а просто відчай стає сильнішим за страх).

Ми нагріваємо воду і наливаємо у таз гарячу . Повний тазик гарячої води! Яке щастя! І випрані речі. У нас мокре волосся, отже посилаємо чоловіків принести воду, щоб полоскати одяг.

- Ви не бачите? Там якраз стріляють.

Але воду все ж таки принесли.

Яке щастя... Ми чисті. Ми з Олесєю дістаємо постільну білизну і витягуємо наші піжами.

- Та ви зовсім подуріли, дівки? А як обстріл? В чому будете бігти? В піжамах на вулицю? На холод?

Та нам байдуже. Ми лягаємо у піжамах у чисту постіль. Але складаємо речі біля дверей у пакет.

Серед ночі Олеся будить мене

- Глянь! Он, у вікно! Бачиш? Он, спалах!

І дійсно. Спалах. 7 секунд і вибух. Потім знову. Спалах. 7 секунд. Вибух. Так он де та клята гармата! Її спалах видно з вікна. Отже , недалеко.

Олеся та я ходимо до лісу. Знаходимо дровняку і тягнемо вдвох додому. Ми зайняті і приносимо дрова. Як же багато дров треба, щоб просто приготувати їсти. А сьогодні на нашій стежці стирчить хвіст снаряду. Обстріли тривали до самого ранку. І гармати, і артобстріли , і з "градів". Але зараз якось тихо. Ми притягли суху стару гілку. Така гарна погода. Олеся виносить свого кота на руках на вулицю. Але раптом Рекс починає вити. Так протяжно... Але ж Рекс ніколи не виє! Він навіть не приєднується до безпритульної зграї, коли вони починають тужити щовечора....

- Ой. Давай краще у хату..

Але я не встигла домовити. Почався такий жорстокий обстріл. Літаки! Бомби падають одна за одною. Їх не дві, їх багато, мабуть шість, або вісім, вони падають одна за одною . Вибух, вибух, ще один! Кіт кусає Олесю та прокусює їй палець. Я тримаю двері і двері стрибають у моїх руках. Дім підстрибує, дах піднімається! Всі квіти у горщиках підскакують, б'ється посуд! Що це? Це

землетрус? А потім приєднується гармата. А потім " гради"...

Бомблять завод. Нас просто поливають вогнем. А потім тиша - і чорний дим. Нічого не видно... Нічого. Тільки дим та пил здійнявся. А потім чуємо вигук:

- Вишка впала!

Так, коли дим потихеньку опускається, ми бачимо, що немає піввишки. Вікна в будинку самі відкрилися. І равлики... Равлики залізли під свою тарілочку з водою. В них там бомбосховище. Коти перелякані тремтять під ліжком, всі в купі. Повідлітала штукатурка з стін, але будинок цілий.

Будинок Ромчика навпроти заводу. Там повиносило всі вікна і двері. Від вибуху лопнуло скло. Знесло балкони. Пошкодило стіни і дах. Хвилику вибуху винесло двері. І знову трупи. На дорозі.

Знову в нашому темному місті темна ніч. На небі - жодної зірочки. Тільки спалах в цій темряві видно. І снаряди, які летять через наш дім.

- Як же ми гарно жили місяць тому! - каже Олеся.- Як , виявляється, в мене було гарне, щасливе життя!

Так. Ми звикли до свободи переміщення, їздили куди хотіли і коли хотіли. А зараз - закриті у місті. Дзвонили коли хотіли друзям. Ми звикли до води з крану, до гарячої ванни, до магазинів, до світла, до газу. Це здавалося таким звичайним, що на це не звертали уваги. І ось. В нас немає навіть свічок. Ми носимо воду з колодязю, готуємо на дровах. Ми як ті маленькі мопсики викинуті у жорстоку ... нереальність. Тому що це не може бути реальністю. Це неможливо прийняти.

Всі гуру - езотерики стверджують : "Ви притягуєте у ваше життя тільки те, що ви можете уявити". Але те, що трапилось, я ніколи не могла уявити. Трупи на вулицях. Зграї собак. Обстріли. Це занадто жорстоко. І голод... Виявляється, голод - це не просто бажання поїсти. Це страх. Це злість. Це заздрість, коли хтось їсть, а ти це бачиш, коли твій шлунок пустий, і тоді ти готовий забрати, вкрасти цю їжу. Голод керує думками. Голод керує діями. Але коли голодні діти, тоді ти можеш навіть вбити. Немає нічого страшнішого, ніж коли діти просять їсти і плачуть від голоду, а ти нічого не можеш зробити. І тоді навіть смерть не здається страшною.

Війна та голод зривають усі маски. Хтось шукає силу в собі і знаходить. І ділиться останнім шматком. Знаходить слова втіхи. Збирає всю волю в кулак, ховає сльози якнайдалі , страхи якнайглибше і не дає цій темряві зайти всередину. Знаходить світло в собі. І продовжує рости. А хтось дає волю внутрішнім демонам , пірнає у свій біль, занурюється у свої страхи, дозволяє цій війні заволодіти своїм серцем, собою повністю, випускає свою жадібність та ненависть і деградує цілком. Ця жадібність, це боягузтво, ця злість та ненависть виливається на близьких. Всі ці породження страху, прояви жаху, який проліз всередину, випустив на волю всі темні сторони вбивають волю, вбивають бажання жити, вбивають гідність. І тоді ми бачимо людей, схожих на шакалів, з хижими жорстокими очима. Ця війна лише поглибила внутрішні сторони. Хтось навіть в цьому пеклі проявив співчуття, проявив свою силу і надихнув інших своєю силою. А хтось занурився в свій біль, в свій розпач, звинуватив усіх навколо і скинув на близьких своє безсилля, свою злобу. Маски зірвані. Справжні обличчя проявилися в повній мірі.

- Про що думаєш?

Я стою в темряві, наче заціпеніла.

- Вони закінчили будувати понтон. Завтра заїдуть у місто

- Невже завтра?

- Не знаю. Але понтон вже побудовано.

Ромчик та я стоїмо у суцільній темряві. Викинуті з затишного життя. Наче дві піщинки у цілому темному холодному ворожому всесвіті.

Отже, цей бій за наше місто ми програли.

X

Окупація

Я читала книгу " Трансерфінг реальності" Вадима Зеланда. І він наводив чудовий приклад. " Після нічного дощу черв'яки вилізли з землі та опинилися на асфальті. Але ніч закінчилася і піднялося сонце. Асфальт почав нагріватися, а черв'яки не встигли повернутися в свої нірки. Когось розчавить черевик, хтось буде довго вмирати під пекучим сонцем. І ось, трапляється диво, якась невідома сила підхоплює черв'яка з асфальту і він летить у м'яку вологу траву. Він врятований!" (отже, коли ми бігали враці з дівчатами, я піднімала равликів зі стежки і кидала їх у траву.)

Якась зовсім недобра, але дуже могутня сила перекинула мене з мого теплого, затишного життя в якусь паралельну реальність. За одну ніч моє життя розділилося на "до" та " після".

26 березня. Танки на проспекті. У центрі міста. В моєму місті, голодному, зруйнованому, холодному російські танки. Вони просто їдуть по проспекту. Я завмерла. Я хотіла бігти - але не могла й ворухнутися. Це не правда. Так показували у фільмах, як заїзжають фашисти у місто. Це якесь жахливе марево. Вони сидять на танках, на бойових машинах, наглі, цинічні. Вони розглядають нас, брудних, переляканих людей. Які оторопіли і не можуть рухатися.

- Будьте ви прокляті...

Я чую тихий голос біля себе. Один солдат сміється і направляє на нас автомат. Йому весело. Їм радісно. І ніхто не втік. Все безмовно дивляться у суцільній тиші. Ми поринули у шок. У новий жах.

Все ж таки вони увійшли. Як це може бути правдою? Скільки росіян у нас відпочивали, скільки родичів з росії приїздило сюди до нас. І зараз росіяни на танках... І ця літера "z" на їхній техніці... В російському алфавіті 36 літер, чому ж вони взяли "z" з ненависного західного алфавіту? Це не правда. Це просто галюцинації. Галюцинації за картинками, звуками та запахами. Запах горілого. Звуки танків. Вид цих самовдоволених тварюк у танках. І .. що це за звук? Їм .... аплодують?? Тоді я точно збожеволіла. "А больше бомбить не будут? А стрелять больше не будут? А гуманитарную помощь будут давать?"

Ось це я не можу витримати. Я біжу додому. І мене знову трясє. Від ненависті. Від безсилля. Від відчаю. Отже, все марно! Всі надії, всі молитви - все марно. Мої медитації, мої візуалізації, сили трансерфінгу - як мильна бульбашка. Є сили сильніші ніж сили трансерфінгу. І ці сили прийшли на мою землю. Безжалісні, сліпі і жорстокі.

І ввечері знову гармата, і вона стріляє по місту. Що ці довбені питали : " А ви по нам стріляти не будете?" Ідіоти. Наше місто - лінія фронту . Будуть і стріляти, і вбивати, і вести війну в нашому місті. Вони прийшли з війною, а переможених вбивають. За правом переможця.

Молитви не допомагають. Я знаю це своїм розумом. Але постріли гармати ближче. І часу проходить менше між спалахом та вибухом. Спочатку 7, потім 4, потім 2. І стіни знов здригаються. Книги падають з полиці на голову. І тоді на рівні інстинкту починаєш молитися, і просиш небо, забуваючи, що небо глухе і тебе не чує, але прості слова йдуть з серця і молять про захист. Коли Смерть стоїть поруч, ти відчуваєш її холодний подих, ось вона, зовсім поруч... Тоді забуваєш, що молитви не діють. Слова йдуть зсередини, вони приходять самі. І коли обстріл закінчується.... І ми живі. То може, все ж таки діє?

XI

Біля мене довга п'ятиповерхівка, і на торці цієї будівлі - художня школа. Нещодавно відремонтована, з муралом жирафи та дівчинки. Тепер тут влаштовують блокпост. Риють окопи навколо, обтягують колючим дротом. Вони такі наглі, такі самовдоволені! "Сюда. Подошла быстро. Документы!" По чуткам ми знаємо, що не можна сперечатися, дивитися в їх сторону, треба мовчки виконувати те, що кажуть. Мовчати. Бо вони можуть заарештувати, побити, вбити теж можуть. Треба ховати телефони, ніяких прикрас, бо ніхто не буде розбирати - біжутерія це чи ні, відірвуть зразу з вухами.

Їжа. Їжа закінчується. Всі економлять. Кажуть, що на іншому березі є магазин, де продають їжу. І розповідають, що солдати роздають їжу. Але на цей атракціон небаченої щедрості попали лише двічі випадкові перехожі. Кажуть, що можна підійти до солдат та попросити їжу. Деякі просили. Дали пачку галетного армійського печива. І сказали, більше не приходити. "Ждите гуманитарную помощь".

Містом ходять чутки про їжу. Як? 21 сторіччя на дворі. А наше місто у блокаді. Немає їжі, немає ліків, мила, шампунів, засобів гігієни . . . нічого немає. Найважче мамам з немовлятами. Немає молочних сумішей. Немає підгузків, пелюшок, дитячого крему. Ніяк купати малечу, бо в будівлях холодно. Якщо випадково привозять молоко - там одразу натоп. І продавчиня кричить: " Спочатку для маленьких діток!"

Люди вмирають без ліків. У підвалі лікарні приймають лікарі. Ті, що залишилися. Там же приймають роди і проводять операції. У підвалі, холодному та сирому. Там є деякі ліки. Але їх мало.

Мародери панують в місті. Не соромлячись вони діляться планами. "Зараз залазь у будь яку хату і живи. Виніс звідти все - перелазь у іншу! Зараз наш час - ніхто тобі нічого не зробить!" І дійсно

- у кинутих домівках з'являються чужі люди. Вони живуть деякий час, а потім залишають після себе розбиту спустошену квартиру. Як шакали вони бігають по розбитим хатам і виносять те, що вціліло.

В розбитому місті вже є мер. І його помічник. Колишні представники партії комуністів.

- С Орла фуры с гуманитарной помощью прорываются через обстрелы украинских нацистов в Изюм, товарищи! Через Белгород, товарищи! Подмога идет!

Немає тільки вантажівки на яку б заліз цей комуніст і як Ленін ще б додав " Ура! Товарищи!"

Хто їх там обстрілює? Чим? Бойові голуби чи качки? Там же пряма дорога, і в Изюм зараз прямий в'їзд через Белгород. Звідти вони гонять всю вбивчу зброю. Хоч би карту відкрив. " Через обстріли"... Квартиру цього комуніста розбили під час обстрілу, а він вже виступає за нову владу. Як же їм хочеться влади!! Будь якої. Хоча б такої, на крові та на руїнах, але влади! Влади над містом, де немає світла, газа і води, де панує смерть і війна, але все одно, хоч якоїсь влади.

XII

Як вмирають котики.

Спочатку вони, покинуті, голодні, шукають притулок, нявкають перед дверима своїх зачинених домівок, щоб їх пустили. Лежать перед квартирами. Добу. Дві. А потім йдуть шукати їжу. Рятуються від собак. Намагаються зігрітися у під'їздах, у підвалах, але й там теж холодно. Вони намагаються знайти їжу. Котики, які ласували паштетами, спали у ліжечках під ковдрами, яких пестили та цілували у носики, викладували з ними відео у Instagram та TikTok, які були зірками інтернету, бігають по вулицях у пошуках притулку. Їх кинули. Гірше, коли їх кинули у квартирі за зачиненими дверима. І тоді крик кішки лунає на весь дім. Вона кричить там, зачинена, просить про допомогу. Довго. Почувши будь які кроки, будь який рух, вона нявкає голосно та жалібно, а потім вмирає. Під дверима. На вулиці не краще. Ніхто не годує кинутих котиків. Вони можуть сидіти перед вогнищем, де варять їсти, і, можливо, їм насиплють трохи каші. "Не дивися так на мене, - скаже жіночка," - у мене самої таких, як ти - дві". Трохи їжі. Зовсім мало у такому холоді.

А потім котик просто сидить на дорозі під дощем. Під ногами, Він не помічає, коли його відпихують, а то й буцають. Він більше нічого не помічає. Він сидить на асфальті, підігнувши лапки, закрутивши хвостика навколо себе, з закритими очима. Його хутро мокре від дощу та брудне. Але він не помічає і дощ. Він сидить тихенько. Не рухаючись. А наступного дня - вже мертвий. На тому ж місці.

Котики вмирають тихо. На вулиці. Чийсь улюбленці. Які так і не зрозуміли, в чому їх провина що їх життя змінилося.

XIII

Ще можна дзвонити з п'ятиповерхівки, і я приношу поїсти Наталі Михайлівні та дзвоню синові. Майже кожного дня! Декілька людей поруч. І випадково я дізнаюся від них новини. Ми стоїмо на

одному поверсі і мимоволі чуємо чужі розмови. "Ці тварюки підірвали дамбу на Червонооскільському водосховищі. Святогірськ підтопило. І села поблизу. Не сильно. У людей погірба затопило та у хатах підлоги мокрі."

- Вибачте, що? Підірвали дамбу?

Хлопець повертається до мене.

- Вибачте. Я не підслуховую. Просто Ви голосно розмовляли. Чи правда?

- Так. Ми їздили на велосипедах рибу збирали. Там тепер рибу хоч руками збирай. Вода відійшла і вона майже у багнюці живе. Доречі, а Вам риба не потрібна? Я недорого продам. Холодильників же немає і солі мало.

Ми домовляємося ввечері зустрітися на цьому ж поверсі і придбати рибу. Отже, водосховища вже немає...

Яке щастя, що я можу розмовляти з сином! Він розповідає мені новини, я чую його голос і... я чую звук води, яка тече з крану. Яка ніжна мелодія! Звук чайника, що закипів. Звук машин, які їздять по вулиці, звуки мирного життя .

Всього 150 кілометрів - і абсолютно інший світ. Де не носять воду з колодязів. Де не збирають дрова, щоб готувати, де можна купити їжу просто у магазині. Де можна їздити на автобусі.

І ми - у цій прірві відчаю. Де кожен день - боротьба за виживання. Де панує природний відбір. Хто слабкий здоров'ям - той не виживає. Де ми, як хижі звіри бігаємо по місту у пошуках їжі. Стукаємо у ворота людей і питаємо: "А чи не можете нам продати щось поїсти? Може картоплі, цибулі, яєць?" "Ні, дівчата, дуже мало. Хіба що 4 яйця" "Дякуємо!!"

В цьому світі, нашому світі, ми залежимо від погоди. Під дощем багаття не розведеш. Пройде дощ - зможеш приготувати.

Під час розмови я насолоджуюся звуками мирного життя. Я чую голос сина. Не важливо, що він говорить. Його голос, впевненість, що в нього все добре, дає силу виживати далі. Це дуже важливо для мене. Це дозволяє не втратити розум.

На домівках, на квартирах, на воротах, на хвіртках напisi " Живуть люди та діти". Як же багато людей залишилося у місті! Напisi майже на кожному дворі! Солдати влаштовують блокпости у школах, дитячих садочках, біля бомбосховищ.

У дитячому садочку №13 - бомбосховище. Там не лише ховаються люди від бомб. Там живуть ті, хто залишився без домівки. І там солдати розмістилися у першу чергу. Ні, вони не виганяли людей з підвалу. Там всі і залишалися. У підвалі. А солдати розташувалися зверху, у групах на дитячих ліжечках, у ігрових дитячих кімнатах. Де у шафках залишалися дитячі речі та іграшки, які ще тримають дитячий запах. Там, де були гойдалки, тепер військова техніка. Друга армія світу живе у школах та садочках. Ховає там свою техніку.

Дуже багато техніки. У школі № 3 і біля школи магазин "Будмаг". Поруч - дитячий майданчик. Тепер там теж обтягнуто колючим дротом. Там теж танки.

Жодної машини на вулиці. Машини зупиняють, хазяїв викидають, малюють літеру "z" і тепер ця машина власність армії. На гаражах та пустих домівках теж літери "z".

Зупинилося бомбардування. Але не перестали обстрілювати. Гармата на місці. Гради літають за розкладом. Додалися автоматні черги.

Цікаво, чи це вже дно нашої безодні? Чи може бути ще гірше?

Квітень

I

Кожного дня обстріли. Кожного дня новини про смерть. У цьому будинку померла людина хвора на діабет. Не було ліків. В цьому померла жінка - уламок снаряду влучив, коли вона була на городі. Тут - снаряд влучив у підвал, де ховалися люди. І дуже страшний випадок. Жінка, боса, по снігу прийшла до під'їзду, зі словами "Мені відпочити. Тільки відпочити", впала на холодну підлогу і заснула, а вранці була вже мертва.

І їжа. Я ніколи не думала, що буду мріяти про їжу! І ось новина - завтра будуть давати гуманітарну допомогу!!!

Сьогодні 1 квітня. В останнє я купувала їжу 25 лютого. Ми прокидаємося дуже рано і йдемо займати чергу. Там вже натовп. На руках записують номери. Мій номер 2002. Ми чуємо гуркіт пострілів, понад натовпом літають снаряди, але ніхто не відходить. Всі залишаються.

Які брудні люди!!! Начебто сьогодні всі бомжі нашого міста оголосили великий збір і всі прийшли. Люди підземелля. Який брудний одяг у всіх. Всі в сажі, в попелі. Брудні обличчя, брудні руки, голодні очі.

- В нас вже давно мила немає. А прального порошка не було до війни. Хотіла купити та не встигла.

- А мені воду носити півкілометра.

- А мені два.

- А я вже голову місяць не мила. Востаннє, коли помила волосся, було дуже холодно, і ніяк було сушитися, я так захворіла.

- Ой, а у мене від холоду папуги померзли!

Ми бачимо знайомих. І раді поспілкуватися, дізнатися, хто вижив, ділимося своїми історіями, і сподіваннями. Що нас відіб'ють. Що буде перемога України. Що нам допоможуть. Що на росію наклали санкції. І тут одна жінка, яка уважно слухала нашу бесіду, дуже голосно промовляє:

- Дурні думкою багатіють. Та кому ця Україна потрібна. Та в мене родичі у Пітері, та начхати їм на

усі санкції! Як жили - так і живуть! Та кого українці хочуть перемогти! На мапу погляньте, дурні! І порівняйте. Та що наші правителі можуть! Та хіба це правителі! А от великий путін...

Жінка, така ж брудна, як і усі. Така ж голодна, як і усі. З підвалу, як і усі. Стрибає від радощів за великого путлера.

- Закрийте свого рота, - не витримаю я.- Я до війни у черзі за їжею за номером 2002 не стояла. На свій номер погляньте. 2768. Що ж ваші родичі , такі великі, вам їжі не передали, що ви така брудна з такими багатими родичами...

Знайома мене відтягує.

- Мовчи! Зараз вона тебе здасть! Ти знаєш скільки тут провокаторів? Вони навмисно здійснюють сварку, а потім здають всіх, хто проти росії. Тебе прямо тут у натовпі заарештують. І поглянь, скільки солдат підійшло. Мовчи!

- Але ж вона ізюмська...

- Так. Всі вони ізюмські, ті, хто здають. Обережною будь. З нашого підвалу двох чоловік забрали. Саме за ними прийшли. Їх здали. Свої ж.

Отже я мовчки оглядаю натовп. Як постаріли жінки! Ми всі страшні, голодні, занедбані, з обідраними, поламаними нігтями, брудне волосся стирчить з-під капелюхів. І обличчя у всіх сірі. Це і я така? В мене теж поламалися нігті, коли ми тягали гілки з лісу. І волосся треба пофарбувати, а фарби немає. І в мене такі ж голодні очі?

І чоловіки - усі з сивою бородою, та відросшим сивим волоссям. У кожної з нас був свій перукар, ми, жінки, ходили на манікюр за розкладом, усі салони краси вели записи і до

косметолога не можна було потрапити поза чергою, я сама, у якої був манікюр - масаж - косметолог за розкладом, ми усі стоїмо у натовпі таких самих брудних і голодних невідомо за чим, за чимось їстівним. Всередині все перевертається від безсилля. Тепер на мене чекає таке життя? Я буду стояти у черзі за їжею? Я буду носити воду з колодязя і готувати на вогнищі, поки ці "асвабодітелі" тут, у моєму місті? Від чого вони мене звільнили? Від мого затишного життя? Від роботи? Від води? Від світла? Хочеться просто кричати від злості та безсилля. Я не одна така. Нас багато. Але ми розмовляємо тихо. А провокатори волають голосно.

Ми простояли у черзі 7 годин. Олеся просто розревілася. Вона сиділа на куту будинку, прямо на дорозі і плакала. Боже, як це принизливо брати цю їжу.

- В мене є гроші! - плакала вона. - Я можу сама собі купити, все, що завгодно! Я не хочу так стояти!

- Не реви! Пішли.

Отже. Кожен з нас отримав 500 гр макарон, 400 гр манки, маленьку банку тушенки (400 гр), банку з 4 тефтельками, 200 гр соку та пляшку води. За 7 годин. За місяць обстрілів.

А ввечері знову обстріл. І гармата теж. До самого ранку

II

Я відвідую маму. Їй зовсім погано. Перед війною вона перехворіла на ковід. Їй потрібне особливе харчування: знежирена куряча грудка, кисломолочні продукти, відварені овочі. Але зараз головне слово "продукти". Ні про які курячі грудки ніхто і не мріє. У мами вражений шлунок та печінка, потрібні ліки, а їх немає. Їй дуже погано.

Я сумна повертаюся, і Ромчик каже, що до мене приходила подруга Віка! Моя люба, найкраща подруга!!! Я була впевнена, що вона виїхала! У неї є машина, я гадала, що вона вже за кордоном, а вона тут??? Я біжу до неї додому і ..

- Стоп, красавица. Документи.

Це до кого " красуня"? До мене? Це я така брудна, страшна, без косметики - красуня? Гарзд. Я мовчки даю паспорт.

- Что несем с собой? Курточку.

Я знімаю куртку, вивертаю кишені светра. Він не поспішає. Промацує кожен шов , вивчаю кожну літеру паспорта. Вивчає бланк з пропискою.

Хтось йому кричить:

- Быстрей давай! Уже очередь стала, что ты там высматриваешь? Из списка, что ли?

- Нет. В списках ее нет. А вы что так дрожите?- це вже до мене.

Ти сам стоїш у теплому одязі, а я в одному светрі. Чому я тремчу?

- Від щастя.

Він засміявся.

- Ну, можете йти.

- Курточку віддайте.

Він кидає курточку, але я встигаю підхопити її. Я відходжу і одягаю вже подалі від поста.

Гаразд. Є інші дороги, щоб обійти цих телепнів. Щоб не знімати одяг та не показувати документи.

Віка вдома. З нею її батьки. Їх будинок залишився без даху. І також її тітка. В неї винесло вікна. Її чоловік після операції. Старша донька, молодший син і онука. Всього їх 8. У маленької Даші тепер гарний апетит, коли стали їсти всього двічі на день. Раніше Дашу вмовляли пообідати. А тепер вона сама просить поїсти. Навіть суп, який раніше не їла взагалі. Навіть суп з тухлої риби. У Віки риба зіпсувалася на балконі. Хоча було холодно, але як раз на балкон світило сонце і м'ясо та риба протухли... Але їх довго вимочували в оцеті і варили суп. Бо окрім зіпсованої риби була лише одна цибулина та дві картоплі. Це була єдина їжа протягом трьох днів. Через щільні обстріли ніхто не міг навіть вийти з двору. Голод змусив їсти те, що не їли ніколи до війни. І ніхто не скаржився. А ще Даша просить хліба, який раніше теж не їла. Хоч маленький шматочок. І Віка, теж як і я, бігає по городу у пошуках їжі.

Наступного дня йдемо вдвох. І яке диво! Ми натрапляємо випадково на чергу. Продають хліб та макарони! Яке щастя - тримати хліб у руках! Вдихати його запах і надкусити скоринку! Цей запах проходить у легені, у шлунок, у мізки. Це перший шматочок хліба за півтора місяці! Це найсмачніший хліб у моєму житті!

Все - ж таки я не з'їла його по дорозі. Я принесла додому. І розділили на всіх. І у нас вечеря з хлібом. Якби не гармата - який би був гарний вечір!

III

Води у копанці менше і менше. Олеся стає навколішки, я тримаю її за штани, щоб не впала. Набирає воду одним відром, передає мені. Я їй подаю друге. Ця копанка не була розрахована на те, що з неї будуть забирати воду всі люди з провулка. За ніч вода набирається, вона чиста, і ми бігаємо зранку.

Сьогодні переглядаємо наші запаси. В нас залишилася одна пачка макарон та одна банка тушенки. Кажуть, що біля церкви через міст іноді відкривають крамницю і там продають їжу. Віка вже ходила, простояла в черзі, але тоді магазин був зачинений. Треба ходити і дивитися. І краще жінкам. Чоловіків заарештовують, та обшукують.

- Ага, 6 км в одну сторону пішки! Як сходиш? І ще через міст? Там, де снайпер?

Не слухаючи нікого, ми вже домовилися з Вікою. Завтра йдемо.

На плечі рюкзаки, виходимо о 6 ранку, одразу після комендантської години. Я тепер ходжу через дірку в заборі, щоб не йти повз того блокпосту.

А скільки тих блокпостів на нашому шляху! На кожному перехресті. Ми знімаємо рюкзаки, показуємо документи, разів 10 ще на шляху до мосту. І дійсно, чоловіків змушують роздягатися, обшукують одяг, ретельно перевіряють.

Головне - не дивитися навколо. Не обертатися. Це - не моє місто. Ці руїни, ці обвуглені кути будинків, ці спалені лікарні, розбиті школи, усе місто - це декорації для фільму зомбі - апокаліпсис. Це не може бути моїм містом. Вибиті вікна. Ось здоровенна діра у стелі. Ось просто стіна лежить грудю цегли.

Біль міста, наче живої істоти, відчувається у повітрі. Наче злий, схибнутий живодер, без жалю та співчуття, схопив цю тварину і живцем калічить її, знущається, здирає шкіру, а в неї вже немає сили кричати, вона дихає жахом, через розбиті вікна вона плаче від безсилля, зруйнованими стелями показує, яке затишне було життя всередині міста, в його домівках. Маленькі шматочки чужого щастя - дитячі малюнки на стелях, іграшки на підлозі, теплі ковдри на ліжках - картини вбитого життя. Місто пульсує болем. І цей біль йде просто від будинків, від дерев, від доріг, місто кричить про допомогу, безпритульними людьми, кинутими тваринами, розбитими будинками. Допомоги немає. Хоча місто ще живе. Скалічене, розідране, поламане, але ще живе. У владі жорстоких вбивць, які не зупиняються, а катують, вбивають його і насолоджуються своєю владою. Смерть гуляє над полоненим містом. І воно плаче. Повітря просякнута відчаєм і болем. І страхом...

Жодної вулиці де були б цілі будинки. Іноді - глибокі ями замість хат. Садочки біля чорних кутів. І ... що це ? Лелека на даху покинутої хати. Гніздо ціле і пара лелек у ньому.

Нарешті ми дійшли. Величезна черга. Кажуть, що сьогодні будуть продавати їжу.

- А коли?

- Не знаємо. Ми тут з шостої ранку чекаємо.

Скільки тут військової техніки! Жодної машини, тільки військова техніка. Та тут і машин стільки не було, скільки танків! І як багато солдат! "Ім'я їм - легіон". Вони усюди. Вони їздять на БТР-ах, роздивляються нас, їх неймовірно багато.

- А знаєте, що вони тиждень тому зробили? Ми тут також стояли біля магазину, чекали чи відкриють, чи ні. Вони під'їхали, висипали мішок рису на землю, люди кинулися збирати, а вони знімали на телефон. Як люди згрібають рис з землі. Все підібрали, до останнього зернятка.

До останнього зернятка... Це вони проводять зйомку "Голодні ігри" у місті Ізюм? Щоб познущатися? Щоб показати, що вони тут хазяїва? Задля чого? Тепер ми всі беремо участь у Голодних Іграх. Тільки переможців тут немає.

Поруч з нами - бабусі з Кам'янки.

- Ой, яке ж у вас красиве село! Ми туди кожного літа їздимо рибалити

- Немає більше села. Тисяча хат було. Дві залишилося. Нас з підвалу витягли. Ми як побачили, що замість села - руїни, серце зупинилося. Ой, а худоба ж наша бідна! І корови, і індики... а картоплі скільки пропало! В мене ж хата була, та скільки овочів. А тепер як безхатькі...

- Та чого - як? Ми і є бомжі. В мене хата була така гарна, ще мій дід будував. І діти росли і онуки... Думала, там і правнуків винянчу, а все згоріло.

- А де ви зараз?

- Ми у церковних приміщеннях живемо, там де паломників приймали. Нам надали кімнати. Годують тричі на день. Дякуємо. А де далі жити будемо - хто його зна!

Аж ось підіймається галас:

- Їдуть! Їдуть! Все ж таки приїхали!

І тут почалася справжня бійка. Чоловік, кремезний та сильний, працює руками, ногами та ліктями, відпихує усіх від крамниці і заходить перший. Пускають тільки по двоє. Чоловіки розштовхують жінок, сварки та крики, усе як у справжньому радянському союзі.. Коли ми стояли у черзі за ковбасою і давали по 500 грам на одну людину. Ті , хто був позаду, виходять першими. У черзі майже тисяча людей. І все це на очах солдат, які сміються та знімають на телефони. Майже через дві години ми попали у крамницю. Крупи, макарони, хліб. Ми набираємо повні рюкзаки.

І ще одне диво - під'їхала машина і привели м'ясо на продаж. Ми теж встигли купити.

6 км додому. З повними рюкзаками. На кожному блокпосту знімаємо і показуємо. Як же важко! В мене болять плечі і шия.

Вдома ми просто падаємо від слабкості. Але від важких рюкзаків болить лише тіло. А від побаченого міста болить серце. Я спустошена. Бачити рідне місто, місця, якими я бігала в дитинстві - спаленими, зруйнованими - це жорстокий іспит. Будинки, де жили мої друзі. Рідні вулиці. Мої стежинки . І там панують кати. Вони їздять на своїх танках там, де я їздила на велосипеді. Вони насміхаються з нас. Вони знущаються з нас.

І люди, наші люди... Що з ними зробив голод та війна? Такі злі, жорстокі, страшні. Ця черга , бійка за їжу, спроба пробитися , не дивлячись на кремезних, грубих чоловіків, на їх лайку, і все ж таки попасти у крамницю... І донести їжу додому.

І у пам'яті рядки Ахматової:

"Ні. Це не я. Це хтось інший страждає. Я б так не змогла"

Які однакові дні. Нічого не змінюється. Олеся дуже налякана. Вона плаче, коли її зупиняють на блокпосту. Вона плаче від обстрілів. І страх потім проявляється як злість, який вона зриває на своєму чоловікові. Намагається і на нас, але пригадує, що не вона у моєму домі хазяйка, отже, поки мовчить.

Два торгових центра вцілили від мародерів. Їх охороняли з рушницями. В одному - відділ Олесі з косметикою. Інший - будівельний магазин. Там вже військова техніка. І солдати виносять звідти інструменти, сантехніку, навіть плитку. Олеся потихеньку зі свого відділу виносить товар і ховає у своїй квартирі.

Раптом вона забігає з криками:

- Бігом! Давай! Там, біля ринку цигани продають їжу!

Я хапаю сумку і ми разом біжемо до того магазину.

Але нам вже назустріч йдуть бабці і хваляться:

- Ой! Приїхали солдати і циганську їжу старим роздають!

Це щось зовсім недобре...

Дійсно. На своїй техніці. Приїхали два БТР-а. Те, що було на вітрині - солдати розкидали старим. А все інше - мішки з крупою, макаронами, ящики з маслом, чай, борошно - виносять зі складу і грузять собі. Виносять все.

Хазяїн почав протестувати. Він кричав, ругався - і... один постріл. Кров на стелі. Чоловік сповз униз. Тихий зойк жінок. Жах у очах оточуючих.

- Вы не имеете права торговать в городе. Продавать за ваши фантики. Если ещё кто-то будет продавать - что угодно, расстрел на месте.

- А що ж нам їсти?

- Ждите гуманитарную помощь. Но продавать вы не имеете права.

- Але ж там, за мостом, на Пісках, продають...

- Там село! - грубо перебиває військовий жінку,- а здесь город. И тебя пристрелить, такую умную?

Там село??? Вони що, не розуміють, що це просто інша частина міста? Що це? Тепер нам вказують, що нам можна робити, а що ні? Тепер людина зі зброєю каже нам про нові закони? І за його законом вони можуть грабувати, вбивати серед натовпу, не дивлячись на нас, тому що... Це їх новий закон?

Нас можна застрелити. У нас можна відібрати майно. Нас можна виганяти з домівок. А ми не маємо права їсти. Не маємо права пересуватися. Не маємо права жити. Будь яка тварюка може вбити чи скалічити. За їх новим законом.

Містом ходять страшні чутки. Що людей арештовують і катують. Жінок гвалтують і вбивають. Що деяких випускають після допитів, а деякі зникають. Арештовують за наклепами, які пишуть свої ж. Катівні у підвалах.

І ось страшний перший доказ. Ми стоїмо у черзі набрати води. Іван з мокрими червоними руками, застужений, наливає воду. Людей багато. Аж раптом під'їхали два БТР-и. Вискочили солдати, забігли у двір, скрутили хазяїна, кинули у машину і поїхали. Мертва тиша.

- За що?

У відповідь - жодного слова.

Ввечері ми дізналися. Хазяїна привезли на подвір'я першої школи. Роздягли, прив'язали до стовпа і били. Руки були прив'язані дротом.

- Почему возле твоего дома толпа? Что за собрание? Что ты там раздаёшь?

Стріляли над його головою. Били по ребрам, по ногам. А потім залишили роздягнутого та зв'язаного, міцно притягнутого до стовпу. І він побачив, як на подвір'я приїхала машина. Вийшов водій, наш, ізюмчанин, всім відомий, до машини підбігли солдати, витягли з заднього сидіння чоловіка, кинули на землю, і почали бити. Ногами, палицями, поки той не знепритомнів, а потім потягли у підвал. Водій стояв біля машини і дивився, що роблять з чоловіком, якого він привіз. А потім глянув на стовп. Впізнав і відвернувся.

Коли ми прийшли набрати води наступного разу, біля двору стояли військові машини. Тепер вони теж приїздили набрати води. Зі зброєю заходили на подвір'я. Робили обшук у погребі. У хаті. Забрали їжу з погребу. Набирали води та їхали.

У Івана були криваві сліди на руках. Він важко дихав та ледь пересувався.

Потім заарештували мого сусіда. Потім - чоловіка з сусідньої вулиці.. . Потім я сама бачила як мені на зустріч шість солдат вели жінку. Її руки були зв'язані за спиною. Вона була в оточенні солдат. У кожного був автомат. Вона йшла високо піднявши голову. З рани на голові текла кров, але через зв'язані руки вона не могла витерти. В її очах не було страху. Лише повна байдужість. Шість солдат. І одна жінка.

У

Ти тварь чи ти творець?

Я підскочила з ліжка. Ніч. Вибухи. Що це? Це голос в моїй голові. Я вже втратила розум і в моїй голові голоси? Я прокинулася від цього запитання.

Гармата знову. Знову тремтить будинок і навіть підлога ходором ходить під ногами. До ранку. А потім обстріл.

Те, що ми живі - це цілковито випадково. Нам просто... Пощастило? Хоча важко назвати "щастям" таке життя. Ми усі випадково опинилися саме у цьому будинку, саме у цьому районі. У

Ромчика у квартирі винесло вікна і двері, у Олесі розгатило балкон. І вікна побиті. Але тут, саме тут, у цьому цілому куточку ми живі. Чомусь живі. Хоча.. кожного дня з'являється думка: "А нащо ТАК жити? Чи це дійсно така вже цінність - життя? Може... хай все закінчиться... Тільки одразу. "

Коли ми намагалися подзвонити з п'ятиповерховими, жінка сказала, що у храмі відновилися служби.

- Приходьте. Якщо не боїтесь

Я не можу сказати, що я дуже вірю. Зараз я б сказала, що я майже не вірю. І молюсь від страху. Страх сильніший за розум, і коли мізки кажуть: "Люди у підвалі теж молилися, а на них бомба впала" ... молитва йде НЕ з розуму. З підсвідомості. Там, де розум не дістає. Мій улюблений куточок дивану. До війни я там зручно сідала і проводила медитації. Зараз це моє маленьке місце порятунку. Як равлики, які ховалися під тарілочку, під час бомбардування. Так і я ховаюся у куточку. Під ковдрою. А якщо прилетить??? Тоді, сподіваюсь, одразу... А не потерпати під завалами.

Отже, наступного ранку я збираюся у храм.

- Куди ти? Зранку ж обстріл. Ти збожеволіла?

- Я подивлюся. Будуть стріляти - побіжу назад.

У храмі холодно. Вибиті вікна. І мало людей. Хтось плаче. Хтось сховався у куточку.

Пастор починає службу дивними словами:

- Сьогодні ми молимося за перемогу української армії. Хто хоче молитися за перемогу зрадників - будь ласка, залиште храм.

Серед людей пройшов гомін.

-Я не можу молитися за тих, хто вбиває моє місто. Хто вбиває мешканців. І я не можу промовляти у молитвах ім'я патріарха Кирила, бо він благословив цю братовбивчу війну. Християн з християнами. Це страшна війна. Як священослужитель я не маю права. Але я - людина. І як людина я не можу молитися за нього.

Пастор звертається простими словами. Він розмовляє з нами не як з прихожанами, а як друг зі своїми друзями. Він плаче. На його очах сльози. І дивно, я, яка ніколи, жодного разу не заплакала під час цієї війни, я відчуваю, що в мене теж з'являються сльози в очах. Від тихого співу. Від простих молитв. Від слів підтримки.

- Я дякую кожному з вас, що ви прийшли на службу. Погляньте, храм цілий. Вікна розбиті, але це не страшно. Це просто скло. І його можна поставити. Як і місто - це не просто будівлі. Місто - це ми з вами. Ми, люди, які не покинули його, ми - душа міста. І поки ми живі - ми можемо все виправити. Доки живі ми - живе місто. І доти ми можемо все виправити. Доки жива душа, не сполонена відчаєм, страхом, ненавистю, підлістю - ми можемо все змінити. Бережіть своє життя, життя близьких. Тільки разом ми вистоїмо. Не питайте "за що?" Спитайте "навіщо?" Можливо, ми

проходимо цей іспит, щоб кожен проявив себе, свою справжню природу. А може задля того, щоб наші душі зміцнили в цьому вогнищі, і загартувалися як сталь. І стали ще міцніші. Допомогайте тим, хто слабше. Зараз навіть слово може врятувати. Знаходьте слова підтримки. Зараз вогонь душі зігриває так само як і вогонь у багатті. Я молюсь за вас. За вас усіх.

Служба закінчилася.

Я йду додому. І мені легше. Чому? Нічого ж не змінилося? Але ... щось все ж таки змінилося.

Отже. "Ти тварь чи ти - творець?" І що я можу "творити" у війні? Що саме я можу зробити? У цьому зруйнованому місті. Для себе. Для інших. Я ж проводила уроки. І діти любили приходити до мене, вчитися. Я збираю підручники, свої зошити, і виходжу. Я не знаю, кому потрібні уроки під час обстрілів. Може, і не потрібні. Але я спробую.

Мої перші учні. У сенсі, перші на шляху. Вони у підвалі. І .. вони стрибають, вони кричать від радощів! Вони кинулися мені на зустріч і ми обіймаємося, вони цілують мене, а я їх. Я ледве тримаюся на ногах.

-А ми гадали, ви десь уже у Англії чи в Америці, що ви вже поїхали! А тепер у нас будуть справжні уроки? І слова будемо вчити? І диктант? І читати???

Ми проводимо перший урок у підвалі. Ділимося враженнями, розповідаємо про наші страхи та пригоди і сміємося. Я сміюся разом з дітьми. І читаємо. І пишемо. І проводимо разом три години.

Я щаслива. І діти теж

- А ви ще прийдете?

- Звісно. Ми влаштуємо свою домашню школу.

- А до вас можна? Щоб чай пити... Як ми раніше займалися?

- Звісно! Якщо батьки відпустять. Все ж таки стріляють.

Який же щасливий день! Я так не сміялася з початку війни! Як на крилах я радісна поспішаю додому. А ж раптом...

- А ну стоять, красавица.

Твою ж... на радощів я забула про блокпост і не звернула раніше.

Я дістаю документи, відкриваю сумку.

- Та ладно, видел я твої документи. Куди бежишь?

- Додому.

- Проводить?

В мене все захолонуло всередині.

- Навіщо?

- В гості. Я тебе тушёнки дам, чая. Что тебе нужно? Не бойся. Давай сейчас возьмём. Пошли, выберешь.

- Які гості під час війни? Та я ж не сама вдома. Зі мною подруга з чоловіком, сусіди з дітьми (про сусідів брешу), чоловік з братом.

- Чоловік... Муж в смысле? Так ты замужем?

- Так.

- Так я скажу, что твой муж наводчик- и ты вдова. Если по -нормальному не доходит.

Чи застрелить тут одразу... чи ні? Я стою мовчки і не можу поворухнутися.

- Ну так... как мы с тобой договоримся?

Я просто розвертаюся і тікаю. Я біжу на іншу вулицю. Буде стріляти? Ні?

Я добігла до сусідньої вулиці. Так. Треба заспокоїтися. Він просто стоїть на блокпосту. Там стоять донецькі. Вони не мають таких прав, як росіяни. Вони не роблять обшуки. Не відходять зі свого блокпосту. Я знаю тисячі доріг, як їх обійти. Він мене не знайде. Я не буду боятися. Я не буду плакати. Це - моє місто! Я знаю де сховатися і як зберегти себе. Як найменш від цього довбаня.

VI

Знову страх. Знову. Особливо вночі. Коли прокидаєшся серед ночі від пострілів гармати. Серед ночі страх заповзає всередину, вгризається в серце, отруює душу. Страх дихає відчаєм. Він змушує тіло тремтіти. Я наче тварина, загнана у клітку живодерні. Немає виходу. Кінець один.

"Ти тварь чи ти творець?"

Стоп. Треба зупинитися. Опанувати себе.

Вдень я беру з собою Олесю і ми ходимо в ліс, тягаємо дрова, збираємо гілки. Принесли додому - йдемо ще. Ми носимо воду, потім повертаємося до гілок і я забираю пилку у Ромчика і пиляю їх. Все що завгодно, аби тільки не думати про той жах, в якому я знаходжуся.

Я ж майстер медитацій! Я ж зробила тисячу практик з йоги та з'єднання з космосом! Правда, все через інтернет і (чесно кажучи) я часто засинала під час медитації... Але! Я ж пам'ятаю як це робиться! Так...

Ще у синочка є книга "Дюна" і я вчила летанію проти страху на пам'ять. Отже, зараз, собі зроблю практику з йоги і введу цю летанію в медитацію!

Я запрошую приєднатися, але ... всі думають, що в мене трохи не все гаразд з мізками. Отже, я починаю сама. Спочатку дихання: 20 секунд вдихаю, 20 секунд затримка, 20 секунд видих. Добре. Асана, яка знімає стрес і напругу. Затриматися в ній на хвилину. І ось тобі! Обстріл! Я тільки почала, правильно дихаю з усієї сили, тримаю позу кобри, а вони обстрілюють! Збивають мене з ритму! Так. Молитва. У позі лотоса (бо у позі кобри вже заболіла спина) - я з'єднуюсь з космосом і спочатку читаю молитву при нападі ворогів. Так. Далі. Треба зменшити свідомість, а потім розширити. І дихання. Рівне і глибоке. Не дивлячись на обстріли. На гучні вибухи. Реакція тіла - бігти, ховатися! Але розум каже - бігти нікуди. Це ж касетні снаряди! Як же гучно! Спочатку свист, а потім вибух!

Стоп. Я починаю медитацію. У моєму серці є світло і я зосереджуюся на ньому. Слідкувати, щоб думки не приходили. Слідкувати за серцем. За диханням. Повільне глибоке дихання.

Я не повинна боятися. Страх вбиває розум. Страх - це маленька смерть, яка притягує за собою повне знищення. Я зустріню свій страх і прийму його. Я дозволю йому пройти через мене. І коли він пройде через мене, я зосереджу свій внутрішній погляд на його шляху. І там, де був страх, не залишиться нічого. Залишуся лише я. Я сама.

- Ти... як? З тобою все добре?

Обстріл закінчився. Ромчик приходив забрати мене у коридор, а я не чула. Нічого.

Так ось вона, моя схованка. Ось де можна ховатися від цього жахливого світу. Може, я починаю божеволіти і це перша стадія... Але я не можу більше боятися! Від страху я хочу, щоб моє життя закінчилося прямо зараз. Страх каже мені, що я не витримаю і навіщо це витримувати, коли є такий простий вихід. Очікування смерті, страх самої смерті, страх голоду, страх бомбардування, страх обстрілів - він просувається всередину і пускає своє отруйне коріння. Я не дам страху вбити мене. Я не дам йому жити в моєму серці і перемогти мене! Бажання смерті - це страх майбутнього. Божевілля це, чи ні - мені байдуже. Допомагають медитації - буду медитувати. Допомагають дрова - буду носити дрова. Я буду чіплятися за будь яку соломинку, але я вирвуся з цього страху!

Я не можу змінити весь світ. Я не можу силою свого наміру відмінити війну. Але я можу змінити свій маленький, крихітний світ у своєму домі. Тут я можу створити свій мікросесвіт. Мій власний всесвіт. І хай це буде всесвіт до першої бомби. До першого снаряду. Але поки я дихаю - тут панує мир. Війна за стінами мого дому. Вона не заїде сюди. Я не знаю, скільки буде існувати мій Створений Світ. Може хвилину. Може місяць. Може півроку. Але цей відведений для мене час я буду жити без страху. Я буду жити кожною секундою. Я буду брати від кожної хвилини наданого мені життя все, що я можу взяти. Я жива саме зараз. І я не знаю, як довго це ще буде. Можливо, це мої останні дні. Але я не буду проживати їх з острахом. Я виберуся з цієї війни і я побачу перемогу моєї країни. Світло завжди сильніше за темряву. Я не дозволю страхові затягти мене у свою темряву. Світло є в мені. Отже темрява не має влади наді мною.

VII

У сусідки, де ми набираємо воду, маленька донечка, 5 років. Отже, сьогодні я свій день

починаю з нею. Маша з початку війни не виходила з двору і сьогодні для неї це ціла пригода. Мама відпустила її на годину. Ми дістаємо всі іграшки, картинки, ми граємося і сміємося. Година пролітає як мить. Маша не хоче йти, але я обіцяю, що буду забирати її до себе. Потім дівчатка в сусідньому домі. Потім діти з підвалу. І всі раді мене бачити!

Всі хочуть мати уроки, всі стрибають від радощів. І я з ними. Під час уроку ми забуваємо про війну. Так, діти брудні, у деяких подраний одяг, вони теж тягають гілки, а хлопчики навчилися рубати дрова. Ми пишемо на тих зошитах, що ще не пішли на розтопку. Ми намагаємося знайти олівці та ручки. Ми ділимося, пишемо, малюємо, і це вириває нас з пазурів реального світу.

І я... Я отримую картоплю, борошно, крупи, навіть хліб. У кого є гроші - дають гроші. Я не просила про це. Батьки дітей діляться тим, що є.

- Беріть. Ви не уявляєте, яка це розрада для дітей. Вони кожного дня вас чекають. З ранку. Ми вже божеволіємо, а уявіть, що з дітьми. Приходьте, будь ласка!

Я повертаюся додому через ліс. Так, це довше, але ж тут немає блокпостів. І я йду стежками. Знову обстріли! Кожен день може стати останнім, але я вже не можу сидіти вдома. Раніше ми мандрували куди хотіли - Литва, Туреччина, Єгипет, а зараз не можемо покинути своє місто. Тільки ліс. Тут немає танків. Тут моя річка. Мої стежки.

Я повертаюся з картоплею, варенням і хлібом. Здається, страх голоду сховався. І я потрібна! Мої уроки потрібні! Моє спілкування.

Так. Ми у пеклі. Навколо Смерть. Навколо Страх. І, здається, Бог забув про нас, залишивши наодинці з демонами. Але якщо знайти в собі світло і ділитися цим світлом, то можна вижити і у пеклі.

Але в місті життя дуже важке. Оголосили, що будуть давати гуманітарну допомогу. О 6 ранку вже натовп. Я зустріла знайому. Перша думка про неї: "Боже, як вона схудла!"

- Боже, як ти схудла! Я тебе одразу і не впізнала! - вона звертається до мене!

Це я схудла? Я не роздивлялася у дзеркалі. Вона живе з мамою та донькою. Зовсім скрутно. Вони варять суп з картоплі та манної крупи. Щоб було густіше. І все. Це їх їжа. Картопля та манка. І ось оголошення "Всім разойтись! Сегодня помощи не будет!"

Ми потихеньку розходимося. Вітаємося зі знайомими і ось... Ой.. Я бачу Галину. Це ж саме її рідні - син, невістка, онучки та правнучки - загинули. Галина Жихарева.

- Доброго дня, дівчатка! Як ви? Не виїхали?

Ми намагаємося посміхатися. Говоримо, що вирішили залишитися.

- А я ось теж залишилася. Саша з родиною поїхав. Він пропонував мені прийти жити до них у підвал, а я відмовилася. Вони, мабуть і виїхали до бомбардування. Дай Боже, щоб у них все добре було. Як буде зв'язок - подзвоню їм.

Вона не знає... Боже, ВОНА НЕ ЗНАЄ, ЩО ВОНИ ВСІ ЗАГИНУЛИ! Ні в кого не вистачає духу вимовити цю страшну звістку. Ми всі знаємо, як сильно любив її син. Він завжди підтримував свою мати, особливо після похорон батька. І вона любила своїх маленьких правнучок, купувала їм смачні цукерки, навіть старшій онуці завжди намагалася зробити подарунок... Хай не знає. Як цій літній жінці вимовити, що вона вже самотня. Що тих, кого вона любить усім серцем, вже немає...

Але це трапилося. До неї приїхали військові і попросили допомогти опізнати тіла. Вони дістали трупи з того підвалу, де вони були під завалами майже місяць. І Галина побачила всю свою родину. Тричі вона втрачала свідомість. Опізнала сина. І невістку. І онучку. І правнучок. Труп молодшої онуки Маші був такий понівичений, що її змогли опізнати тільки за одягом. І за тим, що вони були усі разом, однією купою. Вони обіймали один одного перед смертю. Вся дружна, любляча родина загинула тримаючись один за одного.

Галину забрав до себе племінник. Дуже важко вона приходила до тями. Кляла себе, що не була з ними і залишилася жива... Що їх немає, а вона - жива...

Не завжди життя - це цінність.

Ми ще раз ходили на Піски. Але крамничка зачинена.

У неділю я відвідую храм. Дуже мало людей! І холодно. Аж раптом посеред служби у храм заходять два солдати. З автоматами, з гранатами на поясі. Всі завмерли. Вони стояли перед іконами і хрестилися. Вони ще хрестяться? Ці вбивці у храмі хрестяться? Пастор зупиняє службу:

- Якщо ви вірите у Бога, ви маєте знати, що у храм не можна заходити навіть з ножем. А ви зі зброєю. Вийдіть.

Солдати не чекали, що їх будуть виганяти. Вони щось тихо говорять, але батюшка не поступається.

- Залиште зброю, тільки тоді заходьте. Якщо ви християни, ви не маєте приходити сюди і вбивати християн.

- Я ще нікого не убил.

Але все ж таки вони виходять. Один стоїть на вулиці зі зброєю, а інший у храмі. Він на сповіді. А потім ми чуємо:

- Батюшка, благословите. Завтра в бой.

- Геть звідси. Я не маю права благословляти тебе на вбивство. Геть. Бо я прокляну тебе. Хоч я і служу Богові.

Я не вірю своїх вухам. Яка тварина... Він йде вбивати, і просить благословити...

- А ви що, вважаєте їх ворогами?

Мабуть, я сказала свої слова вголос.

- Так. Вони прийшли на мою землю і вбивають нас.

- А ось моїй дитині солдат банку тушенки дав.

- А вам потрібна була ця тушенка до війни?

Жінка дивиться на мене зі злістю. Сварка у храмі. Я відійшла від неї подальше.

Наступної служби нашого батюшки не було. Пошепки казали, що його заарештували. І з того дня у храмі стояли озброєні солдати. І ніхто вже не казав про розбитий Ізюм і про підтримку один одному.

7 квітня. Велике свято - Благовіст. Повертаючись додому я побачила, що мій район оточили солдати. У нашій місцевості "зачистка". Пускають тільки за пропискою. Біля мого дома два танки. Вони розстрожили сходинок біля двору. У домі солдати з обшуком. Ромчик стоїть біля дверей. Нас не пускають. Солдати викидають всі речі з шафи, відкривають усі ящики, перегортають усі меблі.

- Що ви шукаєте?

- Вопросы я здесь задаю.

Вони вивернули все. Ходять своїми брудними чоботами по моєму одягу. Передивляються книжки, викидають їх, піднімають килими. Через півгодини вони йдуть. Вбивають двері сусідам. І роблять обшук там.

У моєї сестри забрали золоті прикраси, каблучку і ланцюжок, і гроші. Там, де нікого не було, вбивали двері і не соромлячись виносили чуже майно.

З цього дня у місті почалися "зачистки". Пограбування.

Відвідуючи Наталю Михайлівну, я попереджаю про обшуки.

- Ховайте гроші, ховайте коштовності, все ховайте. Бо якщо знайдуть - заберуть!

- А хто обшук робе?

- А як Ви гадаєте? - ну й питання у бабусі!

- То все донецькі! Це тільки вони таке можуть! Я ж сама з росії. Мій батько був військовий. Росіяни не можуть грабувати!

- Наталя Михайлівна! Схаменіться! На нас вже напала росія. В місті вже російськи танки. Донецьки не мають таких прав, як росіяни. Вони можуть тільки на блокпостах перевіряти, а обшуки роблять, та майно виносять - росіяни. Донецьки тільки потім, як шакали, добирають те, що залишилося. Сховайте гроші. Не баріться.

Старенька обурена на мене. Але все ж таки ховає.

VIII

Треба триматися. Треба бути сильною. Сильнішою за цей світ. Треба посміхатися дітям, підтримувати їх, щоб самій не втратити розум.

- А скоро все закінчиться?

- Звісно. Дивіться, вже не бомблять, лише обстрілюють, а від снарядів можна сховатися.

- А школа буде?

- Обов'язково. І зараз ми вже готуємося. Прийдете до школи - і вже все знаєте.

- А 12 поставлять?

- Поставлять.

- А все буде добре?

- Буде

- А коли?

Коли?... Не знаю. Коли війна закінчиться.

Торгівельний центр залишався не пограбованим. Його охороняли з рушницями. Як коршуни мародери кружили навколо, чекали, коли можна буде рознести.

Аж ось прийшли мародери на 1000 рівнів вище. Одразу на танках.

- Ну, или откроете, или мы сами заедем.

Друга армія світу приїхала грабувати торгівельний центр.

У вестибюлі стояв квадранцикл. Його забирають першим. Вірніше, на ньому і поїхали. Потім у відділі взуття забирають кросівки, кеди, туфлі.

- Детский отдел открывайте.

- А на що вам дитячий відділ?

- Ты идиот? У меня же дети есть. Им игрушки надо. И самокат. И велосипед. О, и ролики давай.

Олесю змусили відкрити її відділ з косметикою. Два солдати складають її товар у сумку.

- Гель для душа бери. И мыло. Где тут мыло у тебя? О, давай. И шампунь, на всех бери. И пенку для бритья. И крем для рук давай. А от грибка на ногах есть крем? О, одеколоны.. хорошо пахнут. Берем. И станки для бритья. О, и стиральный порошок бери. Девушка, вы что, плачете?

- А по - вашому я маю посміхатися?

- Ну, извините.

Олеся дивиться як двоє солдат з автоматами вигрібають її товар.

- Все взяли? Пошли!

З повними сумками вони виходять з магазину.

- Ой! Стой. Там же дети в бомбоубежище! Крем детский возьми!

Олеся мовчки дивиться. Всі мовчать. Всі пам'ятають застреленого цигана, який намагався захистити свій товар. Його кров та мізки на стелі. Попередження іншого - "Будете продавать за свои фантики - застрелим".

А наступного дня люди з бомбосховища розповідали про добрих солдат, які давали дитячий крем для діточок в бомбосховищі.

Солдат більше, ніж мешканців міста. На машинах ніхто не їде. І на мопедах також Машину зупиняють, малюють літеру "z", хазяїв з машини викидають, і машини стає власністю солдат.

Після зачистки квартир почалися зачистки гаражів. Виносять інструменти, бензопили, навіть каністри. У Ромчика дверь з гаражу вирвали за допомогою БТР. Прив'язують трос до дверей, виривають двері, часто разом з цеглою.

Винесли обладнання зі спортзалу за автобусною зупинкою. Все - дзеркала, шафки, килимки, тренажери, гантелі. Все грузили на вантажівки.

Що це? Ось так можна грабувати? Просто виносити на наших очах наше майно? Так ось яка

вона, друга армія світу... Грабіжники, вбивці, катівники і гвалтівники, які зайшли у місто, які насолоджуються своєю безкарністю і просто забирають майно, а за опір вбивають...

Я навідую Наталю Михайлівну. Двері вибиті. Вона лежить. Всі речі викинуті з шафи, перевернуті всі меблі. Здається, вона не рухається.

- Ви живі? Що з вами?

- Ох.... Уявляєш, він теж з Нижнього Новгороду, з мого міста, я ж йому розповіла, на якій вулиці я жила. Він цю вулицю знає... І центральну площу. І подивися, що накоїли. Як же ж це? Він же мій земляк... Як же можна грабувати таку стару... Я ж не дістану...

Я складаю її речі на місце. Вмовляю її поїсти поки гаряче, розповідаю, що зараз це у кожного, а вона плаче. Так хочеться сказати: " Ну що ? Донецькі до вас приходили?" Але їй і так погано.

Раптом ми чуємо гучний вибух, бачимо чорний дим з вікна. Горить магазин "Таврія", там продавали машинні масла, та запчастини для машин. Біля нього підірвали банкомат. Поки ставили детонатор, попередили людей, щоб відійшли. Пожежа захопила сусідні магазини та перекинулася на гаражі.

- Хто це підірвав?

Які дивні питання у старої. Вона не розуміє нічого. Її батько воював під час другої світової, вона не розуміє, як онуки тих, з ким воював її батько, зараз воюють в нашому місті, підривають магазини і палять будинки. Їй дуже погано. Я капаю їй корвалол.

- Мабуть, я не витримаю. Я збожеволію. Не кидай мене саму. Здається, в мене нерви не витримують.

Мені самій потрібна підтримка. І я біжу на Крем'янець. Ховаюся за кущами. Але піднімаюся на гору. Є зв'язок. Я чую голос мого сина. Це мій зв'язок не тільки з ним, а з усім світом. Від нього я дізнаюся, що відбувається у нашій країні і в усьому світові. Мій хлопчик, як же я люблю тебе. Ти даєш мені сили жити далі та не зійти з розуму. Я спокійна після того, як почую його голос. Ми ніколи не розлучалися так надовго. А зараз я наче у капкані. Його голос - моя соломинка, за яку тримається моє життя.

IX

Вечір. Колона військової техніки їде по проспекту. Їх дуже багато.. Олеся з чоловіком мають прийти до нас зараз, але поки не проїде колона, вони не можуть перейти дорогу, стоять на іншій стороні і чекають. Вони присіли на сходинки аптеки. Як же багато! Солдати сидять зверху на своїй техніці. Деякі дивляться на людей, іншим буйдуже. Один - танк, два - БТР, три, чотири....десять ... тридцять... Здається, не буде їм кінця. Ця нескінченна гусінь прямує по дорозі, залишаючи залізні сліди. Аж раптом - вибух! Дуже потужний! Снаряд влучає в центр колони, солдати поранені, кров, крики, лайка. Колона зупиняється. Солдати кинулися на обшук. І тут - крик, жіночий, високий. Олеся поранило. Уламок порізав штани, та здер верхній шар шкіри. Вона теж з голосними криками та лайкою біжить додому.

Виявилося, вибухівка була прив'язана до дерева біля дороги, і коли колона була близько - її підірвали. Отже, хтось підриває снаряди у місті, хтось встановлює вибухівку.

А люди... Розбіглися? Ні! З криками " Дрова!!!" з пилками побігли до поламаного дерева і за півгодини розпилили його до коріння. Пока солдати шукали, чоловіки пиляли, не дивлячись на кров та сліди вибуху.

Ми всі в напрузі. Ми відчуваємо, що знаходимося на тонкій межі між життям та смертю. І Смерть зовсім поруч. Кожної секунди. Будь де. Так або боїшся да жаху, або сходиш з розуму, або... через деякий час.... стає все одно. Я жива не тому, що я краще за когось, або гірша. Не тому, що годую котиків та бабусю, не тому, що надала притулок, а просто випадково. Я жива зараз. Сьогодні помер один мій знайомий, а завтра може бути моя черга. Смерть не запитає, чи хочу я йти, чи ні. І цей момент для багатьох настав. Коли ти бачиш трупи на дорогах. Коли дізнаєшся про смерть своїх друзів чи дітей, які навчалися у тебе. Коли снаряд вбиває сусіда і його тепла кров летить на тебе... І в цей час два різні відчуття : страх смерті і радість, що ти живий. Ось вона, Смерть, зовсім поруч, ти вже почув її подих, заглянув у її пусті чорні очі, і залишився живий. І тоді приходить абсолютне усвідомлення " Всі ми під Богом ходимо". Щось дуже ламається всередині. І якщо ти не втратив розум. І вижив... То можна пиляти дрова після вибуху. Розпилювати дерево, на якому була вибухівка. І робити це серед натовпу солдат.

Ну солдати. Ну танки. Але ж ми поки що живі. І треба піклуватися про близьких. Поки вони живі.

Олеся хвалиться своєю зідраною шкірою. Як медаль гордо демонструє поранену ногу. Як сиділа, як влучило, як пекло, як бігла - все розповідає з гордістю, наче тепер вона справжній герой і отримала справжнє бойове поранення. Але, зривається частіше і частіше. Весь свій страх, весь свій відчай, весь розпач і безсилля вона зганяє на чоловікові. Вже тепло і можна вже жити у своїй квартирі, але вона боїться. Вона відвідує свою домівку регулярно, але недовго. Раптом вона дізнається ще одну новину. Вона заховала дуже дорогу косметику у будинку брата свого чоловіка. І вона дізнається, що там був обшук (а я здивована - отже, в неї є ще один будинок, де можна було жити, і виявилося, ще одна квартира, але вона прийшла до мене...)

Наступного дня вона з самого ранку біжить до того будинку. Так, винесли подушки, ковдри, матраци, посуд, техніку - але це все не її. І винесли один ящик її косметики!!! Два не знайшли. Хоч якась радість.

І більше Олеся не витримала. Цього вечора страшна сварка зі мною та Ромчиком. Вона стояла на ганку і волила на всю вулицю, що зараз покличе солдат, що її хочуть вдарити, її хочуть побити! Що я маю бути щаслива, що вона жила в моїй халупі.. Поруч блокпост. Як раз для повного щастя мені не вистачає того схибнутого опудала, який мене запрошував на побачення. Її крики неслися вулицею: "Ніхто мені рота не закряє!!!" Олеся, з якою я ділила всю свою їжу, рятувалася поруч у погребі, з якою ми тягали воду та дрова, кличе солдат до моєї хати..

На будь яке прохання замовкнути, не волати, стулити пельку нарешті, вона розпалюється ще більше!

На щастя ніхто не прийшов. Її чоловік розумів, якщо вони підуть, то йому доведеться рубати дрова, розпалювати вогнище і готувати перед під'їздом самому. Він не хоче йти. Але Олеся "не на помийці себе знайшла, щоб жити у такій обідраній хаті". Майже сама вона переносить всі речі. І стало так спокійно...

А потім я знайшла обгортки з цукерок, шоколадок, кави за тумбочками та диваном. Вона потайки їла та ховала від мене. А потім Віка здивовано запитала:

- А чому ти не печеш? Солдати роздавали олію та борошно і твоя Олеся з чоловіком чотири рази приходили набирали. Вона що тобі не принесла? І навіть не сказала?

Я у шоці. Все своє борошно я витратила, щоб годувати нас усіх. Я пекла перепічки, ставила на стіл мед та варення, поки це в мене було.

Невже страх може зробити людину такою... підлою? Жадібною? Навіть з тими людьми, які розділили з тобою останнє, які дали тобі захист та притулок. Жодного слова подяки. Ні, це не страх. Це справжня сутність. Вона проявилася. Війна зриває всі маски. І я в цьому переконалася.

Х

Доки я перевіряла свої практики "я силою свого наміру відмінюю війну", "я силою своїх думок змінюю реальність", "за що це мені все, я ж така гарна!!!" "такого не може бути в моєму житті" і, найцінніше - "я не витримаю. Все. Зараз помираю" - я боялася. Страх йшов зсередини і холодними пальцями стискав серце, паралізував м'язи і розум. Очікування смерті, ракети, бомби, снаряду знищували сильніше, ніж справжні обстріли. Поки я не прийняла це. Поки не дозволила страхові пройти крізь себе. І я прийняла ціну, яку я можу заплатити у цій війні. Так, я у війні. Так, Смерть поруч зі мною. Так, Смерть має такі ж права, як і Життя. (але... "що ми кажемо Смерті? - Не сьогодні") Коли я занурилася у цей жах, пірнула у нього, скута панікою, невідомістю, тривогами, а потім виринула ... Я стала сильнішою. У цій битві я перемогла. Я увійшла у цю бурю і вийшла іншою людиною.

Пасха. Велике світле свято. Я у храмі. Тепер постійні атрибути храму - озброєні солдати. І жодної пасочки на весь храм. І тільки у двох є яйця. Віка поділилася зі мною борошном і я намажила оладки. У когось смажені пиріжки, хтось приніс варення. Голодна Пасха.

Гроші закінчуються. У когось швидше, у когось повільніше, всі гроші, які є - це ті, що ми отримали у лютому. Надія тільки на близьких, а іноді і на чужих людей. Що поділяться, що допоможуть. Начебто петля затягується. Повільно, але неминуче.

Ми домовилися йти на Піски. Я прокинулася раненько. Туман, густий, як дим, затягнув усе місто. Клуби туману здіймаються вгору, вони закривають і небо, і землю, начебто входиш у густе молоко. Аж раптом - вибухи! Саме наш район! Обстрілюють нашу вулицю. У сусідки вибило вікно, у мене винесло вікно на горищі і уламок застряг у балці під дахом. Дерево витримало! Не розкололося! Шоста година - це ж наш будильник! Сьогодні черга нашої вулиці! Мають закінчити до сьомої. Отже, йдемо.

У Вікі є машина, але ми боїмося їздити машиною, її можуть забрати. Пішки до Пісок. Крамничка зачинена. Але на базарчику ми купуємо яйця, молоко, трохи м'яса. Знайшли жінку, яка продає крупу. Задоволені біжимо назад. Перед мостом нас зупиняють.

- Подождите. Специальная операция. Мост пока закрыт.

Ми чекаємо. Зібралось кілька жінок. Ми спілкуємося, згадуємо, як ми, дівчата, до війни робили манікюр, сиділи на дієтах, а зараз всі радіємо хлібу і бігаємо по місту в пошуках їжі.

- Ой! Дивіться! Щось несуть.

Через міст йдуть чоловіки. По двоє, вони несуть щось у ковдрах. Ось проходять міст, ось спускаються по сходинках, в їх руках ковдри. Наближаються до нас. І ми бачимо, що вони переносять. На ковдрах - трупи. Посинівші. Чорні. Страшні. Я розумію, що не повинна на це дивитися, але очі як приклеєні. Вони підносять трупи до вантажівки, розгойдують ковдру, кидають і труп летить у вантажівку. Потім другий. Потім третій. Чоловіки повертаються за новою ношею і йдуть знову. Цьому ланцюгу немає кінця. Час завмер. Враження, що й дихання теж завмерло. Стукіт серця віддається у скронях. Знову трупи. Деякі навіть не тіла, а шматки м'яса.

- Де їх поховують? - питає одна жінка. Її голос глухий та стислий.

- Поховують? - здивовано перепитує солдат.

- Похоронят где?

- Это на моя задача знать, где их похоронят.

- Чим же вони винні, що їх навіть по- людськи не поховують, а заріють як собак. І рідні не будуть знати, де їх могила...

- Там братская могила будет. Все вместе.

Солдат розвернувся та пішов на свій блокпост.

Ми стояли заціпенівши. Ми мовчали і ніхто не міг ворухнутися. Кроки. Кроки. Повз нас. І потім страшний звук - тіло впало на дно вантажівки. А потім трупів було так багато, що вони падали один на одний. Глухі звуки.

Скільки минуло часу? Це був інший вимір. Інша реальність. Кроки стихли. Хтось піднявся на цей міст. І ми піднялись по сходинках.

- Як вони можуть так? Скільки людей вбили.. В них же самих є діти, батьки, невже нічого всередині не стискається?

- Ти ж бачила. Немає в них жалю чи співчуття. Це ми таке вперше бачимо. А для них це звичайна робота, за яку вони отримують зарплатню.

Ледве тримаючись на ногах, ми повертаємося. Немає сил говорити. Що ж так важко? А, це ж

рюкзак давить на плечі та шию! Я геть забула про нього! Навіть жодної думки.. Ми вже були біля ринку, ще трохи і через 10 хвилин будемо вдома, як раптом Віка кричить:

- Хутчіш! Ховаймося!!

І ми чуємо свист снаряду. Поруч тільки автобусна зупинка і ми ховаємося під лавочки. Обстріл, знову це клятий обстріл, ми сидимо і намагаємося закритися рюкзаками з їжею! І раптом я згадую... Я вже бачила трупи під лавочками.. Той страшний обстріл у березні, коли люди ховалися від снарядів і гинули. І мій труп теж буде під лавочкою? І моє понівечене тіло теж кинуть у вантажівку і закопають з сотнями інших?

Боже... Якщо я виживу, якщо я не помру, я розповім про це. Про бомби. Про трупи. Про голод. Про пошуки їжи. Про те, як нас вбивають за правом сили. Як країна більше у 28 разів вбиває мою. Коли моє маленьке місто захопила армія, жорстока та безжалісна, а ми не можемо захистити себе. Коли увійшли тисячі танків. Коли на одного мешканця - два солдати. Коли їх ціль - грабувати та вбивати. І нас вбивають безкарно, і навіть тіла закопують у братській могилі. Боже, якщо ти збережеш моє життя, якщо ти даш мені вижити, я обіцяю, я клянусь, я буду кричати на весь світ! Навіть якщо цей світ глухий, я все одно буду кричати про це пекло, в якому ми виживаємо! І, як дасть Бог, мене почують...

Не пам'ятаю, як ми дісталися дому. Це був найважчий похід за їжею.

Не для всіх ніч закінчується світанком.

Травень

I

Місто закрито. Не можна в'їхати, не можна виїхати. Солдати активно готуються до 9 травня. На кожному стовпі - червоний прапорець. Причепили величезний плакат на кінотеатр від даху до плит " Никто не забыт, ничто не забыто". Поруч з будинком, який бомбили у першу чергу. Мій любий прадідусь! (який дійшов до Берліну). Дякую Богові, що ти не дожив і не побачив цей цинізм! Дякую, що ти не бачиш правнуків своїх товаришів, які були з тобою в одному окопі, зі зброєю в твоєму місті, які нищать твоїх правнуків. Яке щастя, що мій прадідусь не дожив до цього дня!

Росіяни вішають плакати біля будинків, які бомбили, у зруйнованому, спаленому місті. Ізюм захоплювали фашисти, але навіть після них не було таких руйнувань, як після росії. Школа № 4 , лікарня, - витримали революцію, другу світову, але не витримали російський мир. Жодної цілої школи, лікарні, жодної вулиці, на якій не було б зруйнованого будинку!

Наталя Михайлівна чула новини, що сам путін наказав відбудувати місто до 9 травня.

- Ваше щастя, що ви не бачили, як його зруйнували. Невже ви думаєте, що нас захопили, щоб відбудувати?

Чекають на якогось важливого генерала. Ось він приїде і вони підуть на Слов'янськ. А поки застрягли. Вони не можуть пройти село Долина. Хоча вже стерли всі села, знищили, спалили, Долину не можуть пройти. Вони називають її "Долина Смерти", "Звідти не повертаються".

Але ж ця дурна газета "Харьков Z" розповідає про значні перемоги над українськими фашистами та про відвагу рашистської армії. "Никогда жители освобожденных городов не чувствовали такой уверенности в завтрашнем дне! Ура, товарищи!!!" Це ми відчуваємо впевненість? Кожного дня обстріли, нічого їсти, немає ліків, операції проводять у підвалі лікарні (дякую Богові, що в Ізюмі залишився хірург, і він замінив всіх лікарів). Так, я впевнена, що о 6, о 2, о 8 буде обстріл. Так, я впевнена, що завтра буду бігати по місту, та шукати їжу, але не впевнена, що знайду. І я взагалі не впевнена, що прокинуся, чи повернуся додому. У місті, де постійні арешти, обшуки, грабування, які називають "зачистка" нам роздають газету "Харьков Z". І в цій газеті нас завалили гуманітарною допомогою, в нас щасливе життя і ми "Счастливы освобождению" .

У місто приїхало російське телебачення. Вони довго шукали вцілілу будівлю, потім вирішили знімати тільки перший поверх будівлі біля 5 школи. Яку бомбили. Яка напівзруйнована. Просять брудних людей відійти, а дітей залишити. Дістають великий казанок з кашею, насипають дітям у тарілки і знімають, як голодні діти вилизують тарілки з кашею. Ось, дивіться усі! Росія годувє голодних дітей, яких морила голодом українська влада! Чисті люди виходять з автобусу. Вони розповідають, як щасливі, що їх звільнили, як вони раді росії і як потерпали від українських нацистів! А потім чують вибух - і падають на землю, закриваючи голову руками!

- Быстро, едем отсюда! Мы же предупредили, здесь будут снимать репортаж!

Наші діти сміються.

- Та не бійтеся, це ж далеко! То якби поруч...

Але їх вже ніхто не слухає, штовхаючись, залазять у автобус, прихопивши казан з кашею, мерщій їдуть на шаленій швидкості.

Зв'язок тільки на Крем'янці. Я піднімаюсь туди кожного дня, але не кожного дня можу додзвонитися. Мій син - зв'язок зі світом. Мій засіб виживати у цій скаженій реальності. Моя ниточка, яка тримає мене. Заради нього я залишаюся живою. Завдяки йому я не збожеволіла. Я передивляюся наші старі фото (до епохи комп'ютера в моєму житті в мене був фотоапарат і ми друкували фото). Ми завжди були разом. Ось море, зоопарк, дельфінарій, ліс, свята... Зараз мій син не просто за 150 км. Він у іншому всесвіті, через війну ми опинилися у паралельних життях. Я - у проклятому, забутому Богом місті, і син - у вільній країні. Яке щастя, що він не живе в цьому пеклі...

На будівлі СБУ (я проходжу повз неї, коли піднімаюся на гору) прапори росії, днр, лнр, Вірменії і ще якісь. Я наближаюся і чую несамовитий гуркіт. Чоловік з усієї сили б'є руками у ворота.

- Тварюки, відчиняйте! Мразоти!

По сусідству багатоповерхівки. Люди готують їжу на багатті. Вони зупиняються, озираються. Так ніхто не робить. За це вбивають. Спочатку арештовують, а потім вбивають.

- Чоловіче, тихіше, йди до нас.

Але чоловік їх не слухає. Він б'є кулаками у ворота і сипе прокльони.

Виходять солдати.

- Совсем страх потерял? Я тебя сейчас расстреляю! На виду у всех.

- Стреляй! Чуєш? Стреляй! Краще я зараз здохну, тут, ніж від голоду у своєму сараї! Ви мій дім знищили, жінку вбили! Моя жінка померла під час обстрілу! Краще я тут здохну, ніж як бомж у своєму городі! Які різниця, коли мені вмерти! Вбий мене тут! Зараз! Давай! Я навмисно прийшов, щоб ти мене вбив! Нащо я залишився? Будьте ви прокляті усі!

Чоловік впав на коліна і страшні ридання вирвалися з його грудей. Сльози, пекучі сльози відчаю, палили його обличчя. Це був стогін пораненого звіра, стогін несамовитого болю.

Солдати розвернулися та замкнули за собою ворота. До чоловіка підходили, але він не реагував на людей. Нарешті люди підняли його і повели до себе.

Ввечері був страшний обстріл. Біля під'їзду на проспекті всі сусіди втекли, а один залишився біля вогнища готувати суп. І підкидати дрова. Уламок поціливі йому в шию. Він впав біля багаття і кров з артерії залила вогонь.

9 травня. День перемоги закінчився гучними автоматними чергами у повітря. Страшний день .

II

На Крем'янці сьогодні поганий зв'язок, але багато людей. Ми на самому високому пагорбі. Раніше тут стояла лавка, сидючи на ній можна було спостерігати за заходом сонця і усе місто було

як на долоні. Скільки вечорів ми провели тут з синочком з колою та чіпсами. Спостерігали, як поступово темніє, як спалахують вогники у вікнах, як сутінки огортають вулиці і будинки, як затишно світиться нічне місто. Воно наче невеличкий острів будинків серед моря зеленого лісу...

Все це було в минулому житті. Лави немає. Місто не світиться, ліс горить, тільки чорні стовпи диму піднімаються над ним.

Двоє солдат лежать у тіні на схилі. З ними поруч старенький дід, він розповідає, що порядок потрібен, як при Сталіні.

- Да вот скоро Киев возьмем и порядок будет. Освободим вас всех от фашистов. И тогда порядок везде будет.

Біля них машина " за правду". Яка правда? Ви прийшли знищити нас за свою вигадану правду?

Від злості я не бачу людей, хто стоїть на пагорбі. Але чую, що хтось мене кличе. Я озираюся і бачу Марину, мою подругу. Ми обіймаємо одна одну і плачемо від радощів.

- Я думала, ти поїхала!

- А я гадала, що ти виїхала! Я вже уявляла тебе у Англії в червоному автобусі, а не в Ізюмі.

Її діти у Польщі і вона з чоловіком теж іноді приходять на Крем'янець подзвонити їм. Мій телефон сьогодні не з'єднує. Я прошу телефон Марини і намагаюся зателефонувати з нього. Аж раптом по нам випускають автоматну чергу. Біля ніг фонтанчики з піску та пилу. Ми миттю тікаємо з пагорба.

- Не стріляйте! Тут мирні люди!

А у відповідь знову черга. Солдати підскочили:

- Кто стреляет? Здесь свои!

- Свои рядом!

І знову автоматна черга. Між пострілами ми ховаємося за меморіал. Ніхто не плаче. Навіть у дітей сухі очі.

- От падлюки! Я тільки до брата додзвонився, а вони порозмовляти не дали.

З дороги виїздить машина "z". З неї висипають солдати. Автоматна черга вгору.

- Кто там? Кто стреляет?

А у відповідь тільки постріли. І тут починається маленький бій. Ми присіли за меморіалом.

- Такой тобі порядок потрібен, козел старий? Йди, як при Сталіні тебе розстріляють. Для порядку.

- Та я ж... це.. з хлопчиками...

- Ці хлопчики твоє місто розбили, а ти їм хвостом махаєш, дурень.

- Тільки не бийте!

- Та кому ти потрібен.

В перервах між пострілами ми перебігаємо до сходинок. Я ніколи не думала, що можу так швидко бігати, зігнувшись навприсядки.

Я згадала випадок біля колодязя. Росіяни ходили з білими стрічками, а донбасяни з червоними. Біля колодязя були з білими. Чоловік з черги їх запитав:

- А чому у вас стрічки різні?

- У кого это " у вас"?

- Ну ви з білими , а біля нас, на блокпосту, з червоними.

Вони голосно зареготали:

- Так то не наши! То одноразовые!

Дуже смішно! Одноразові... Потім ми дізналися, що це був бій росіян з донецькими. Донецьких хлопців перебили. Потім не пускали дзвонити на пагорб і місце боя було обтягнуто дротом.

По дорозі до дітей я чую гуркіт. О... знайомий квадранцикл. Який стояв у холі "Нового Віку." Мене наздоганяють солдати. Як завжди. Документи. Що у сумці. Куди йдеш. І нове питання:

- Как связываетесь с родственниками, которые живут на Украине?

- А хіба можна зарядити телефон? Світла ж нема!

- А родственники на Украине есть?

- Всі мої родичі в Ізюмі.

- Что это за книги?

- Ви ж бачите, "Англійська мова в картинках". Я вчителька. Я ходжу додому до дітей і займаюся з ними.

Вони прискіпуються до всього. Майже вивертають мою сумку навиворіт, передивляються кожную сторінку у підручниках, і нарешті я йду. Ой! Снаряд у асфальті! Його хвіст стирчить прямо серед дороги. Я обережненько проходжу і діти радо мене зустрічають біля двору.

- Та не бійтеся! Мій цуцик вже на нього... ну... свій туалет зробив!

Я дивуюся цим дітям. Вони хваляться, як вони встигли втекти , коли почався обстріл (так от звідки снаряд... тут був обстріл... саме цієї вулиці...) Як тікали від касетних. Як рятували своїх котів та собак, як збирають дрова і приносять з лісу, як носять воду з колодязів. І хлопчики тепер ходять з

татами на рибалку і годують котиків рибкою (отже, коти тепер стали товстеньки). Третя година. Гармата. Від пострілів сиплеться штукатурка зі стелі.

- Щоб тобі ця гармата на голову впала!

- І щоб в тебе вуха повідпадали!

- Або щоб ти у кропиву впав!

Діти не йдуть! Вони змагаються у побажаннях гарматнику і сміються. Діти... вони заспокоюють тат і мам. І допомагають. Вони роблять не дитячу роботу. Тільки очі у дітей дорослі. Дуже рано вони стали дорослими.. Діти війни, яке мають військове дитинство...

Я повертаюся і бачу якусь худеньку дівчинку біля двору. Вона обрізає кущі.

- Валя????? Валя, це ти???

Це ж Валя, яка стояла біля мене на ринку! Ми плачемо, обіймаємося і вона запрошує мене у будинок. Наливає чай, ставить переді мною миску з м'ясом, картоплю, дістає з погребу консерви.

- Скуштуй, будь ласка, смачного!

А потім обережно питає:

- А ти за кого?

І також обережно відповідаю:

- За Україну.

Валя плаче:

- Тут усі зрадники! Он сусідка російських солдат годує. Вона на мене їх натравила. Приходили з обшуком. Шарували по всьому будинку, обшукували і сараї і погріб. Питали де діти та мое відношення до їх влади. Довго допитували. Казали, що на мене прийшов сигнал.

Зараз Валя справжня амазонка. Маленька, худенька жінка рубає та пиляє дрова, розводить вогонь.

- Я раніше не була такою. Я взагалі не могла вогонь розвести. Не знаю чому, але у мене не виходило. Це хата моєї сестри. У моїй квартирі винесло балкон та побило всі вікна. Я перебралася сюди. І я замерзала у цьому домі. Я намагалася розвести багаття, але в мене затухало завжди. Я не могла ані зігріти воду, ані приготувати нічого. Я відрізала шматочок сала, та випивала сире яйце. Я так хотіла чогось гарячого! Все б віддала за гарячий чай. Я не могла зігрітися. Я відчувала, що в мене вже мерзнуть кістки. Я побачила сусіда через паркан і просила:

- Будь ласка, допоможи розвести вогонь! Я заплачу гроші, тільки допоможи!

Сусід замахав руками

- Не треба мені нічого! В тебе що, рук немає? Сама вчися. А сірників не дам. Мало.

Від холоду у Валі судомою зводило пальці. Їй стало байдуже стріляють чи ні, вона промерзла наскрізь. Були крупи, були макарони, але вона не могла приготувати.

- Можливо, я почала сходити з розуму. Холодно. Темно. Я не відчувала голод. Тільки дуже сильно замерзла. Тоді я вирішила вийти на вулицю. У дитячому садку люди готували на вогнищі. Я дала жінці пачку чаю і попросили зробити мені. Вона забрала пачку і винесла стакан. Я пила й плакала. Це був найсмачніший чай у моєму житті! Пачку за стакан. Коли я повернулася додому, я зрозуміла, що не можу більше повільно замерзати. Я пішла на площу. Кажуть, що туди найчастіше прилітає. Я лягла на площі вмирати. Можливо, прилетить швидко і я одразу помру. Це краще, ніж повільно вмирати від холоду.

Але Валю помітив знайомий. Ні друг, ні сусід, а просто знайомий.

- Що ти тут розляглася? Ану підіймайся! Пішли зі мною.

У нього була піч. Там було тепло. І Валя вперше за місяць зігрілася і заснула...

Дружина знайомого виявилася більш практичною жінкою.

- Так, принесеш харчі, тоді будеш жити у нас. Годувати тебе ніхто не буде.

Валя носила свої запаси. Жила там і вчилася. Рубати дрова, розпалювати вогнище, готувати.

Тепер ця маленька жінка сокирою може влучити у дерево. І з одного удару перерубує товсту гілку. Ми розмовляємо з нею до вечора. Як шкода, що вона не знала де я живу!!

- Приходь до мене! Ти не уявляєш, як мені важко. Мені ні з ким розмовляти тут. Тільки зрадники. Вони радіють окупації. Мені так погано самій.

Валя дає мені макарони, борошно, мило... Наступного разу я забираю її до себе, щоб вона запам'ятала дорогу і приходила до мене.

Дорослі діти. Самотня самотійна жінка. Як же війна змінює нас усіх .

III

У центрі міста відкрили військову комендатуру. Тепер мешканці можуть скаржитися на солдат. І там стоїть натовп!

- А чи ви не боїтеся, що зараз поскаржитися, а потім вас розстріляють?

- А чого мені ще боятися? Мій будинок розбомбили, ми з дружиною у підвалі були. Нас завалило. Ми навіть не знаємо, скільки ми там були! Під землею. Мені здавалося, що вічність. Начебто погребені живцем. Пили тільки томатний сік. Ми не могли самі вилізти. А потім нас сусіди відкопали, дістали. Завдяки їм живі. А вчора п'яний "асвабадітель" БТР-ом зніс паркан і пообіцяв

розстріляти, якщо самогон не принесемо. Він думає, що я злякаюся п'яного дурня?

До моєї мами у двір сусід з п'ятиповерхівки попросив поставити машину. Її не було видно з вулиці через високий паркан. Але вчора проїхали солдати на вантажівці. І побачили. Наступного дня гучно гупали у ворота.

- Мы у вас машину видели. Так вот, мы ее заберем. Для военных целей.

Маминого здоров'я на цих солдат не вистачає. Серце майже не витримує. В неї підкосилися ноги і вона присіла на ганку.

- Як заберете? Це не моя машина. Хазяїн живе ось, у цьому будинку. Я його зараз покличу. Він покаже вам документи на машину.

- Та не нужно. Мы вам справку дадим, покажете соседу. А.... нет. Идите к соседу. Пусть ключи даст.

І голосний регіт. Мама ледве йде до сусіда. Він їм показує, що він переселенець з Донбасу, він інвалід.

- А, так с Дебальцево? И я оттуда! Спасибо земляк!

Мама та сусід біжать до комендатури. Поки вони пояснюють, що трапилось, сусід бачить, що його машина прямує у їх напрямку!

- Ось! Ось вони на моїй машині!!!

Машину повернули. Але мама вже не дозволила поставити її у свій двір.

- Другого разу я не витримаю. Вибачте, але я більше вашу машину до себе не поставлю.

Я прибігаю до мами та заспокоюю її. Їй дуже погано! В неї піднявся тиск, ми намагаємося знайти хоч якісь ліки. Я грію воду для чаю. Ох, це багаття!! Ніколи не буду готувати на кострі після війни! Це так гарно було раз на місяць приготувати щось, з ароматом диму. Зараз мене нудить вже від цього диму. І від дров! І від пилки!

Мама проводить мене трохи і ось... сюрприз!

- О! Учительниця наша! А куда это ты пропала? Что это мы тебя не видим? Я уже подумал, уехала.

Це збочене опудало робить обхід навколо поверхівки зі своїм другом.

- Я переїхала.

- Сюда?- він вказує на двір мами.

Для повного щастя мені ще залишилося, щоб воно приходило до двору хворої мами.

- Ні. Не сюди. Далеко звідси.

Мама нічого не розуміє.

- Що вам треба від моєї доньки?

- Так это ваша дочь? Так может вы скажете, где она живет?

Я перебиваю його.

- Мама не знає.

Мама вже не витримує:

- Що відбувається? Нащо вам її адреса? Що вам від неї треба?

- Да вот в гости приглашаем. А она никак не соглашается. По - хорошему.

- Не час зараз для відвідин. Доню, заходь назад!

Я кажу мамі тихенько:

- Я у іншу сторону піду. Через городи. Не хочу щоб вони думали, що я в тебе залишилася.

Я повертаю, але це опудало йде за мною. І тоді мама голосно кричить:

- Я не розумію - ви повинні блокпост охороняти чи мою доньку? Я зараз піду у комендатуру і розповім, як ви жінок переслідуєте!

Він плює у моє сторону і відповідає:

- Мы тут все охраняем.

Я йду по вулиці, але вони вже не йдуть за мною. Вони стоять на місці і дивляться, куди я піду. Я

спускаюся до городів. Я б могла бути вдома через 5 хвилин, але тепер повернуся через 40. Нічого. Буде мені прогулянка. І що я бачу? Скільки людей на городах! Я не ходила сюди з початку війни і не бачила! Кожен город перекопаний і люди саджають, всі мої знайомі тут!

- А як же ви? А якщо обстріл?

- Ой, Наталя! Та спочатку страшно було. Але ж в мене така гарна розсада виросла! І їй пропадати? Як обстріл - біжимо до того дерева!

- А я вже і не бігаю. Ось, посадимо, буде своя картопелька, огірки, навіть перчик. А чи ти не хочеш розсади помідорів? В мене багато, не знаю вже де садити. А викинути шкода! Дивись, яка пишна!

- І в мене візьми. В мене багато розсади.

- А до мене прийдеш завтра з відром, я тобі картоплі дам на посадку. В тебе є де садити?

- Так! В мене ж город поряд! Дякую!

Я повертаюся додому з розсадою і змушую Ромчика копати город та робити лунки.

- Ага, зараз посадимо, а потім прилетить ракета, і не буде ані нас, ані твоїх помідорів з перцем! Одна величезна яма!

- А як не прилетить? І восени у всіх буде врожай, а в нас - ні! Тому що ми на ракету чекали. Я завтра ще відро картоплі принесу.

- Посмажити????

- Посадити!!!

IV

Нарешті. Дозволили торгувати на ринку. Всі, в кого товар не розікрали, вийшли на базарь. Але їх дуже мало. Люди також виходять продають яйця, курей, м'ясо. Бабушки називали продавців на ринку спекулянтами, А тепер я побачила справжніх спекулянтів. Бабусі продають гуманітарну тушенку по 200 гр за банку, картоплю по 50 гр за кг, борошно - 100 гр, півень- 500 гр. Спочатку мені здалося, що я неправильно почула, але все ж таки правильно...

Люди почали їздити на машинах. Після того, як відкрили комендатуру, солдати не такі наглі. Вони не викидають хазяїв з машин посеред вулиці, і вже майно серед білого дня не виносять. Тепер скромніші. Виносять тільки після комендантської години.

У сусідів знесло забор і я, обходячи блокпост, переходжу через дірку у паркані, проходжу через сусідський город і виходжу до свого дому. У сусідів відкритий сарай. Через відчинені двері я бачу інструменти, каністри, ящики. Я зачиняю двері і йду додому. Наступного дня теж відчинено. Ящиків вже немає, і інструментів поменшало... Та що таке? Я знову зачиняю та підпираю палкою. Наступного дня - знову відчинено! Так, зараз візьму молоток та гвіздки та прибію так, щоб не відчинялося! Я рішуче підходжу до дверей, а там - солдати... Вони складають інструменти у ящики,

перебирають їх - і тут я..

Вони усі разом підняли голови. Я потихеньку відходжу, щоб швиденько чкурнути через забор.

- Я сусідка. Мене попросили наглядати за будинком.

- Пошла вон отсюда! Мы сами посмотрим!

Потім я бачу, як вони носять ящики на блокпост. Через 5 днів сарай повністю пустий. З будинку теж виносять. Щоб не бачили, завісили вікна ковдрами. Які сором'язливі! На веранді була деяка обув, м'ячики, меблі. Через деякий час - пусто. Господарі поїхали, отже ніхто не буде скаржитися. Хоча біля комендатури завжди багато людей.

- Немає заяв про зґвалтування. Тут не ґвалтували?

-Є трупи жінок. Понівечені. Їх вбивають після зґвалтування.

Тепер ми почули про нову постанову - за ґвалтування - розстріл. І про це може заявити не тільки жертва, а сусід, чи родич. І можна поскаржитися на домогання або погрози. І тепер солдати примовкли. Більше немає брудних жартів. Вони мовчки перевіряють документи і не пропонують... нічого не пропонують. Але про всяк випадок, я все одно обходжу блокпост іншою дорогою.

Я ж вишивала до війни! Бісеру в мене не так багато, але запаси ниток є. І картина "Соняхи", яку я почала ще влітку. Я знаходжу мішечок з нитками, картину ...І ось... сюрприз.. Я не бачу. В мене зіпсувався зір. Я не бачу кліточок на тканині. Я ж вишивала до останнього, доки було світло... І нитку не можу вдіти у голку. Для мене це був справжній удар.

А все ж таки травень. Не дивлячись ні на що, красуня - весна одягла дерева у білі квіткові сукні, покрила землю молодого зеленою травою, зігріла, нарешті, своїм теплом. Чоловіки на річці ловлять рибу. І солдати також. Солдат більше, ніж мешканців. І танків більше, ніж машин. Ані на хвилину не можна забувати, що ми живемо у закритій банці з павуками та скорпіонами. Що навколо війна. І ми у її епіцентрі.

Багато нових солдат, і навіть вони в шоці від нашого міста.

- Девчонки, а где у вас магазин?

Ми сміємося.

- Магазин? У нас не залишилось магазинів.

- А кто это вас так?

Він жартує? Це що за питання??!!

- Так ваші ж!!!

І ми починаємо розповідати і про літаки, і про бомбардування, і про гелікоптери, і про обстріли, і про голод. Їхні обличчя темніють. Вони перебивають нас.

- Вы понимаете, что вы мелете? Если мы вас сейчас расстреляем, вас никто и искать не будет. Рот закройте. И никому такое не рассказывайте.

- Так це ж правда! Ви ж за правду!

- Молчите.

А потім інший додає:

- Я сам с Луганска. У нас такого не было.

- Луганськ не бомбили?

- Вы что, нет!

А... як же " 8 лет донбас бомбили"??? Так нам же з радіо і з газет волають "Це помста за Донбас!" І його ніхто не бомбив? Ми здивовано дивимся одна на одну і мовчимо. Ми будемо розмовляти вдома. За зачиненими дверима. З близькими людьми.

V

Як важлива підтримка! Як легко зламатися і впасти у прірву відчаю! І як важко залишатися сильною. Не всі витримують. Хтось починає сильно пити до забуття. Хтось зривається у злісті на близьких.

- А з нашого підвалу тіточка вже місяць не виходить. Вона боїться. Боїться так, що навіть до дверей не підходить, коли їх відчиняють.

У іншому підвалі молода жінка втратила розум. Вона сиділа і билася головою об стіну, не звертаючи увагу на кров, на чужі слова. Вона сиділа мовчки і билася, билася, билася... Доки їй не вкололи ліки і не витягли з підвалу.

Ми підтримуємо один одного. Словами, їжею, допомогою. І дуже часто проста бесіда, прості слова сказані у підтримку, допомагають вижити.

На Крем'янці ми спілкуємося з рідними, з дітьми. Багато відправили своїх дітей чи батьків. Хтось вже був на початок війни у іншому місці. Наші дзвінки - це не просто телефонний зв'язок. Це зв'язок зі світом.

Мій хлопчик - ось найпотужніша підтримка. Він надає мені сил і бажання жити. Моє сонечко, яке осяє моє життя. Мені важливо чути його голос, знати, що в нього все добре. Він розповідає мені новини.

- Синочку, скажи, Ізюм не забули? Нас будуть звільняти?

- Мама, не забули! Будуть звільняти! Тільки приїдь до мене! Я так боюся за тебе!

Який гарний вечір! І такий гарний зв'язок! Ми розмовляємо майже 15 хвилин! Це диво. Тільки треба стояти на одному місці і не рухатися. Аж раптом... знайомий свист, до якого ми всі звикли. Касетний обстріл. Уламки, від яких гинуть! Ми всі біжимо з гори і чуємо вибухи за спиною. Там, де ми розмовляли - влучив снаряд. Знову свист. Сьогодні обстріл почався раніше. І знову свист, гучно, прям у вухах. Ми бачимо бетонний виступ, він невеличкий, але ми всі падаємо за нього. І вибух. Пил та пісок накриває нас. Ми сидимо у купі, закриваючи голови руками. І раптом одна дівчина голосно каже:

- О! Зв'язок!

І ми всі дістаємо телефони і дзвонимо рідним.

- Не хвилюйтеся! В нас все добре!

І сміємося...

Сьогодні ми врятувалися. Падають уламки, але ми за бетонним виступом. Сьогодні. Цю партію ми виграли.

Кожного дня ми ризикуємо. Кожен похід на Крем'янець - це ризик. Але виявилось зв'язок з рідними цього вартий. Почути голос сина для мене, почути голос дружини та дітей для чоловіка поруч, голос мами для дівчини... Для нас це так само важливо, як і жити. Ми всі опинилися тут, під час обстрілу, за бетонною плитою, тому що зв'язок з рідними був цінніший за власне життя. Тому що люди, яких ми любимо, надають сили виживати та боротися. У цьому пеклі. У цьому володінні Смерті. У цій страшній реальності. Навіть тут є маленький промінь надії. Як нитка Аріадни він витягує зі смертельного лабіринту, не дає впасти, потонути в цьому жаху.

Що нам розповідають? Радіо Z. Газета "Харків Z" " Росія здесь навсегда. Забудьте об Украине. Вы там никому не нужны. Вас сдали. И Киев уже русский, и Харьков тоже. Западная Украина отошла полякам. Во Львове уже ходят польские полицейские. И, когда звонят люди на территорию Украины в банки, пенсионные фонды, в любые государственные учреждения - им говорят, что такого города, как Изюм, в Украине нет. А если вы выедете, то вас будут судить как предателей. И посадят за то, что брали гуманитарную помощь. Вот только один кусочек остался между Изюмом и Славянском. Скоро его возьмем, и все. Не будет никакой Украины."

І ті, хто спілкується з вільною землею, розповідають, що це все брехня. Ми розповідаємо тихенько, щоб ніхто чужий не чув.

Ці новини, передані пошепки, з вушка на вушко, як полум'я свічки освітлюють життя радістю, дарують надію. Ми тихо радіємо. І сподіваємося, що перемога буде за нами, нас звільнять і наша земля звільниться від цих катів.

Не можна бути слабким. Зараз слабкість дорівнює смерті. Не можна боятися. Страх паралізує. Зводить з розуму. Не можна дати страхові заповзти у душу. У серце. Інакше страх буде рости і вбивати зсередини. І тоді буде здаватися, що смерть краще за життя. "Настане час, що живі позаздрять мертвим". Ні! Цей час ніколи не настане! Ми живі, ми виборюємо життя кожного дня!

Нічого не буває просто так.

Раз ми опинилися тут- значить ми витримаємо, вистоїмо. Якщо не зламалися досі - значить нас ніщо вже не зламає.

Хто я? Я вже не вчителька, вже не підприємець, вже не гарна молода красуня. Це зникло. Хто ж я? Я - душа одягнена в тіло. Я прийшла на Землю, щоб отримати уроки та досвід, які необхідні для розвитку. Якщо я тут - значить моя душа знала, що саме в цьому місці вона отримає той досвід, який їй необхідний. Мені дано випробування - і я проходжу його. Я стала ще сильнішою. Я вже не та, якою входила в цю війну. Ми вже всі не ті. Війна змінила всіх. Когось зламала. когось вбила. А чийсь душі загартувала і вони стали міцніші за сталь, і вони піднялися над смертю. Над дійсністю. Є два шляхи швидкого розвитку - через біль та через страх. Вузенькі проходи. Ціна велика - життя. У цих проходах можна померти. Але ті, хто вижив, стали на тисячу рівнів вище.

Ввечері обстріл. Як завжди. Але ми посадили усю розсаду, що мені дали.

VI

Ромчик привозить з лісу велику бревно, прив'язане до велосипеду.

- Ромчик, у велосипеда колеса зігнуться, як будеш такі колоди возити!

Але Ромчик щось не у гуморі. Він хапає свою дорогоцінні цигарки (яких дуже мало і він їх економє, одну вдень, одну ввечері.) І щось у нього руки тремтять і він дуже нервово смалить.

- Обстріл був. Якраз ліс обстрілювали. Спочатку далеко, потім ближче, ближче, а потім зовсім поряд! Дерево поруч зрізало. Я за одне сховався, але плечі стирчали. Ой, думаю, руки відірве - ти мене з дому виженеш - хто ж тобі дрова носити буде! Снаряди свистять, я тільки голову руками закриваю. Листя, гілки на вуха сипляться.. Сходив до лісу за дровами!

- Ой... а як же це ти цю дровеняку привіз?

- Так я ж її майже спиляв! Не залишати ж..

Ми потім вдвох ходили на те місце. Так... дерева зі зрізаними верхівками, снаряд у землі.

- Ось моє дерево, що врятувало мене. Ніколи його не зріжу.

У місті заборонили пиляти дерева. Люди у шоці.

- А як же нам готувати їсти? На чому? Нам що, з голоду померати?

- Вам дрова будут привозить! Складывать у каждого подъезда. А вы оттуда будете брать. Будете пилить в черте города - пойдете на общественные работы на 2 недели.

- Спочатку привізіть ці дрова!!!

Але дрова так ніхто і не привіз. У місті на землі немає жодної гілочки, жодної бумажинки. Люди все підбирають для вогнища.

І... Оце диво!!! Кого я побачила - зовсім не очікувала. Мамін сусід - американець Стефан!!! Збирає гілки.

Це ціла історія. Стефан одружений з українкою. Вони купили півхати у маминих сусідів. Дружині Стефана сподобалася енергетика ізюмської землі. Отже, вони живуть тут вже 10 років, як не більше. Їх донька живе на Кіпрі і теж раз на рік приїздить до батьків. Коли я побачила Стефана і його жінку вперше, я подумала що двоє бомжів оселилися у кинутomu будинку. Довга борода, підперезаний мотузком - граф Толстой на відпочинку. І собака на мотузці. Але я здивувалася, коли почула англійську мову, то аж озирнулася і потерла свої вуха. Потім я дізналася, що він надає уроки англійської мови за 10 \$ за годину, для Ізюму це дорого, і він займається online з іноземцями.

Отже, американець Стефан тут! Перекладачем для нього завжди була його дружина, він може вивчив 20 слів і все... Він не розуміє ані українську, ані російську. До нього часто приходять студенти задля практики поспілкуватися. Спочатку він хотів практикувати за гроші (але тоді до нього не приходили), але потім просто скучив за спілкуванням і сам іноді зустрічався.

І перед війною 20 лютого його дружина відлетіла на Кіпр до своєї доньки, а він залишився. Він прийшов до своїх сусідів, які жили у іншій половині хати, яку вони купили і зараз живе з ними. Нічого не розуміє, тільки їсть.

Дівчата - сусідки просять написати листа Стефану.

- Та нащо писати! Я сама підійду і скажу йому.

- Ти що! Він тоді від тебе не відчепиться!

У дівчат проблеми. Їх мама перенесла інсульт, вона не ходить зараз, вони її доглядають. А Стефан, який до війни був вегетаріанцем, тепер їсть все, що баче! Особливо сало. Особливо вночі. А також кашу.

- Ми пояснюємо йому, що це на всіх, нас у сім'ї четверо, а він п'ятий, і всю їжу треба ділити на п'ятьох, а він їсть все сам! З нами сідає снідати, обідати та вечеряти, а потім, коли ми спимо, доїдає все на кухні! Він не розуміє нас! Треба сказати йому ввічливо, що досить жерти вночі!

Отже, ми складаємо листа, щоб він жив у своїй половині хати, а приходив тільки поїсти. І щоб ночував у себе.

Отже, листа складено. Стефан здивовано читав. А потім написав листа і дівчата зрозуміли, що це для того, хто писав йому. Тобто для мене.

" Я не знаю, хто ви, але я прошу Вас допомогти мені. Тут ніхто мене не розуміє і мені дуже важко. Будь ласка, будьте моїм перекладачем."

Гаразд. Сходжу.

Але я не встигла. Через два дні Стефана заарештували. Вночі приїхали солдати. Вони вибили двері у дівчат. Ті перелякані зіскочили з ліжок і перше їх прохання:

- Будь ласка! Тихіше! Наша мама після інсульту. Їй не можна хвилюватися!

- Поступили сведения, что вы укрываете американского шпиона и способствуете американской разведке! Дом окружен.

Дівчата побілили від жаху. У домі почався обшук. Але хтось з вулиці закричав:

- Тут еще один вход!

- Ваш?

- Ні, не наш. Ми володіємо тільки половиною будинка.

Двері вибили, і бідного Стефана витягли і відвезли. Більше ми його ніколи не бачили.

Хто здав? Хто це? Потім ми дізналися, що Юра із сусіднього будинку працював на росіян. Він ходив з диктофоном, виводив людей на розмови і здавав солдатам.

VII

Випускають на територію України! Через Печенізьку дамбу. Але ціна - 5 тисяч гр з людини. Отож... Раніше до Харкова я їздила за 80 гр на автобусі, та за 12 гр на електричці. А зараз - 5 тисяч. Та я до Стамбула літала за 3!

Досить скиглити. Так, грошей мало. Те, що було до початку війни, майже закінчилося. До 5 тисяч мені не вистачає 4600. Весело...

Син просить, щоб я приїхала.

- Матусю, як тобі передати гроші? Будь ласка, приїдь до нас . Я дуже за тебе боюся!

Передати гроші... А ніяк не можна передати. Ми у іншому виміру.

Я вже не боюся. Ні, мені вже не страшно. Страх був раніше. А зараз я просто дуже сумую за своїм хлопчиком, Я усвідомлюю, що кожен день може бути останній. І... невже я не побачу свого сина? І останній раз, коли ми бачилися, 16 лютого, є дійсно останній?

Нове цікаве нововведення. Тепер на Крем'янець можна піднятися тільки у супроводі солдат. Вони стоять поруч і слухають, про що ми розмовляємо. Крем'янець оточений і сама не зайдеш. Солдат стало ще більше! Більше ніж мешканців. І військової техніки! Вона усюди. У дворах багатопверхівок, на території дитячих садочків, у школах, усюди! Солдати теж дзвонять з Крем'янця. І можна почути, що вони всі говорять про Долину. Я чула, це село між Харківською та Донецькою областями. Вони всі говорять про нього. І називають її " Долина Смерті". Звідти не повертаються. Що навіть трупи звідти не забирають. І там багато розбитої техніки... Скільки б солдат, скільки б техніки туди б не надсилали, вони залишаються там.

Отже, друга армія світу не може пройти далі Ізюму. Їх зброя найпотужніша у світі. Аналогов нет. І вся ця армія лежить у Долині розбитою технікою та трупами, які не забирають. З верхівки видно мій любий ліс, в якому ми бігали, як тільки сховався сніг... Тепер стовпи диму піднімаються над лісами. Півгодини я намагаюся спіймати зв'язок, але не виходить. Після невдалих спроб я йду на урок до дітей. Вони зустрічають мене на вулиці. Їх очі горять.

- Дивиться, дивиться, що ми знайшли!!! Скоріше!!!

Ми йдемо у сарай і у самому кутку діти викопують з невеличкої ямки коробку, а там ... український прапор!!! Я величезними очима дивлюся на дітей.

- Де ви взяли?

В мене сльози капають з очей. Я не можу стриматися. Наш прапор. Наш український прапор тут, захований у коробці у кутку сарая.

- Ми знайшли біля автошколи, на перехресті. Він на землі лежав. Ми підняли та швидко побігли додому.

Біля автошколи. Якраз, там блокпост навпроти.

- Ви розумієте, що вас могли вбити, якби знайшли, що ви несете?

- Та двоє пішли відволікати, а ми згорнули і під футболку засунули. Та ми ж бігом! Ми втекли і сховали.

- Ми навіть мамі не сказали. Вона всього боїться, а ми заховали. Тут ніхто не знайде!

Я все ж таки беру більшу лопату і викопую глибшу яму.

- Коли придуть наші, ви їх зустрінете з прапором. А поки хай буде захований.

Я обіймаю цих дітей і плачу. В цьому страшному світі, де дітям немає захисту, немає укриття. Де дорослі сходять з розуму, пиячать, плачуть, бояться і за себе і, найбільше, за дітей... Діти знаходять прапор і ховають його. У той день ми не займаємося англійською. Ми дістаємо підручники з української мови і читаємо українські книжки.

На вулиці мене наздоганяє хлопчик на велосипеді.

- А ви вчителька?

- Так.

- А можна я теж з вами буду займатися?

- Звісно. Приходь.

Він злазить з велосипеда і проводить мене до самого дому. І розповідає як він зі своїм цуценям ділив кашу і спав разом, бо: "Він такий тепелий! Так мене зігрівав!" І як замерзли рибки у акваріумі, і як до бабусі на город поставили "Град" і з нього стріляли, а потім швидко поїхали. І як вони потім скло збирали, тому що вікна луснули, а у дідуса кров з вух текла. І як з татом шуку спіймали. І як з велосипеда впав, і як снаряд у город прилетів. І як собаки гналися за його цуценям, а він на велосипеді схопив і від собак врятував.

- А ось знаєте, як я на веліку навчився їздити! Так швидко! Мене жоден танк не наздожене!

Що в мене є? Лише один чупа - чупс. Тільки цим я можу пригостити хлопчика.

Діти з дорослими очима. Діти, які встояли і не зламалися. Їх ігри між обстрілами. Біг наввипередки від одного снаряду до іншого, які застрягли на різних кінцях вулиці. Діти, які радіють хлібу. Я пишаюся тим, що хоч щось можу їм дати. Хоча б свої уроки.

VIII

Травень майже закінчився. Три місяця війни. Це ... не може бути всього три місяці. Це ціле життя. Це нова страшна реальність, яка розділила життя на "до" та "після". За цей період часу я стала старша на тисячу років. Якби мені хтось сказав, що я буду жити без світла, газа та носити воду за колодязя 3 місяці - я б не повірила. Нащо так жити? Треба тікати. Але тікати нікуди. Ми у пастці.

Ах... я ж забула. Випускають у росію. Росія приймає біженців. Ті, хто самі родом з росії, вже поїхали. Ті, хто мають там родичів - теж. Ті, хто вже не витримує постріли, хто залишився без житла. Там біженцям надають житло. Що за маячня? Розбомбити, знищити житло тут, щоб надати безкоштовно в іншій країні? Для чого це? Щи вже всі росіяни мають своє власне житло, що вони надають зайве біженцям? Тут нас вбивають, катують, обстрілюють "Градами", "Ураганамі", "Смерчамі", з гармати, щоб надати прихисток у державі, яка з нами воює? І оголошення на кожному стовпі "Оздоровление детей в летних лагерях. Бесплатно. Записывайтесь и подавайте заявки". І головне - пам'ятайте "россия здесь навсегда". "Украина о вас забыла". "Вы все

предатели для Украины". Це теж з кожного стовпа. З радіо та з газет.

Так, я ходжу повз блокпостів, мені треба спілкуватися з цими солдатами, відповідати на їх питання. Але це не мій вибір. Це війна, і я у війні, навколо мене вороги і я усвідомлюю це. Але вибрати їхати у ту країну, яка бомбардувала моє місто... Ні. Це не мій вибір.

До речі, знову нова хвиля солдат. Вони зовсім молоді. В Ізюмі багато бурятів. Їх пикі круглі, мов млинці, росіяни їх не люблять також. Буряти ходять своїми групами, росіяни - своїми. У порівнянні з першими звірами, які були жорстокі та наглі, ці ще не такі. Вони тільки вчаться. Видно, що вони шоковані містом, і видно, що вони ще ніколи не були на війні. Вони ніколи не бачили спалених міст. І вчаться бути військовими у нас.

Їх натовп. Вони гуляють нашим містом, рибалять у нашій річці, їздять нашими дорогами.

Це не назавжди! Це не може бути назавжди! Війна закінчиться, ми знову будемо цілою Україною. І ці тварюки підуть з нашої землі. Але дивлячись на те, що нас оточує, це здається нереальним. Ми просто віримо у звільнення, як у диво. І ця віра рятує.

А зараз - коли бачиш таку кількість солдат, таку кількість їх техніки, бачиш, як люди помирають і їх ховають просто у мішках у городах, у дворах, і дві палки замість хреста... Тоді здається, що ось вона - справжня реальність. Страшна і непереможна. А мирне життя - просто сон. Чудовий мирний сон, з якого нас розбудили гарматами та бомбами. В який важко вірити...

IX

Я на ринку. Ось тут можна побачити знайомих, почути новини і купити щось поїсти. Я рада бачити кожного, хто вижив! Своїх друзів, своїх сусідів. Ми обіймаємося і сльози радощів на наших очах.

Раптом мене кличе моя подруга. На щастя, вони встигли забрати свій товар і він у них цілий! Вони зараз торгують продуктами харчування.

- Ти зараз не дуже зайнята? Нам потрібен продавець на футболки. Чи не могла б ти попрацювати?

Я??? Звісно!!! Так ось як я зароблю на дорогу! Я дуже рада! Це реально мій шанс поїхати до синочка!

- Ти і справді гадаєш, що щось заробиш? Люди так мародерили, що запаслися на все життя! - питає мене Ромчик.

Але я спробую

З цією радісною звісткою я лечу на Крем'янець, щоб подзвонити, але... Зв'язку немає. Я ходжу від одного куца до іншого, вимикаю та вмикаю телефон, але нічого не відбувається. Поруч дівчина теж дуже сумна. В неї закінчилися гроші на рахунку. А поповнити тут немає ніякої можливості.

- Я дзвонила оператору, але мені відповіли, що вони нічого не можуть зробити. І де я тут поповню!

Вона майже плаче.

- Якщо вийде - наберіть з мого.

Я даю їй мій телефон, але в нас так нічого і не виходе. І тут я бачу двох однокласників мого сина. Вони шукають мене.

- Доброго дня! Завтра безкоштовні автобуси на Дамбу! Ми їдемо. Я пообіцяв вашому сину, що ви поїдете з нами. Отже, завтра ми за вами заїдемо і відвеземо на Піски. Автобуси звідти. Це волонтери організували.

На Пісках о 6 ранку натовп. Автобуси стоять, але спочатку російські солдати перевіряють усі сумки, валізи, вузли, всі рюкзаци. Коли все перевірено, оголошують:

- Все мужчины от 18 до 60 в автобус не садятся!

Голосний подих всього натовпу. Але дивлячись на озброєних солдат, яких теж натовп, люди розходяться.

- Женщины могут садиться!

- Я що сина кину, а сама поїду?

- А я з молодшим виїду, а старшого залишу?

Решта мовчки сідає у автобус. Але ми проїхали недовго. Через декілька блокпостів нас зупиняють і відправляють назад. Всі автобуси. Нас не випустили.

Я хочу волати від люті! Мене, в якій загранпаспорт треба було міняти через те, що вже нікуди було ставити візи, яка вільно літала у Європу, Єгипет, Туреччину, не випускають з Ізюму до Печеніг. Російські солдати вказують нам куди можна їхати, а куди ні! Ми як заручники. У лапах маніяків.

Гаразд. Я сильна. Я впораюсь. Нас усіх не випустили. Не тільки мене. Чого скиглили. Навіть Берлінська стіна впала. І ця впаде. Радянський Союз теж був назавжди. І у Афганістані вони були назавжди. І у ГДР. І все це закінчилося. І у нас закінчиться.

Я дуже засмучена і йду до лісу. До моєї улюбленої річки. Тут все так само, як і було рік тому, 10 років тому. Тільки стежинки засипані голками. Видно, що ніхто не ходить. Раніше тут гуляли сім'ями, каталися на велосипедах, бігали, купалися в річці. А зараз нікого немає. Я сиджу під деревом. Течія така тиха, така спокійна. Он каченята пливуть з іншого берега. І чаплі, підібравши одну ногу, полюють на жабенят. Скільки війн бачила ця річка? Минулої війни її вода була червоною від крові. А зараз вода прозора, я бачу пісок на дні. За спиною вибухи. Значить, вже сьома година. Час обстрілу. Два гвинтокрили летять через річку і низько прямують над лісом. Під час війни ми витримали так багато видів зброї. І бомби. І вакуумні бомби. І фосфорні. І касетні, і "пелюстки". і "гради", і артобстріл, де постріли змішувалися між собою, і гармати.. міни, розтяжки, танки, автомати. Тільки атомну бомбу ще на нас не кидали.

За три місяці нас обстріляли всім, що ми чули тільки з новин. Я бачу в небі сліди від снарядів і

чую свист. Нащо порушувати таку чудову лісову гармонію. Навіть каченята злякалися та заховалися у очереті. Я знімаю кросівки та заходжу ногами у воду. Вода тепла! Я швиденько біжу додому за шампунем, бальзамом для волосся і назад на річку! Так, летять снаряди, але вони ж не в мою сторону летять! Нарешті! Я можу вимити волосся не в тазу, а в теплій воді.

Не треба нести дрова, пиляти, рубати, нести воду з колодязя! Взагалі... до війни я милася після річки і вважала, що вода в річці брудна. Мені й в голову не приходило, що можна митися у самій річці! Але зараз війна. Нарешті! Останній раз я купалася у ванній 1 березня, а зараз в мене ціла річка! Я плаваю, пірнаю... А наді мною через річку перелітають снаряди, до них приєднується гармата, вони стріляють у бік Святогірська. Я бачу білі сліди у небі. Але це перший раз за три місяці, коли я можу нарешті викупатися, і ніщо мені не завадить. А якщо помру? Той що! Зато чистою!

З того часу я ходжу на річку кожного вечора. У лісі немає комендантської години. Нові солдати бояться ходити до лісу, гадають, що там усе заміновано. Хай так гадають і далі. Рибалки тут вже ходили. І чоловіки, що пиляли дрова. І люди, які ходили на городи. Ми вже не боїмося. Ми самі перевіряємо де заміновано, а де ні. Як травичка пробивається крізь асфальт, так і в нас бажання жити НЕ в підвалі пробило страх померти під синім небом. Краще під небом, ніж у підвалі.

Червень.

І

Ми отримуємо гуманітарну допомогу. Мало, але якщо дуууууже економити, то можна протриматись. Але вся гуманітарка продається на ринку! І паштети, і тушенка, і спагетті - все з гуманітарного набору на прилавках. Навіть котячий корм. Ми бачили, що привезли два автобуси, набиті кормом, але роздали по 400 гр на власника котів. Все інше - будь ласка, купуй! Мало хто торгує, але на базарі багато людей. Бо це єдине місце, де можна побачити знайомих з усього міста. Солдат теж багато. Вони купують м'ясо, овочі і шукають самогон. О... Самогон - це більш стабільна валюта, ніж доллар. Спочатку продавали горілку з Луганська, але потім її заборонили. А самогон продають тихо, щоб ніхто не бачив. Від горілки були випадки отруєння, а тут самогон чистий, як сльоза (бо нічого, окрім цукру та дріжджів купити в Ізюмі не можна).

Наші бабушки - це джерело пліток.

- А ви чули, що на західній Україні вже польська мова, а над Києвом російський прапор!
- Що ви мелете? - огризаюся - Я своєму синові постійного дзвоню у Харків. Ніякої польської мови та ніякого прапора немає!
- Та Харків же вже знищили, стерли з землі і його вже немає!
- То мізки ваші стерли і їх вже немає! І Харків стоїть, і Київ. І Західна частина України теж!
- Та по радіву ж казали, що усіх захопили! І ми вже росія! І скоро знову буде советський союз!

Я - ввічлива людина. Зазвичай. І поважаю бабусь. Зазвичай. Але не сьогодні. Не сьогодні. Я їм бажаю прочистити мізки від того, що їм засунули з радіо та газет. Аж цікаво, що ж там пишуть у тих газетах, що вони несуть таку... дурню.

До мене підходить чоловік

- Дівчино, а ну скажи мені чи це правда, що ані Київ, ані Харків не взяли?

І я на емоціях розповідаю, що дзвоню синові, і він розповідає мені усі новини. Він питає про все, про будь яку дрібницю. І про метро у Харкові, і про поїзди, і про життя в Україні.

- Красуня, та за такі новини я в тебе 4 футболки куплю! Загортай!

Чоловік довольний відходить від мене, і я, теж довольна, записую перший продаж у зошит. До мене тихенько звертається сусід.

- Ти тут обережніше з розповідями. Он, бачиш, стоїть.. Носата така, худа. Вона з росіянами працює. Здає. Слухає розмови і здає.

Я озираюся. І дійсно, носата, худюща (і до того ж страшна) стоїть і смалить недалеко.

- Таких по базарю багато. Вони спеціально розводять людей на розмови. Мовчи краще.

І ця носата підходить до мене.

- По чем футболки?

- Це розпродаж 200 гривень.

- Дай мне вон ту.

Вона вказує на футболку і дає 200 рублів.

- Я не продаю за рублі. Тільки за гривні.

І тут вона відкриває свого рота.

- Ой, посмотрите на нее! Рубли она не берет! Скоро тут только рубли и будут! Скоро твои гривни в туалете вместо туалетной бумаги висеть будут. Смотрите на нее, рубли она не хочет!

Люди обертаються, але вона розраховує не на людей, а на солдат.

- А звідки в тебе рублі?

- Не твое дело!

Нагла, розв'язна, вона чекає на реакцію солдат, але сьогодні не її день. Чарівний запах самогону, який розливають з банок по пляшкам, повільно пливе над ринком. Звісно, це заборонено, але якщо швидко, то можна. Солдати збираються за контейнерами і через 4 хвилини тільки слабкий аромат та довольні пики солдат нагадують про чарівний напій. Носате опудало

залишилося без уваги.

На базарі я дізнаюся про те, що важливо для мене. До Дамби випускають людей тільки на автівках. Ніяких автобусів. Чоловіків від 18 до 60 не випускають зовсім. Перевіряють сумки. Телефони перевіряють повністю. Отже, якщо є фото руйнувань, (і не дай Боже) їхньої техніки, телефони забирають і тебе арештовують. Так, можна знайти тих, хто вивозе за 3500.. Я працюю. Мені пощастило знайти роботу. Невже я зможу побачити свого сина!

Ввечері ліс під сильним обстрілом. Прийшлося відкласти пробіжку на півгодини.

Я зустрічаю сусідів, які йдуть з городу.

- Як водичка?

- Чудова! Раджу приєднатися.

Ми жартуємо, як вони навчилися швидко сапати город, і як навчилися швидко бігати, тільки дощ потрібен.

І він пішов. Наступного дня. Через дощ майже не було людей на ринку, Але був дуже гарний зв'язок. Я розмовляла з сином майже годину. І зв'язок жодного разу не перервався. Я запам'ятала майже кожне слово з його розповіді. Тепер я розповідаю новини тихенько на вухо. Що нас не забули, що нас не здадуть, що росіяни утримують тільки те, що захопили у березні, і нічого більше.

- Та що про них казати, якщо вони далі Ізюму пройти не можуть. Вже три місяці у нас товчуться!

- Тихіше! Вони поруч!

Так. Вони усюди. Але ці зовсім нові. Буряти називають наш Ізюм "13 - юм". Вони гадають, що українська і - це одиниця, а літера "з" - це трійка. От і виходить у них "13-юм."

- Какое странное название у вашего города, однако!

Знайшлися жінки, що живуть з солдатами, та й з бурятами. Але припинилися згвалтування. .

- Дай Бог здоров'я таким... жіночкам. Що вони не ловлять інших та не знуцаються. Хай краще...

Так, дівчата приїздять з військовими на базарь, сидять з ними на блокпостах, приймають у себе.

Все, як у фільмах про війну. Все, що я бачила на екрані - ось воно, на моїх очах. І я у масовці. Я бачу декорації, головних героїв, як змінюються герої і розвиток подій. Але це не фільм. Жоден фільм, жодна книга не передасть реальність. Я дуже жаліла дітей Сирії, коли їх бомбардували. Але коли бомбардували моє місто, коли я на власній шкірі відчула - як це, як вибухова хвиля проходить крізь тіло, ось тоді я зрозуміла почуття людей Сирії. Коли кадри з військових новин постали перед очима.

Хто не випробував цього, хто не пройшов через цей страх і не переміг його, той з важкістю

зрозуміє, що таке війна. Тому що мозок відмовляється приймати таку реальність. Спочатку навіть не можеш повірити очам своїм. Бо ці картинки - це ж з фільмів. Жакливіх фільмів.

Хто тут вижив і не втратив розум, той став сильнішим. Тільки дуже висока ціна за цю силу.

II

Мій бідний Рекс. Все ж таки він не пережив війну. Він погано їв останнім часом і пив тільки водичку. Він лежав у своїй будці і не виходив з неї. Коли я підходила до нього, він висовував свою голову, я гладила його, розмовляла зі своїм песиком, а він дивився на мене, слухав уважно... І плакав. Сльози текли з його очей. Він тулився своєю мордочкою до моїх долоней і терся носиком. А я розповідала йому, що він мій гарний друг, що він завжди бігав зі мною, у будь яку погоду і на будь яку відстань. Він ніколи не гуляв на повідку. Коли він бачив, що хтось йде назустріч, то сходив зі стежки, чекав поки пройдуть (або проїдуть), а потім повертався до мене. Розумний, добрий песик! Скільки кілометрів ми з тобою пробігли! Весь ліс, кожна стежинка була під його лапками. Ой! А скільки капців закопав Рекс, поки ми плавали у річці! Він охороняв наші речі, але дуже любив закапувати капці! Маленьке цуценятко, яке знайшли на вулиці, стало вірним другом. Єдине, чого він боявся - уколів. І ображався, коли я його не брала на прогулянки.

І зараз мій собака вмирає. Вибухи виявилися страшніше за уколи. І ніяких ліків. Я нічим не можу допомогти. Рекс дивиться на мене і здається, що він розуміє кожне слово. Все, що я йому розповідаю. Він дивиться у мої очі. З довірою. З подякою. Він розуміє, що до останнього дня він залишається домашнім улюбленцем. Коли вили вголос безпритульні тварини - він ніколи не приєднувався до них. Він знав - що він домашній песик, у нього є їжа, і він потрібен. Зараз у очах собаки немає страху. Тільки туга. Гарячі сльози падають на мою долоню. Він закриває свої очі і засинає. Я тихенько кладу його голову. Він заснув. І помер у ві сні.

Його могила у кутку городу. Я не кинула тебе, мій вірний друже. Ти помер на моїх руках, мій гарний, добрий песик...

Я кажу дітям, що поїду до сина у Харків. І чую:

- А як же ми? А наші заняття?

- Я повернуся. Обов'язково. У нас знову будуть уроки. Краще давайте зараз напишемо, що вам привезти у подарунок. І я приїду до вас знову вже з подарунками!

Я буду займатися з дітьми до від'їзду. Взагалі, я вже не боюся. В мене немає страху. Я навіть знайшла роботу, що під час війни неймовірно. Так, я йду на базарь під ранкові обстріли, але я ж проходжу через двори, а там є балкони, під якими можна сховатися! Хоча.. я вже не ховаюся. Я просто сумую за синочком. Дуже.

Віка їде на криницю на Піски набирати воду. Сьогодні ми поїдемо разом. Ми зупиняємося перед мостом. Їде колона російської техніки. Ми чекаємо. І чекаємо. І чекаємо. Вони що, всю свою техніку в Ізюм зігнали? Віка бачить мій подив.

- Це ще не всі. Коли ми їхали у Куп'янськ, ми чекали майже годину. Ми з'їхали з дороги, стояли осторонь. А вони розважалися - то дуло танку на нас повертали, то з кулемета цілили. Весело їм. Їх ще більше, ніж ти тут бачиш.

Дійсно. Ім'я їм - легіон. Як важко не впасти у відчай, як важко триматися, коли з кожного кута волають, що вони тут назавжди і ніколи не підуть. Коли їх техніки більше, ніж тарганів у всьому місті! І ті ідіоти, що чекали на радянський союз... Вони дійсно гадали, що коли прийде росія, їм нададуть мільйони пенсій і вони зразу нарешті розквітнуть? Розбите, знищене місто. Ані домівок, ані лікарень. Хіба ж вони думали, що їх будуть бомбити та морити голодом? Що там дід на Крем'янці казав? " Щоб порядок був." Тримайте. Військовий порядок.

Я роздивляюся обгорілі будівлі біля мосту. Змінилося не тільки обличчя міста. Змінився голос міста. До війни місто гомоніло дитячими голосами на річці влітку. Підходячи до мосту, ще далеко від пляжу, вже було чути дитячий вереск, радісний сміх, зойки: " Мамо, купи морозива", " Пішли на гойдалку!", " Не хочу вилазити з води!" Вечері парк розмовляв струмами фонтану та веселою музикою кав'ярень, шини машин шурхотіли по асфальту, з " Кулиничів" йшов аромат свіжої випічки, родини сиділи за столиками на вулиці, купували малечі смаколики, та пили свіжу каву. Місто розмовляло звуками піаніно та скрипки з відкритих вікон музичної школи. Криками футбольних вболівальників на стадіоні, навіть якщо це команда твоїх сусідів з м'ячем, який треба підкачувати кожні півгодини. Спокійною музикою йоги зі спортивного центру. Зараз у міста відібрали голос. Місто тільки стогне від болю. Його затишні домівки руйнуються кожен день. Тепер розмовляють гармати. Тепер тільки грохот гусениць танків лунає дуже гучно, особливо вночі. Місто плаче. Місто мовчить.

До нас нарешті підійшов зовсім молодий худючий хлопець. Його автомат тягнеться по землі. Він бігав від танку до танку та записував у свій зошит. Для нас окремий зошит. Йому на вигляд ледве виповнилося 18. Що він тут забув? Що вони взагалі тут всі забули?

Коли ми нарешті приїхали до Криниці... Боже! Скільки техніки! Мабуть, це вже точно кінець.. Невже можна встояти проти такої кількості?? Їх... не вистачає зору, щоб оглянути їх усіх. Вони знову будуть йти штурмом на Долину.

Коли я дуже сумна повертаюся додому, я бачу, що біля нас більше немає блокпосту! Нікого немає! Залишилися їх каструлі, чашки, посуд, стільці стоять там, де залишили, а солдат немає! Нікого. А потім ми почули страшний вибух. І побачили чорний дим, який закрив усе небо! Влучили у вагони з паливом на залізничному вокзалі. Це від нас 5 км, але дим, густий та чорний, клубами здіймається в небо. Хтось же створив диверсію. Не дивлячись на кількість техніки, на солдат, хтось же підірвав! І цей потяг з російським паливом палає так, що видно за 5 км!

На ринку я дізнаюся дивну, і одночасно страшну новину. Тіточка Ніна розповідає, що в пустий дім приїхала сім'я росіян. В будинок, де жив чоловік, якого закатували росіяни, по сусідству, поруч з нею. Дружина, чоловік і четверо дітей. Вони розповідають, що жили у кімнаті гуртожитка усі разом, аж раптом їм запропонували будинок в Україні.

- А ви вибухів не боїтеся?

- Это пока взрывы. А потом уже не будет. Скоро наших столько наедет, что домов не будет.

На здивоване запитання, куди ж вони будуть їхати, почули страшну відповідь:

- Так бандеровцев и нацистов же поубивают! И дома освободятся! И будем жить на свободной от укрофашистов земле!

На звільненій від укрофашистів землі... І в іншому районі - теж заселилися. І ще в одному. Тепер це не Ізюм. Станиця Зареч'є. Росія ж тут назавжди. Треба швидко обирати будинки, поки є вільні.

Ми тихенько обговорюємо це. Їм видають ордер в комендатурі. І вони ще чекають на своїх знайомих, які теж збираються приїхати. Ось так росія вирішує проблеми з розселенням. Чим більше вбитих нас - тим більше домівок для росіян.

Наступного дня я отримала несподівано приємну новину. До мене звернувся Роман, я продаю його футболки.

- Мені потрібно відвезти батьків у Харків. Там для них є квартира, але вони вже літні люди. Я прошу тебе, допоможи їм у дорозі.

- Добре. Тоді треба домовитися, щоб ми виїхали у один день. І тоді підемо разом по Дамбі.

- Ти не зрозуміла. Я тебе повезу з ними.

- А скільки за дорогу?

- Ніскільки. Тільки допоможи батькам.

Я майже стрибаю від щастя! Виїдимо у кінці місяця. Через три тижні я побачу свого хлопчика! Невже це правда? Так. Це дійсно правда.

III

Всього три тижня. Я біжу на Крем'янець і дзвоню синові (я ніколи за все своє життя не бігала стільки на гору, як під час війни.)

Наталя Михайлівна у шоці.

- Ти мене залишиш? Кому ж я потрібна? А хто ж мені буде готувати їсти? А воду носити? На кого ж ти мене кидаєш?

- Не переживайте. Моя сестра буде знову вас доглядати.

- Та я ж так звикла до тебе... Не їдь... Прошу тебе.

Я домовляюся з сестрою, вона буде наглядати бабусю, коли я поїду. А поки, до від'їзду, я з нею. Кожного дня я ходжу на базар. Кожного ранку обстріли. Треба трохи почекати, поки пролетять

касетні, а потім знову йти. О! Сюрприз. Снаряд увійшов глибоко в землю біля доріжки, тільки хвіст стирчить. Він гарячий, і земля біля нього гаряча. Видно, як піднімається пара.

На ринку у гарну погоду багато людей. І знову нові солдати, Вони навіть намагаються бути ввічливими, розраховуються гривнями, а не забирають товар. Вони запитують, де можна купити сім - карту та поповнити рахунок. Дивні...

Якщо обстріл під час ринку, керуючий голосно кричить " Обстріл ! Ховайтеся!" і всі швидко ховаються за залізними контейнерами. А потім знову виходять.

Мої дорогенькі подружки приходять до мене. У мене гадальний центр. Карти Таро. Я вже знаю кожну карту, і як справжня гадалка розповідаю кожній подружці про наше спільне майбутнє. Але не гадання головне, а те, що ми спілкуємося. Як у мирні часи ми п'ємо чай, ділимося своїми прикрасами та радимо одна одній. Маринка знайомить мене з Оленою. Вона масажист (ох, я ж до війни ходила на масаж двічі на тиждень!) І в нас з нею бартер. Я їй готую їжу, а вона робить мені масаж! І звісно, ми п'ємо чай, спілкуємося, та ще й ходимо на річку.

Моя люба подруга Валя прийшла до мене і приготувала ... торт!!! На сковороді - коржі. Крем окремо. Це був неймовірно смачний трот! І інша моя подруга - Ганна, я проводжу у неї цілий день! У неї є газ і вода. І вона влаштовує мені ванну! А потім дає з собою цукор, варення, борошно! Справжній скарб.

Всі мої подруги поруч. Ми підтримуємо одна одну, допомагаємо, хто чим може. Словами, порадами, їжею, тортиком, ванною, масажем. І у цій жахливій реальності з'являється тоненький промінь надії. Саме завдяки підтримці.

Чи є життя під час війни? Так само можна запитати "Чи є життя на Марсі?" Це не життя. Це виживання. Ми проходимо жорстоку школу. Ми вчимося співчуттю. Взаємодопомозі. Тому що саме зараз твоє співчуття врятує чиєсь життя. Кожного дня завдяки твоїм діям з лап відчаю виривається чиєсь серце. І життя продовжується. Життя тварини. Життя людини. Іноді одне слово допоможе затриматися у цьому світі і не зійти з розуму. Всього лише одне слово врятує від самогубства. Почуття, що ти потрібен комусь, що твоя підтримка потрібна, і тебе самого тримає у цьому Володінні Смерті живим. Коли ти допомагаєш річці Життя текти далі, пробиватися, долати каміння Страху та Відчаю, Болі та Небезпеки, ти можеш вижити і сам. Зараз ми всі здаємо іспит на співчуття, на людяність. Я молилася про допомогу, майже з прірви відчаю. І знайшла її в собі. Коли я стала допомагати іншим - нові люди прийшли до мене і також допомогли мені. Так. Я стала сильніше в цьому жаху. Я зустрілася обличчям до обличчя зі своїм страхом. Я зазирнула в його пусті очі. Я дозволила йому пройти крізь мене. І коли він пройшов, я подивилася внутрішнім зором на його шлях. І там, де був страх - не залишилося нічого. Залишалися лише я.

У війні немає вибору. Вона показує, що Смерть має такі ж самі права, як і Життя. Або ти загартовуєшся у цьому вогні, або він тебе спалить. Хтось ламається, а хтось виживає. І стає іншою людиною.

Вечір. Час бігти на річку. І ось як раз, коли я посеред городів, де немає жодного дерева, починається обстріл! Треба бігти назустріч снарядам, тоді він розірветься позаду. Спочатку вогняні, а потім білі полоси у небі. Сліди від снарядів. Вони входять або глибоко у землю, або розриваються, приголомшуючи гучним вибухом. Але обстріл не вічний і він закінчується. А вода у річці така м'яка... така тепла. Так приємно плавати та дивитися на небо, на гілки дерев, які сплелися над головою, відчувати гарячий пісок між пальцями. Я пірнаю у мою річку з головою. " Нехай вода змиє та забере цей день!"

Якби не війна, який би був чудовий вечір!

IV

Я залишаю Ізюм. Своїх любих подружок, які підтримували мене, свого чоловіка, який піклувався про мене, своїх рідних. Але я кажу мамі: " Я повернуся першим автобусом Харків - Ізюм."

Що я тільки не чула перед виїздом! І що місток через Дамбу - це тоненька дощечка, і що йти до Дамби треба по замінованому полю, і що одразу всіх, хто перетинає кордон, відвозять у поліцію... Багато дурних пліток. Але є й важливі речі. Про фото в телефоні я вже знаю. Ні в якому разі не казати, що тікаю від "русского мира", я ж, звісно, щаслива жити при росії (як тільки язик повернеться це сказати, дай, Боже, не питатимуть). Причина виїзду - розбило дім, ніде жити, їду до родичів.

Спочатку їдемо у Куп'янськ, щоб завтра вранці раненько поїхати до Дамби. Нас зупиняли через кожні 200 метрів, і замість 30 хвилин ми їхали 3 години. І Куп'янськ мене дуже здивував. Він цілий!!! А що, так можна було? Тут є і газ, і світло, і вода. І цілі крамниці. Для мене це шок. А що, можна було не бомбити місто?

- Так это же Украина бомбила! Посмотрите на наш город. Нас же не бомбили. Дружно жить надо!

Не тільки в нас живуть схибнуті бабусі. Від люті в мене зводить щелепи. Тут марно розповідати про наше життя в Ізюмі. Вони не витримували те, що витримували ми. Вони дійсно бачать, що цивільних не чіпають. І вони не вірять нам.

- Как вы жили без света? Может, только в некоторых местах? А без газа как? Да нет!!! Это вы специально рассказываете. Посмотрите на наш город! Зачем им (росіянам) было разбивать? И логически подумайте - для чего?

І в мене те ж саме питання - для чого?

Нас прийняли у просторому будинку. Ми повечеряли, я мила посуд гарячою водою. По телевізору тільки російські канали. Тут теж немає інтернету, але й більше - тут взагалі немає зв'язку з Україною. Вони дивляться тільки російські новини по телевізору. Як процвітає росія, як відкриваються нові заводи та фабрики, як вони звільняють пригноблений український народ від нацистів, та як люди радіють звільненню. І інтерв'ю як потерпали від фашистів. Так, ще прощання з Юрієм Шатуновим. По телебаченню показують його похорона. Жодного слова про реальні події.

Жодного кадру з розбитих міст. Нічого. Про нас не хочуть говорити. Ця правда їм не потрібна.

Їм потрібна красива картинка про перемоги та досягнення, красива труна з білосніжними трояндами. Де самі похорона перетворили на показ мод у стилі "маленька чорна сукня". А ті картинки, де їхні солдати лежать змішані з землею під Ізюмом, де купа спаленої техніки, де трупи людей лежать на вулиці, бо загинули під час обстрілів... Це ж некрасиво... Це ж не досягнення. Це брудна, страшна війна, але вона далеко, у іншій країні. Вона їх не стосується.

Ранком ми відправляємося. Батьки Романа, тіточка Ніна та її чоловік д.Льоня. Ми їдемо повз полів, де купами стоять танки, розірвані, обпалені, без башт, без гусениць. І знову нам назустріч їде колона військової техніки. Ми звертаємо і їдемо через ґрунтову дорогу.

Перед нами черга - кілометр! І всі спілкуються між собою - будуть сьогодні випускати чи ні. Бо було таке, що всіх розвертали назад. І до котрої години будуть випускати. Бо можуть закрити проїзд о 10 ранку. Серце звернулося у маленьку грудочку - випустять? Не випустять? Дозволять? Чи ні? Черга потихеньку рухається. Перевіряють кожну машину. Останній блокпост. Перевіряють наші валізи і ми виходимо на Дамбу. Малюки тягнуть свої валізи на колесиках, тіточка Ніна та її чоловік несуть свої сумки. Я допомагаю. Ми йдемо всі разом, хоча мені хочеться бігти від цих блокпостів, від цих солдат. Д. Льоня ледве йде, йому важко, він відстає, але ми чекаємо на нього. Так багато людей на цьому мосту! Діти, коти, собаки, літні чоловіки, жінки. Всі поспішають в одну сторону. Діти біжать, їх валізи підстрибують і падають, але вони піднімають їх та біжать далі.

На іншому березі нас зустрічають:

- Вітаємо вас у вільній Україні!

Ці слова найкраща музика для моїх вух, ніколи в житті я не чула нічого кращого! Нас вітають у вільній Україні.

На нас чекають автобуси. Ми сідаємо та їдемо у Харків. Як тільки з'являється зв'язок, мені дзвонять усі подруги, усі мої учні. "Ти жива??? Ми гадали, тебе вбили!!!"

Сльози, сміх, радість і страх змішуються під час розмови. Мої подруги плачуть та сміються. Я не буду плакати. Я вижила. Я вийшла з тієї війни. Я в Україні.

Я допомагаю тіточці Ніні зайти у квартиру і розташовуватися. А потім таксі везе мене до мого сина. Вони зустрічають мене біля під'їзду.

Мій хлопчик! Я обіймаю його. Нарешті я можу його поцілувати. І я чую його голос ось, поруч, не з телефону. Він тримає мою руку.

Мій син. Моя підтримка. Той, хто не дав мені втратити розум, дав мені сили жити в тому пеклі, який принесла війна. Той, хто не дав мені померти від відчаю. Мій син поруч зі мною.

P. S.

Невже існує світ без війни? Невже існує світ, де немає обстрілів цілодобово? Світ, де можна ходити де заманеться, де не треба показувати паспорт кожні 100 метрів. Де є інтернет і можна просто з кімнати дзвонити по телефону (а не підійматися на гору).

Виявляється, є. З того часу я чекала дзвінків з Ізюму, телефон завжди був зі мною, щоб не пропустити дзвінок. Мене часто питали: " А чому ви далі Харкова не їдете? Тут же обстрілюють!" Після Ізюму для мене тут тихо. І я не хотіла їхати далеко від мого міста. Я хотіла знати, коли його звільнять. Щоб повернутися з подарунками для дітей.

Про звільнення ми дізналися 9 вересня. Мені розповідали усі мої знайомі. Росіяни просто тікали. На відібраних машинах, на автобусах, навіть на машинах для сміття. Перед цим оголосили комендантську добу. Ніхто не мав права залишати домівки протягом цього часу. Коли люди вийшли - побачили кинуті танки, техніку, і жодного солдата у місті.

Донецькі тікали своїм ходом. Росіяни їх не взяли. На хуторі залишили бурятів. Стримувати українську армію. Вони переодяглися і хотіли замаскуватися за місцевих. Але їхні круглі піки видали їх і вони усі дружно здалися у полон. Ізюм звільнили. Росіяни тікали як щури з корабля, який тоне. Мої земля очистилася від них. Вони залишили місто покаліченим, спаленим, розбитим, але місто вижило. Місто, яке пройшло крізь вогонь, пекло та смерть, вижило.

І я повернулася першим автобусом Харків - Ізюм.

І саме Харків став моїм домом до повернення в Ізюм. Мені запропонувала свою квартиру моя подруга, запросила до себе жити моя колишня учениця, і тіточка Ніна теж допомагала. І тут я отримала неймовірну підтримку! І нові уроки. Але це вже зовсім інша історія.